

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜREL
YAPISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Filiz DOLĞUN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün COŞKUN

Hatay-2019

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜREL
YAPISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Filiz DOLĞUN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün COŞKUN

Hatay-2019

ONAY

FİLİZ DOLĞUN tarafından hazırlanan “*AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜREL YAPISI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

19/07/2019

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün COŞKUN (Başkan) (Danışman)	
Dr. Öğr. Üyesi Murat AKAR (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Timur DEMİR (Üye)	

Filiz DOLĞUN Tarafından Hazırlanan “*Amik Ovası Erken Tunç Çağı Kültürel Yapısı*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (19/07/2019)

Filiz DOLĞUN

ÖNSÖZ

‘‘Amik Ovası Erken Tunç Çağı Kültürel Yapısı’’ başlıklı yüksek lisans tez konusu Amik Ovası’nda 1930’lu yılların başında başlayan belirli aralıklarla günümüzde devam eden araştırmalara dayanan bir literatür çalışmasının sonucu olarak bölgenin Erken Tunç Kültürü ve bu dönemde komşularıyla olan bağlantıları ve etkileşimini ortaya koymaya çalışmıştır. Kısıtlı imkanlar ve karşılaştığım problemler dâhilinde sürdürdüğüm çalışmamda, bu problemlerin çözümünde sürekli desteğini gördüğüm, yönlendirmeleriyle bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sayın Nilgün COŞKUN’a teşekkürlerimi sunarım. Görüş, öneri ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren Dr. Öğr. Üyesi Sayın Murat Akar’a ve seramik arşivini paylaşan ve tavsiyeleriyle yol gösteren Lynn WELTON’na teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte manevi olarak desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Çilem UYGUN, Öğr. Gör. Ahmet GÖRMÜŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Sinan MİMAROĞLU’na, kaynak bulmakta desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Metin DORA’ya teşekkür ederim. Çoğu İngilizce olan kaynak çevirilerimi kontrol eden sevgili arkadaşlarım Ayça Deniz ÇINAR ve Şakir CAN’a, tez süresi boyunca hep yanımda olan ve motive eden değerli arkadaşım Miray MİMAROĞLU’na, ve son birkaç ayda birlikte çalıştığım, manevi anlamda her zaman yanımda olan, teknik konularda desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Memik KERECİ, İbrahim Tayfur AŞKAR ve Hikmet KILINÇOĞLU’na teşekkür ederim.

Tez yazım süresi boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen sabır ve anlayış gösteren aileme, kardeşlerim Fatoş DOLĞUN, Ayşegül USTAOĞLU ve eniştem M. Emre USTAOĞLU’na, kuzenim Aysel DOLĞUN’a ve en çok babam Ali DOLĞUN’a teşekkürü bir borç bilirim.

AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜREL YAPISI

Filiz DOLĞUN

Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nilgün ÇOŞKUN

ÖZET

Çanak-çömleksiz Neolitik Dönemle başlayan Amik Ovası yerleşim sıra düzeni yazılı ve yazısız dönemler boyunca devam etmiş ve şekil değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Ovadaki yoğun yerleşim dokusu bazı gezgin ve arştırmacıların dikkatini çekmiştir. 1930'lu yıllarda başlayan çalışmalar günümüzde gelişen teknoloji ve yeni yöntemlerle devam etmektedir. Bölgenin Erken Tunç Çağına ait stratigrafisi henüz bütünüyle ortaya çıkarılamamış olmasına rağmen yapılan araştırmalar dönemin kültürel gelişimini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Suriye Keşif Heyetinin, bölgenin kronolojik sıralamasını anlamak adına Cüdeyde Höyük, Tell Dhahab, Tell Ta'yinat, Çatal Höyük ve 1940'larda İngiliz ekibi tarafından kazılan Tabara el Akrad Höyüğündeki çalışmalar, dönemin gelişim sürecini izleyebilmemize olanak sağlamıştır. Genellikle çanak çömlek buluntuları üzerinden değerlendirilen gelişim süreci ovanın hangi bölgelerle etkileşim içinde olduğu ve bu bölge kültürlerinden ne kadar etkilendiği izlenebilmiş ve Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinden itibaren farklı kültürlerle iletişim içinde olduğu görülen Amik Ovası sakinlerinin, seramik üretimi, tarım, hayvancılık, ticaret gibi ekonomik faaliyetlerle geçimlerini sürdürdükleri gözlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Erken Tunç Çağı, Amik Ovası, Çanak-Çömlek, Asi Deltası, Kuzey Suriye

CULTURAL STRUCTURE OF AMUQ PLAIN IN THE EARLY BRONZ AGE

Master's Thesis, Filiz DOLĞUN

Archaeology Department, 2019

Supervisor: Assist Prof. Nilgün OŐKUN

ABSTRACT

The settlement order of the Amuq Plain, which began with a Neolithic Period, continued throughout the written and unwritten periods and has changed to form today. The intensive settlement system in the plain has attracted the attention of some travelers and researchers. The Works that have started in the 1930s are continuing with the new method and have improved technology. Although the stratigraphy of the Early Bronze Age of the region has not yet been fully revealed, the researches have helped us to understand the cultural development of the period. In order to understand the chronological order of the region by the Syrian Expedition, Cüdeyde Höyük, Tell Dhahab, Tell Ta'yinat, Çatal Höyük and Tabara el Akrad Mound excavated by the British team in the 1940s provided us to follow up the development process of the period. The process of development, which is generally evaluated on the pottery finds, can be observed with the regions in which the plain is interacting and how affected the cultures of this region and Amik Plain inhabitants, who have been in contact with different cultures since the first phase of Early Bronze Age, have been observed to continue their live on by means of economic activities such as ceramic production, agriculture, animal husbandry and trade.

KEY WORDS

Early Bronz Age, Amuq Plain, Pottery, North of Syria

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
HARİTALAR LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
LEVHA LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xix
GİRİŞ	1
Amaç	2
Kapsam.....	3
Yöntem.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
1. AMİK OVASI KONUMU VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	7
1.1. Konumu	7
1.2. Coğrafi Özellikleri	7
1.3. Amik Ovası Araştırma Tarihçesi	11
1.4. Amik Ovası Yüzey Araştırmaları	15
1.5. Amik Ovası Kronolojisi.....	36
1.5.1. Amik G (Geç Kalkolitik –Erken Tunç Çağı I-II)	37
1.5.2. Amik H (Erken Tunç Çağı III)	38
1.5.3. Amik I (Erken Tunç Çağı IVA)	38
1.5.4. Amik J (Erken Tunç Çağı IVB).....	39
1.6. Amik Ovası Kültür Materyallerinin Gelişim Süreci.....	40
2. AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMLERİ	46
2.1. CÜDEYDE HÖYÜK.....	46
2.1.1. Mimari Kalıntılar.....	47
2.1.2. Seramik Buluntuları	48

2.1.3.	Küçük Buluntular	55
2.2.	ÇATAL HÖYÜK.....	59
2.2.1.	Mimari Kalıntılar.....	60
2.2.2.	Seramik.....	60
2.2.3.	Küçük Buluntular	62
2.3.	TELL DHAHAB.....	62
2.3.1.	Mimari Kalıntılar.....	63
2.3.2.	Seramik.....	64
2.3.3.	Küçük Buluntular	64
2.4.	TELL TA'YİNAT.....	66
2.4.1.	Mimari Kalıntılar.....	67
2.4.2.	Seramik Buluntuları	68
2.4.3.	Küçük Buluntular	71
2.5.	TABARA EL AKRAD.....	73
2.5.1.	Mimari Kalıntılar.....	74
2.5.2.	Seramik Buluntuları	74
2.5.3.	Küçük Buluntular	75
2.6.	TOPRAKHİSAR HÖYÜK.....	76
2.6.1.	Mimari Kalıntılar.....	77
2.6.2.	Seramik Buluntular.....	77
2.6.3.	Küçük Buluntular	77
İKİNCİ BÖLÜM.....		78
2.7.	AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI SERAMİK GRUPLARI	78
2.7.1.	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware).....	79
2.7.2.	Turuncu-Kahverengi astarlı ve Açıklı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish).....	80
2.7.3.	Kısmen veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware Partially or Not at All Dependent on the Multiple Brush).....	80
2.7.4.	Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware)	80
2.7.5.	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware).....	81
2.7.6.	Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware)	82
2.7.7.	Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware / Karaz Malı) ..	83

2.7.8.	Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware).....	85
2.7.9.	Metalik Kaplar (Metallic Ware).....	85
2.7.10.	Basit Mal (Simple Ware).....	86
2.7.11.	Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware)	87
2.7.12.	Smearred-Wash Ware	87
2.7.13.	İthal Mallar	88
2.8.	ANADOLU VE YAKIN DOĞU'DA ERKEN TUNÇ ÇAĞI	92
	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	107
	KAYNAKÇA.....	114
	EK.1 LEVHALAR.....	131
	EK 2 HARİTALAR VE GRAFİKLER.....	163

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258).

Tablo 2: Amik ovası kronolojisi (Braidwood ve Braidwood, 1937; Haines, 1971:2)

Tablo 3: Cüdeyde Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:10).

Tablo 4: Çatal Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:5)

Tablo 5: Tell Dhahab ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:15)

Tablo 6: Tell Ta'yinat ETÇ Tabaka Düzeni (Haines,1971:1-2)

Tablo 7: Tabara el Akrad ETÇ Tabaka Düzeni (Hood, 1951:114).

Tablo 8: Toprakhisar Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Akar, 2018: 244-245)

Tablo 9: Amik Ovası ile Suriye Yerleşimleri Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu (Welton, 2011:20)

Tablo 10: Amik Ovası İle Anadolu Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu (Ökse, 2011:265)

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Amik Ovası Haritası (Barış Kocamaz tarafından çizilmiştir, 2014)

Harita 2: Braidwood ve Yener Survey (Yener,2005:Figur A1-A9)

Harita 3: Amik Ovası Etç Höyükleri (Yener,2005:Figur A1-A9 Haritasından Yücel Dinç tarafından Archmap ile oluşturulmuştur).

Harita 4: Kazısı yapılan höyükler (Yener,2005:Figur A1-A9 Haritasından Yücel Dinç tarafından Archmap ile oluşturulmuştur).

Harita 5: Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) yayılım alanı (Batiuk, 2005: Fig.1)

Harita 6: Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)) Çekirdek Bölge ve Yayılım Alanı

Harita 7: Basit Mal (Simple Ware) Yayılım Alanı (Ezer, 2014:Resim 1)

Harita 8: Amik Ovası G evresi Yerleşimleri Dağılım Haritası (Batiuk, 2005:Fig.12)

Harita 9: Amik Ovası H evresi Yerleşimleri Dağılım Haritası (Batiuk, 2005:Fig.15)

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: G Evresi Mal Grupları yüzdelerik dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdelerik orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 2: H Evresi Mal Grupları yüzdelerik dağılımı(Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdelerik orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 3: I Evresi Mal Grupları yüzdelerik dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdelerik orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 4: J Evresi Mal Grupları yüzdelerik dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdelerik orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 5: Amik Ovası Yerleşimlerinin Dönemlere Göre Dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 ile Yener ve Diğ. 2005 yayına göre düzenlenmiştir).

LEVHA LİSTESİ

Levha 1. Resim 1: Cüdeyde Höyük (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

Levha 1. Resim 2: Cüdeyde Höyük TT20 Basamak açması kesit (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig. 5)

Levha 2. Resim 3: Cüdeyde Höyük JK 3 G evresi Mimari planı (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.195,198)

Levha 2. Resim 4: Cüdeyde Höyük JK 3 H evresi Mimari planı (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.263)

Levha 3. Resim 5: Cüdeyde Höyük H evresi İkli ocaklar (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.265;Pl 10B)

Levha 3. Resim 6: Cüdeyde Höyük (A) G evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) ve (B) H evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Cyma Recta (Braidwood ve Braidwood, 1960: fig.203,207)

Levha 4. Resim 7: Cüdeyde Höyük G-H evresi Turuncu- Kahverengi Astarlı ve Açıklı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish) (Braidwood ve Braidwood, 1960:274-275)

Levha 4. Resim 8: Cüdeyde Höyük G-H Evreleri Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware)

Levha 5. Resim 9: Cüdeyde Höyük G evresi Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960: fig.220:1-4,21-24; Fig.221: 8-10, 12-13, 18-21,23-25)

Levha 5. Resim 10: Cüdeyde Höyük G-H evresi Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Pl.30:5,7 fig. 223/fig. 276)

Levha 6. Resim 11: Cüdeyde Höyük G-H evreleri Kısmen veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware grubu Partially Or Not At All Dependent On The Multiple Brush) (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig 227/ fig279)

Levha 6. Resim 12: Cüdeyde Höyük G evresi pişirme kapları (Braidwood ve Braidwood, 1960: fig 228; fig.229: fig. 230; fig. 231; fig.232)

Levha 7. Resim 13: Cüdeyde Höyük H evresi Pişirme kabı (Briadwood ve Braidwood, 1960:fig.280/Pl.26:7)

Levha 7. Resim 14: Cüdeyde Höyük Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.282:4,6,7,9,11; Fig.305:7)

Levha 8. Resim 15: Cüdeyde Höyük H evrei Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.287:1, Pl. 38:1)

Levha 8. Resim 16: Cüdeyde H evresi Metalik Kaplar (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.288)

Levha 9. Resim 17: Cüdeyde Höyük I evresi (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 320)

Levha 9. Resim 18: Cüdeyde Höyük G Evresi Pt. Küçük Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.235:3-13; Fig. 237:4,7,11; Pl.51: 3,5,11)

Levha 10. Resim 19: Cüdeyde Höyük H Evresi Küçük Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 289)

Levha 10. Resim 20: Cüdeyde Höyük G evresi Metal Figürinler (BRaidwood ve Braidwood, 1960:Pl.66b)

Levha 11. Resim 21: Cüdeyde Höyük H evresi Metal Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.292)

Levha 11. Resim 22: Cüdeyde Höyük G evresi Taş kap ve Alet Parçaları (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 246:3-4,13, Fig. 247:4; Fig. 1-2)

Levha 12. Resim 23: Cüdeyde Höyük H Evresi Baskı ve Silindir Mühürleri (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.297)

Levha 12. Resim 24: Cüdeyde Höyük H Evresi Kemik Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.299:9-10; Fig.300)

Levha 13. Resim 25: Çatal Höyük (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

Levha 13. Resim 26: Çatal Höyük W16 Açması (Braidwood ve Braidwood,1960: Pl.2 B-C)

Levha 14. Resim 27: Çatal Höyük I evresi Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red Black Burnish Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.305:1-3,5-6; Pl. 33:7,1,6)

Levha 14. Resim 28: Çatal Höyük I Evresi Pişirme Kapları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 309:2,4)

Levha. 14. Resim 29: Çatal Höyük Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.311:4)

Levha 15. Resim 30: Çatal Höyük I Evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 314:3-6,8; Fig.315:1,3-7;)

Levha 15 Resim 31: Çatal Höyük I Evresi Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.318:4-5)

Levha 16. Resim 32: Çatal Höyük Sınıflandırılmamış Çömlek (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.322)

Levha 16. Resim 33: Çatal Höyük I Evresi Taş ve Fayans Boncuklar (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.326:3-5; Fig.329:1-2)

Levha 16. Resim 34: Çatal Höyük I Evresi Silindir Mühür (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.327)

Levha 17. Resim 35: Tell Dhahab (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

Levha 17. Resim 36: Tell Dhahab Seramik ve Küçük Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.203:2; Fig. 222, Pl. 32: 1; Fig. 369: 1, PL 50:14; Fig. 368: 3, PL 51: 1; Fig. 380: 8; Fig. 384: 1, 2, 9, 10)

Levha 18. Resim 37: Tell Ta'yinat (Fotoğraf: Öğr. Gör. Ahmet Görmüş)

Levha 18. Resim 38: Ta'yinat H ve I Evresi Mimari Kalıntıları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.268;Fig. 303)

Levha 19. Resim 39: Tell Ta'yinat J Evresi Mimarisi (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.330;Fig. 331; Fig.332)

Levha 19. Resim 40: Tell Ta'yinat H-I Evreleri Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig 271:3,5;Fig. 314:1-2,7)

Levha 20. Resim 41: Tell Ta'yinat Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Levha 20. Resim 42: Tell Ta'yinat Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Levha 20. Resim 43: Tell Ta'yinat Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Levha 21. Resim 44: Tell Ta'yinat Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnished Ware) (Braidwood ve Braidwood,1960: Fig. 305:8; Fig. 306:1-4; Pl.34; 3-2)

Levha 21. Resim 45: Tell Ta'yinat Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnished Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Levha 22. Resim 46: Tell Ta'yinat Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Fotoğraflar: Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig. 311:1-3)

Levha 22. Resim 47: Tell Ta'yinat Basit Mal (Simple Ware) (Fotoğraflar Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.314:1-2,7)

Levha 23. Resim 48: Tell Ta'yinat Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) (Fotoğraflar Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.315:1-3)

Levha 23. Resim 49: Tell Ta'yinat Smeared-Wash Ware (Fotoğraflar; Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; ; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.367:1-4)

- Levha 24. Resim 50:** Tell Ta'yinat Pişirme Kapları (Lynn Welton Arşivinden)
- Levha 24. Resim 51:** Tell Ta'yinat Kadeh (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.321; Pl. 88:2)
- Levha 25. Resim 52:** Tell Ta'yinat İthal Mal (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.349)
- Levha 25. Resim 53:** Tell Ta'yinat H-J Pişmiş Toprak Objeler (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.290,291B; Şekil 323: 1; Fig. 323: 2; Fig.323: 3; Fig. 350:1; Fig 350: 3;Fig.350:5)
- Levha 26. Resim 54:** Tell Ta'yinat Metal Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.324:3-4,6; Fig.351:2-4,9)
- Levha 26. Resim 55:** Tell Ta'yinat Taş ve Fayans Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 326: 1; Fig 354: 1-2-3; Fig: 329:3-5)
- Levha 27. Resim 56:** Tabara El Akrad Höyüğü (Fotoğraf: Öğr. Gör. Ahmet Görmüş)
- Levha 27. Resim 57:** Tabara El Akrad Krokisi (Hood,1960:Fig.1)
- Levha 28. Resim: 58:** Tabara el Akrad H-I Mimari Kalıntıları (Hood,1955: Fig.3)
- Levha 28. Resim 59:** Tabara el Akrad H-I Seramikleri (Hood,1955:Fig.8)
- Levha 28. Resim 60:** Tabara el Akrad "Andiron" (Hood, 1955:Fig.9)
- Levha 29. Resim 61:** Toprak Hisar Höyük (Akar ve Kara,2018:Resim 2)
- Levha 29. Resim 62:** Toprakhisar Höyük H-I Seramikleri (Akar ve Kara 2018:Resim10)
- Levha 30 Resim 63:** Toprakhisar Höyük G Evresine ait Mühür (Akar ve Kara, 2018: Resim 9)
- Levha 30. Resim 64:** Toprakhisar Höyük Erken Tunç Çağı Andiron Parçası (Akar ve Kara, 2018:Resim 11)
- Levha 31. Resim 65:** Tilmen Höyük Portakal Kırmızısı Mal (Bell, 2014: Resim 5,7)

Levha 31. Resim 66:Gedikli Höyük Calciform örnekleri (Ezer, 2014:Resim 5)

Levha 32. Resim 67: Göz İdoller (Braidwood ve Braidwoo, 1960:Fig.252:35; Frangipane,2007: Fig. 8.6.:2; Mallowan, 1947:Fig.4)

Levha 32. Resim 68: (A) Günümüzde Kullanılan At Nalı Biçimli Ocaklar (B) H Evresi Cüdeyde Höyük At Nalı biçimli ocak (A) Filiz Dolğun; (B).Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.262)

KISALTMALAR

ETÇ.: Erken Tunç Çağı

M.Ö.: Milattan Önce

No: Numara

Pt.: Pişmiş Toprak

GİRİŞ

Anadolu, akarsu kaynakları yönünden zengin topraklara sahip olan çiftlik yerleşimlerine uygun vadilere sahiptir. Avcı-toplayıcı sistemden yerleşik sisteme geçen ve buna bağlı olarak tarımsal faaliyetlerde bulunan toplumsal bir yapının ortaya çıkmasıyla tarımsal arazilerin verimli ve sulak olması Anadolu'yu yerleşim için cazip hale getirmiştir (Yakar, 2014:13). Zamanla gelişen ve değişime uğrayan sosyo ekonomik örgütlenme önce mülkiyet anlayışını, ürün fazlalığı ve hammadde ihtiyacı nedeniyle ticareti ve bölgeler arası kültürel alışverişi de beraberinde getirmiştir. Nitekim M. Ö. 2. binde Asur ile yoğun ticari ilişkilerin yaşanması sonucu Anadolu'nun yazıyla tanışması gibi devrimsel değişimlere olanak sağlamıştır (Kulakoğlu, 2011:1028).

Taş aletler üreten küçük köy topluluklarından oluşan Neolitik Dönem yerleşimleri, taş işçiliğiyle birlikte bakır madenini kullanan beyliklerle başlayan ekonmik örgütlenme, bakır ve kalay alaşımından tunç madeni elde eden ve bu yeni madenle silahlarlar üreten Tunç Çağı insanları kentleşme sürecine girmişlerdir (Yakar, 2007:33). Ticari ilişkiler gelişmiş, dini inançlar ekseninde şekillenen ikonografik unsurlarla beraber sanatta gelişim ivme kazanmıştır. Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin Orta Anadolu'da Kızılırmak kavsi, Güneydoğu Anadolu'da Dicle ve Fırat kıyıları, Batı Anadolu'da ise Göller Bölgesi gibi istasyonlarda ortaya çıktığı göz önüne alındığında bunların doğal kaynaklara yakın olduğu görülmektedir (Yakar, 2007:33).

Amik Ovası'da süregelen bu tarihi sürecin bir parçası olmuştur. Doğal kaynaklar yönünden zengin olması nedeniyle Erken Tunç Çağı insanı için yerleşime uygun koşullar sağlayan bölgede her ne kadar dönemin hiyerarşik düzenini gösteren büyük yapılar ortaya çıkarılmamışsa da elde edilen veriler ova yerleşimlerinin bu düzenin dışında kalmadığını düşündürmektedir. Anadolu'nun iç bölgelerinden ziyade güney ve kısmen de doğu kültürleri ile paralel bir gelişim süreci izlemiştir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşmış, ticaret yapmış, kap kakak üretmiş ve bulunduğu bölgenin tüm ekolojik zenginliğini kullanmıştır.

Amaç

Bugün Anadolu'nun Yakın Doğu'ya açılan kapısı olan hem kara hem deniz ticareti için önemli bir noktada yer alan Amik Ovası, bu önemini günümüzden binlerce yıl önce kazanmıştır. Yaklaşık 90 yıl önce bölgede gerçekleştirilen araştırmalar bu önemin derecesini ve Yakın Doğu ile ilişkileri kanıtlar niteliktedir (Baidwood ve Braidwood, 1960). "Amik Ovası Erken Tunç Çağı Kültürel Yapısı" başlığıyla ele alınmış olan bu çalışma, bölgenin M. Ö. 3. bin yıla ait tabakalarındaki mimari dokusu ve genel özellikleri, ölü gömme gelenekleri, seramik grupları ile küçük buluntular üzerinde değerlendirmeler yapılarak dönemin kültürel yapısının araştırılması ve bu yapının Yakın Doğu Kültürleriyle benzerliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Amik Ovası Erken Tunç Çağı ekonomik-sosyal örgütlenmesinin, Anadolu ve Yakın Doğu ile ilişkileri ve bu ilişkilerin bölge kültürlerine yansımaları gözlemlenmiştir. Erken Tunç Çağının ilk evrelerinde ovanın merkezinde yaşayan halk üçüncü evrede ovanın kenarlarına dağılmış ve yerleşim yerlerinin sayısında bir artış olduğu gözlemlenmiştir (Batiuk,2005:112). Değişen yerleşim planı ile yerleşim sayısı dikkate alındığında Amik Ovası'nın büyük çaplı göçlere sahne olup olmadığı irdelenmiştir. Değişen sosyo-ekonomik yapının endüstrileşme üzerine etkisi, ova halkının elinde bulunan doğal kaynakların ne kadarını üretimde kullandığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Gelişen ticari sistemle birlikte ovanın hangi bölgelerle yoğun ilişkiler içinde olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bölgenin Erken Tunç Çağı boyunca Anadolu ve Mezopotamya materyal kültürleriyle paralellik gösterip göstermediği ve Amik Ovası'nın bu bölgeler için önemi irdelenmiştir. Tüm bu faktörlerin incelenmesiyle Amik Ovası'nın kültürel dokusu ile bu kültürlerin Önasya Arkeolojisi ve kültürel yapısı içindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Kapsam

Çalışma Amik Ovasında 1932-1938, 1946/1949 ve 1995-2002 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları ile günümüzde sistematik bir şekilde halen devam etmekte olan çalışmalara ait verilere dayanmaktadır. Özellikle 1932 -38 yıllarında gerçekleştiren araştırmalarda oluşturulan kronolojik tablo geçerliliğini hala korumaktadır. Bu çalışmamızda bölgenin kronolojik sıra düzeni bu tablo üzerinden değerlendirilmektedir. Yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları kronolojik olarak verilmektedir. Bölgenin Neolitik Dönem'den Roma Dönem'i sonuna kadar olan tarihi gelişimi kısaca ele alınmış ve bölgenin konumu ve coğrafi özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Belirli aralıklarla gerçekleştirilmiş arkeolojik çalışmalarda kazısı yapılan beş¹ höyükte ortaya çıkarılan Erken Tunç Çağı tabakaları ile Müze Kurtarma Kazısı olarak yürütülen ve Amik Ovası'na bağlı kırsal bir yerleşim olduğu belirlenen Toprakhisar Höyüğü'nün Erken Tunç Çağı tabakaları incelenmiştir. Yapılan kazı ve yüzey araştırmaları ışığında bölgenin ETÇ mimarisinin teknik özellikleri dönemsel ayrımlar gözetilerek incelenmiş ve kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan planlar üzerinden mimari planların farklı kültürlerden etkilenip etkinlenmediği irdelenmiştir. Geç Kalkolitik- Erken Tunç Çağı I-II evresi (Amik G) ile Erken Tunç Çağının son evresi (Amik J)'ye kadar olan dönemde ovanın çanak çömlek grupları da araştırılmıştır. Kronolojik olarak gelişimi, teknik özellikleri, form çeşitliliği ile bezeme anlayışı ele alınmış, bu grupların yakın bölge kültürleri ile varsa ilişkileri tespit edilmeye gayret gösterilmiştir. Söz konusu çanak çömlek gruplarından yerel üretime ait grupların varlığı saptanmaya çalışılmıştır. Taş, pişmiş toprak, cam ve metalden oluşan küçük buluntular tez içinde dikkate alınmıştır. Bölgenin Anadolu ve Yakın Doğu Erken Tunç Çağı Kültürel yapısı genel hatlarıyla ele alınmış ve bu bölgeler ile bağları ve etkileşimlerinin olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Tüm bu verilerden yola çıkarak bölgenin dönemsel tarihi dokusu ile dönem boyunca etkileşimde bulunduğu bölgeler ve etkileri incelenmiştir.

¹ Cüdeyde Höyük, Çatal Höyük, Tell Ta'yinat, Tell Dhahab, Tabara el Akrad

Yöntem

“Amik Ovası Erken Tunç Çağı Kültürel Yapısı” başlıklı tez konusu yayınlar üzerinden değerlendirmeye alındığı için ilk olarak literatür çalışması yapılmış ve bölgede yapılan kazı ve yüzey araştırmasına ait yayınlar öncelikli olarak tespit edilmiştir.

Amik Ovası’nda 1932-1938 yılları arasında yürütülen kazı ve yüzey araştırmalarına ait rapor niteliğindeki yayınlarda Erken Tunç Çağı’na ait tabakalarda elde edilen bulgular baz alınmıştır. Uzun soluklu bir aradan sonra 1995 yılında başlayan ve günümüzde devam etmekte olan kazılara ait yayınlar da incelenmiş ve Erken Tunç Çağı kültür kalıntıları bu yayınlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Bölgenin Arkeolojik kalıntılarında önce bölgeyi hem geçmişte hem de günümüzde yerleşim açısından cazip kılan koşulları anlamak adına bölgenin coğrafi özellikleri, sosyo- ekonomik yapısı ve bitki örtüsü hakkında genel bilgiler bölgenin coğrafi ve jeomorfolojik yayınları üzerinden değerlendirilerek aktarılmıştır

Bölgenin arkeolojik dokusu, Braidwood’un 1937 ‘de yüzey araştırmaları sonucuna ait raporu “*Mounds in the Plain of Antioch an Archeological Survey*” ile 1960’da yayınladığı Neolitik Dönemden Erken Tunç Çağı sonuna kadar ele aldığı kazı sonuçları raporları “*Excavations in The Plain Of Antioch in The Earlier Assemblages Phases A-J*” ve 2005 yılında yayınlanan Prof. Dr.Aslıhan Yener’in editörlüğünü yaptığı 1995-2000 yılları arasında gerçekleştirelen yüzey araştırmaları sonuçlarını kapsayan “*The Amuq Valley Regional Projects*” kitapları incelenerek çalışılmıştır. Bölgenin araştırma tarihçesi ile Neolitik Dönemden Roma Dönemi sonuna kadar bölgenin genel tarihsel gelişim süreci bu yayınlar ışığında geliştirilerek oluşturulmuştur. Hem Braidwood’un hem de Yener ve ekibinin ziyaret ettiği höyüklerde Erken Tunç Çağı tabakalarına sahip yerleşimler tespit edilmiş ve tablo şeklinde verilmiştir. Braidwood’un kazı yaptığı ve bu kazı sonuçlarına göre oluşturduğu harf sistemine dayanan kronolojiye bağlı kalınarak Erken Tunç Çağı Amik evreleri belirlenmiş ve bu evrelerin genel özellikleri kısaca anlatılmıştır. Cüdeyde Höyük, Tell Dhahab, Tell Ta’minat ile Çatal Höyük kazı sonuçları incelenmiş ve her höyüğün hangi tabakasının Erken Tunç Çağını temsil ettiği belirlenmiş ve tablo halinde höyüklerin anlatıldığı bölümler altında verilmiştir.

Yalnızca Ta'yinat Höyüğü Braidwood yayınlarının yanı sıra günümüzde höyükte devam eden kazı sonuçları ile bu sonuçlara dayanarak Welton tarafından "*Tell Ta'yinat in The Late Third Millennium. Recent Investigations of the Ta'yinat Archaeological Project, 2008-2010*" makalesi ve Batiuk'un "*Migration Theory and the Distribution of the Early Transcaucasian Culture*" başlıklı doktora tezinden de yararlanılmıştır. Höyüklerin konumları, ETÇ tabakaları anlatıldıktan sonra ETÇ ye ait mimari planlar, seramik grupları ve küçük buluntuları ele alınmış olup bu arkeolojik kalıntıların görsel ve tekniksel tanımları yapılmıştır.

Braidwood'un çalışmalarından sonra Hood'un 1948-1949'da Tabara el Akrad Höyüğünde yapmış olduğu kazı sonucunda yayınladığı "*Excavations at Tabara el Akrad 1948-49*" sonuç raporu incelenmiş, bu sonuçlara göre Tabara el Akrad'ın Erken Tunç Çağı tabakaları Braidwood'un kronolojisine bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Diğer höyüklerde olduğu gibi Tabara el Akrad'ın da mimari kalıntıları, seramik ve küçük buluntu kalıntıları incelenerek görsel ve tekniksel tanımları yapılmıştır.

Amik Ovasına bağlı kırsal bir yerleşim olan Toprakhisar kurtarma kazısı henüz yeni bir proje olmakla birlikte Erken Tunç Çağında ovayla olan bağlantısını anlamamızı sağlayacak kadar veri sunmaktadır. Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar ile Demet Kara tarafından yayınlanan "*Toprakhisar Höyük Kazısı: MÖ 6. Binyıldan 1. Binyıla Amik Ovası Merkezleri ve Altınözü Kırsal Yerleşimleri Arası Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*" başlıklı makale incelenmiş ve yine Braidwood'un kronolojisine bağlı kalınarak höyüğün Erken Tunç Çağı tabakaları tablo şeklinde sunulmuştur. Aynı şekilde dönemin mimari kalıntıları, seramik ve küçük buluntuları incelenerek görsel ve tekniksel tanımları yapılmıştır.

Bölge ile ilgili temel kaynak oluşturan ve yukarıda adı geçen yayınların yanı sıra bölgede yürütülen araştırmalara dair yayınlarda tez kapsamında kullanılmıştır.

Amik Ovası'nda yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda bölgenin gelişimini anlamamızı sağlayan en iyi materyal grubunu çanak çömlekler oluşturmuştur. Bu bağlamda Braidwood'un Erken Tunç Çağı için oluşturduğu seramik grupları ele alınmış ve grupların bölgeye özgü olup olmadığı, ithal olup olmadığı hangi bölgelerde

üretildiği, hangi genel özelliklere sahip olduklarını anlamak üzere yayın taraması yapılmış ve sunulmuştur. Ayrıca bölgenin erken dönemlerde Anadolu, Kuzey Mezopotamya ve Doğu Akdeniz ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin Amik Erken Tunç Çağı kültürüne etkileri yine yayınlar üzerinden incelenerek değerlendirilmiştir. Görsel materyaller ilk dönem kazı ve yüzey araştırmaları yayınlarında verilen çizim ve fotoğraflardan örnek teşkil edecek miktarda kullanılmıştır. Tüm bu yöntemler ışığında Amik Ovası'nda Erken Tunç Çağı kültür yapısı ele alınmıştır.

Tez iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş olup bölgenin konumu coğrafi özellikleri ve bölgede gerçekteştirilen ilk araştırmalar ile bu araştırmaların soncunda elde edilen bilgiler ile bölgenin kronolojik sıra düzeni değerlendirilmiştir. İkinci bölüm tezin temel bölümünü oluşturmakta olup, kazısı gerçekteştirilmiş beş höyükte bulunan Erken Tunç Çağı kültürel kalıntıları ile merkezi Amik Ovası'n'a bağlı kırsal bir yeleşim olan Toprakhisar Höyük Erken Tunç Çağı kalıntıları değerlendirilmiş, bölgede bulunan seramik grupları tek tek incelenmiş ve bölgenin etkileşim alanını anlamak ve gelişim sürecinde yaşanan paralel etkiyi kavrayabilmek adına komşu bölgelerin Erken Tunç Çağı gelişimi incelenmiş, böylece bölgenin kültürel dokusu ve bölgesel etkiler hakkında sonuca varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AMİK OVASI KONUMU VE COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1. Konumu

Toros Dağları Kuşağının güneyinde bulunan Akdeniz Bölgesi, engebeli bir yapıya sahip olmasına rağmen dağlar arasındaki tektonik ve karstik çukurlardaki ovalar, bölgenin önemli tarımsal ve yerleşim alanlarıdır (Atalay ve Mortan 1995: 312). Ulaşım ve yerleşme yönünden elverişli koşullara sahip olan ovalar, uygun sıcaklık ve toprak koşullarına sahip olduklarından tarıma son derece elverişlidirler (Şahin 2006: 34). Bu nedenle bu alanlar tarih öncesinden beri sürekli yerleşim görmüşlerdir. Akdeniz Bölgesindeki, önemli ve verimli ovalardan biri de Antakya–İslahiye arasında güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan ve yaklaşık 800 km²'lik bir alanı kaplayan Amik Ovası'dır (Harita 1) (Şahin 2005:50).

Amik Ovası, Üçüncü Jeolojik zamanın (Neozoik) sonu ve dördüncü Jeolojik zamanın (Kuaterner) başında, Kızıldeniz-Van Gölü fay hattının kırılması sırasında oluşan bir çöküntü ovasıdır (Şahin 2005: 50; Atalay ve Mortan 1995: 321). Üçüncü zaman ortalarında ovanın bulunduğu arazi çökmüş ve aynı zamanın sonunda tamamen sularla kaplanmış, dördüncü zamanda deniz tabanında oluşan ve karalaşan tabakalar üzerinde akarsu kökenli çakıl, kum, mil ve kilden oluşan alüvyonların birikmesiyle bugünkü şeklini almış ancak ova çevresinde meydana gelen depremler ile bölgedeki fayların hareketliliği ovanın oluşumunu henüz tamamlamadığını göstermektedir (Şahin 2005: 50).

1.2. Coğrafi Özellikleri

Yaklaşık 30x30 km boyutlarında olan (Özşahin ve Kaymaz, 2014: 31) Amik Ovası, doğuda Kurt Dağları, Afrin Çayı Vadisi ve Suriye Platosu, batı ve kuzeybatıda Amanos Dağları, kuzeyde Karasu vadisi, güneyden ise Antakya-Samandağ grabeni ve Kuseyr Platosu ile çevrelenmiştir (Özşahin ve Kaymaz, 2014:30). Ovanın kıyı kesimlerle olan bağlantısı, Nur Dağları üzerinden geçen ve 'Suriye Kapısı' olarak bilinen, İskenderun

üzerinden Amik Ovası ile Kilikya kıyıları arasında bağlantı kuran (Yener, 2005:2) Belen Geçidi ile sağlanmaktadır (Atalay ve Mortan 1995: 362).

Verimli tarım alanlarına sahip olan Amik Ovası Lübnan topraklarından doğup (Yakar 2007: 301) Amik Ovası'nda bir yay çizerek Samandağ'da Akdeniz'e dökülen Asi Nehri ile kolları Afrin Çayı (Gaziantep'in Saf Dağları'ndan doğar) ve Karasu (Kahramanmaraş'taki Akçadağ ve Kartaldağ eteklerinden doğar) (ÇED 2011:7) tarafından sulanmaktadır. Yaklaşık 97 km'si sınırlarımız içinde bulunan Asi Nehri'nin yıllık su potansiyeli 1200 hm³ /yıl, debisi 67 m³/s dir. Nehir, yaz aylarında sulama yapmak için kullanıldığından kurumaktadır (ÇED 2013:22). Asi Nehri ve kollarının yanı sıra ova, yeraltı suları yönünden de zengindir.

Yukarıda sözü geçen akarsuların yanı sıra 1975 yılına (Korkmaz ve Gürbüz 2008:10) kadar ova, karstik-tektonik bir göl olan Amik Gölü tarafından da sulanmaktaydı. Göl, Antakya İlçesi'nin 18 km kuzeydoğusunda, Antakya-Kahramanmaraş grabeninin en güneyinde yer alan Amik Ovası'nın tabanında bulunmaktaydı (Korkmaz ve Gürbüz 2008:6).

Bölgede yapılan jeoarkeoloji çalışmalarında Amik Gölü'nün oluşum süreci anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu çalışmalarda göl tabanında bulunan tortullaşma gölün Tell Kurdu ile çağdaş olduğunu göstermektedir (Wilkinson, 2000:175). MÖ.6. bin yıl boyunca zaman zaman taşkınların yaşandığı gözlenen gölün 4. binyıl sonundan 3. binyıl sonlarına kadar var olmadığı veya boyutlarının küçüldüğü düşünülmektedir. Buna bağlı olarak göl seviyesinin altında kaydedilen yerleşimler bu durumu kanıtlar niteliktedir. Amik H/I-K tabaklarına sahip AS 180 ile AS 181 bu yerleşimlerin en iyi örnekleridir. Gölün sularının en geniş sınırlarına Roma /Geç Roma döneminde ulaştığı düşünülmektedir. Buna bağlı olarak Roma Dönemi çanak çömlek kalıntılarında sahip olan AS 180'nin bu dönemde balıkçılıkla uğraşan bir ada yerleşimi olduğu öngörülmektedir. MÖ. 4.binyıl ile MS. 1. bin yıl arasında göl sularının durgunlaştığı veya gelişmediği gözlenmektedir. Bu süreçte göl çevresinde bataklıklar oluşmuştur. Asi ve Afrin Nehirleri'nin taşkınları sonucu gölün yükseldiği düşünülmektedir (Wilkinson, 2000:168-179).

1950’li yıllardan sonra anafol sivrisineğinin sebep olduğu sıtmayla savaşmak ve yeni tarım alanları elde etmek için kurutulmuş olan göl 6600 km²’lik bir beslenme alanına sahipti. Amik Gölü Karasu, Afrin, Muratpaşa, Topboğazı, Bakras, Bekirli, Karaali, Bedirge, Harim, Sarısu ve Kızıllark gibi nehirler ve mevsimlik akarsular ile beslenmekteydi (Korkmaz ve Gürbüz 2008:6,9). Göl suları Antakya ilçesine bağlı Dalyan Köyü’ndeki Küçük Asi Nehrine ve oradan sonra Asi Nehri ile birleşerek Samandağ’da Akdeniz’e dökülmekteydi (Kılıçoğlu 2006:75).

Gölün kurutulmasından sonra bölgede, kültürel doku, biyolojik çeşitlilik ve sosyo-ekonomik özellikler kaybolmuştur (Korkmaz 2008:35). 1950 yılı öncesinde Amik Gölü’nü besleyen akarsu yatakları boyunca çeltik yetiştirilmekteydi. Göl kurutulduktan sonra ise bölgede ilk kez 1940’lı yıllardan beri üretilen pamuk çeltiğinin yerini almıştır (Korkmaz ve Gürbüz 2008:19). Yaz aylarında pamuk, mısır, beyaz darı, fasulye, karpuz, salatalık, hıta, acur gibi tarım ürünleri yetiştirilmekte, Ekim ayında ise buğday ekilmekteydi (Korkmaz ve Gürbüz 2008:19; Casana ve Wilkinson, 2005:32).

Amik Gölü ve çevresinde, bataklık alanları ve akarsu havzalarındaki ot toplulukları ile tarım arazilerinden kaldırılan ürünlerden arda kalanlar bölgede hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapılmasını sağlıyordu. Genellikle sığır, inek, manda ve at yetiştirilmekteydi. Göl kurutulduktan sonra ise mera hayvancılığı yerini besi hayvancılığına bırakmıştır (Korkmaz ve Gürbüz 2008:20).

Amik Gölü, aynı zamanda hem kıtalar arası kuşların göç yolları üzerinde bulunması hem de su kuşlarının yemlenmesi için iyi bir sığılda olmasından dolayı farklı türlerden oluşan bir kuş nüfusuna sahipti. Göl ve çevresinde 250 kuş türü olduğu belirlenmiş ve bunun sonucu olarak kara avcılığının bölgede yaygın olduğu anlaşılmıştır (Korkmaz ve Gürbüz 2008:16). Göl, kuş türlerinin yanı sıra farklı türde yaban hayvanları içinde bir yaşam alanı oluşturmaktaydı. Yakın dönemlere kadar bölgede karaca, yaban keçisi, yaban kedisi ve su samuru gibi hayvanların varlığı bilinmekteydi (Çalışkan 2003:105). Amik Gölü ve civarında bulunan akarsular ile bataklık alanlar balık ve farklı türlerdeki su canlıları yönünden zengindi çünkü su canlıları için iyi bir beslenme alanı

(Çalışkan 2003:104) olduğundan gölde ve gölü besleyen akarsularda balıkçılık faaliyetleri yapılmaktaydı (Korkmaz ve Gürbüz 2008:15). Gölden yoğun olarak sazan çeşitleri, karabalık ve yılan balığı, avlanmaktaydı. Gölden elde edilen bu balık türleri bölge insanının ihtiyacının karşılanmasıyla birlikte Suriye, Lübnan, Filistin gibi Ortadoğu ülkeleri ile Almanya'ya da ihraç edilmekteydi (Korkmaz 2008:28).

Sığ bir göl olması ve yaz aylarında büyük bir bölümünün bataklıkla dönüşmesi nedeniyle gölde geniş kamış ve saz alanları bulunmaktaydı. Buradan elde edilen saz ve kamışlar semer üretimi, berdi ev, sepet, hasır, zembil, sirece yapımı ve yakacak olarak kullanılmaktaydı (Korkmaz ve Gürbüz 2008:21).

Amik Gölü'nün kurutulmasıyla bölgede tarım alanları artmış ancak verim düşmüştür. Gölün var olduğu dönemde yapılan birçok tarımsal ve ekonomik faaliyet (balıkçılık, avcılık, çeltik vb.) son bulmuştur. 2018-2019 kış aylarındaki yoğun yağışla kurutulan göl havzasının yeniden dolmuş ve göl tabanındaki tarım alanları ile bazı yerleşimler su altında kalmıştır.

Amik Ovası'nda yazları sıcak ve kurak kışları ılık ve yağışlı tipik Akdeniz iklimi görülür (Özşahin ve Kaymaz, 2014: 31). İklim koşulları ve verimli tarım arazileri yılda birkaç kez ürün almayı sağlamaktadır.

Doğal bitki örtüsü yönünden zengin olan Amik Ovası'nda, Amanos dağları yönüne olan bitki örtüsü ve arazi kullanım alanı 4 bölgeye ayrılmaktadır. Birinci bölge, deniz seviyesinden başlayarak 300 m yüksekliğe kadar olan kalkerli ve kireçli topraklarda yoğun olarak zeytin ağaçları ile üzüm bağları ve çeşitli tahıl ürünleri bulunmaktadır (Casana ve Wilkinson 2005:29). 300-600 m arasında bulunan ikinci bölgede, karışık bağ ve bahçeler ile ormanlık alanlar bulunur. 600-1800 m arasında yer alan üçüncü bölgede, karaçam, göknar, sedir ve meşe gibi yaprak dökmeyen karışık ağaç çeşitleri görülür. 1800 m üstü olan dördüncü bölgede de çıplak alpinler yer almaktadır. Sulamaya olanak sağlayan ovada pamuk üretimi oldukça yaygındır (Casana ve Wilkinson 2005:29,32)

1.3. Amik Ovası Araştırma Tarihçesi

Amik Ovası'ndaki ilk araştırma çalışmaları 1886 yılında Messrs. P. Perdrizet ve Ch. Fossey isimli iki gezginin Şam'dan başlayarak Antakya, Halep ve İskenderun'da küçük çaplı araştırmalar yapmasıyla başlamıştır. Küçük çaplı bu araştırmadan kısa bir süre sonra M. Victor Chapot Antakya Ovası'nda bir gezi yapmıştır. 1905 yılında ise Princeton Üniversitesi Keşif Heyeti bölgenin güney ve doğu dağlarında Klasik Dönem ve Erken Hristiyanlık Dönem ile ilgili bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş ancak bu araştırma sonunda bölgede var olan höyüklerden söz etmemişlerdir. Perdrizet ve Seyrig 1924 yılında topografik haritalar ve yazılı kaynaklar üzerinden Antakya ile al-Suwadiyyah hakkında bir çalışma yapmışlardır (Braidwood 1937:2).

Bölgede yapılan bu küçük çaplı incelemelerden sonra Amik Ovası'nda arkeolojik anlamdaki ilk kapsamlı çalışmalar Birinci Dünya savaşı sonunda başlamıştır (Yener 2005: 4). James Henry Breasted yönetimindeki Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün 1932 yılında başlattığı yüzey araştırmaları arkeolojik açıdan bölgede gerçekleştirilen ilk çalışmalardır. 1933 yılı yaz aylarında Doğu Bilimleri Enstitüsü direktörü Calvin Wells McEwan'ın bölgeye geldiği sırada Antakya Ovası'nda "Suriye Keşif Heyeti" kurulmuştur. Bu heyet 1938'de Hatay'ın Türkiye topraklarına katılmasıyla faaliyetlerine son vermiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 1;Yener, 2005:4).

1933 yılında kurulan "Suriye Keşif Heyeti" bölgedeki araştırmalarına Fransız askerleri tarafından hazırlanmış olan bir harita ile başlamışlardır (Braidwood 1937:3). Yapılan yüzey araştırmalarında Amik Ovası'nda 187 höyük (Harita 2) olduğu ve höyüklerin Neolitik Dönemden başlayarak İslami Döneme kadar yerleşim gördüğü tespit edilmiştir (Braidwood, 1937:20-37; Yener 2005:5). Höyüklerin boyutları tek tek ölçülmemiş bunun yerine bölgenin en büyük höyüğü 400x250 m boyutlarında ve 30 m yüksekliğinde olan Çatal Höyük ile bölgenin en küçük höyüğü 25 m çapındaki Tell Dhahab ölçüt alınarak höyükler "Büyük", "Orta" ve "Küçük" olarak adlandırılmışlardır (Braidwood 1937:4; Yener 2005:5). Robert J. Braidwood yüzey araştırmalarının katalogunu hazırlarken merkezleri AS (Amuq Survey) 1-187 olarak numaralandırmış ve yüzey buluntularını değerlendirerek höyükleri tarihlemiştir (Braidwood, 1937:20-37).

Yerli halk tarafından ‘‘Amik’’ olarak adlandırılan Antakya Ovası’nda yüzey araştırmalarının ardından Robert J. Braidwood başkanlığında atal Höyük, Tell Ta’yinat ve Cüdeyde Höyük’te stratigrafiye yönelik çalışmalar başlatılmıştır. (Braidwood, 1937: 1). Bu üç büyük merkezden kazısı ilk yapılan (Yener, 2005:5) Cüdeyde Höyük tam bir stratigrafi sağlamaktaydı (Braidwood, 1937:8). 1935 ve 1936 yıllarında Cüdeyde Höyükte yapılan kazılarda JK3 sondajı ve TT20 basamaklı açmasında Neolitik Dönemden Erken Tunç Çağı sonuna kadar (MÖ 6000-2000) 10 evre tespit edilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:5; Yener, 2005:5). Arazide yapılan çalışmalar sonucunda Amik kronolojisi genel olarak ele alınmış ve kesin tarih veren mal grupları, mühürler ve figürönlere dayanılarak oluşturulan Cüdeyde Höyük kronolojisi doğru ve net tarihler vermiştir (Braidwood, 1937:8). Tell Ta’yinat’ta ise Demir Çağ tabakalarının altında izole olmuş Erken Tunç Çağı tabakaları bulunmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960; Yener 2005:5). Daha sonraki yıllarda Reyhanlı İlçesi yakınlarında yer alan Tulail al-Shargi, Tell Ta’yinat al-Saghir, Tell Kurcoğlu ve Cüdeyde Höyük’ün 500 m güneybatısındaki Vadi al-Hamam Mağarası’nda çalışmalar yapılmış ancak bu merkezlerde prehistorik dönemlerin iyi temsil edilmediği görölmüştür (Yener, 2005:5). 1938 yılında kazısı yapılan Tell Dhahab ve Tell Kurdu Amik Ovası’nın Kalkolitik Dönemlerini en iyi temsil eden yerleşimlerdi (Yener, 2005:5; Özbal, 2001:501).

Amik Ovası’nda yüzey araştırması ve kazı çalışmaları gerçekleştiren bir diğerk araştırmacı, British Museum adına çalışan ve 1922-1934 yılları arasında Kuzey Irak’ta bulunan ve bir Sümer kenti olan Ur şehrinde kazılar yapan Sir Leonard Woolley’dır. S. L. Woolley bölgeye ilk geldiğinde antik dönemde bir Akdeniz Limanı olan al-Mina ile bugünkü Samandağ yakınlarında yer alan Sabuniye Höyüğünde kazılar başlatmıştır. Yapılan çalışmalarda al-Mina Limanı’nın en erken tabakasının Demir Çağ (MÖ 750-301), Asi Nehrinin 3 mil yukarısında bulunan Sabuniye Höyüğü’nün de Geç Tunç Çağı tabakalarına sahip olduğu anlaşılmıştır. Yapılan bu çalışmaların yayını yapılmadığı için S.L. Woolley’in bu araştırmalarının sonuçları net olarak bilinmemektedir (Yener, 2005: 6).

Al-Mina ve Sabuniye kazılarında sonra İngiliz ekibi 1937 yılında Amik Ovası'nda daha önce R.J. Braidwood başkanlığındaki araştırmalarda tespit edilen Tell Aççana'da kazılara başlamış ve 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle çalışmalarına ara vermiştir. Savaştan sonra 1946-1949 yılları arasında Tell Aççana'da kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Woolley, 1955:1).

1948-49 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Bahadır Alkım, Ankara Üniversitesi'nde Dr. Tahsin Özgüç bu çalışmalarda yer almışlardır (Woolley, 1955:2). S.L. Woolley kazılarında ele geçen kraliyet arşivleri Tell Aççana'nın MÖ 2. bin yılda Mukiş Krallağı'nın eyalet başkenti Alalakh olduğunu ortaya koymuştur (Woolley, 1955; Yener, 2005).

S.L. Woolley 1946-1949 yıllarında bir yandan Tell Aççana'da kazılar yaparken diğer yandan Amik Ovası Höyüklerinden Tabara el-Akrad ve ve Tell es-Sheikh'te de kazılar yapmıştır. Bunlar dışında 1936 yılında Uzunarab-Boz Hoyuk, ikiz höyükler Tulul Salihhiye ve Tell Salihhiye'de sondaj çalışmaları yapmış ancak bu üç höyüğün kazı sonuçlarını yayınlamamıştır (Woolley, 1955:6; Hood, 1951; Yener, 2005:5).

Amik Ovası'nda 1949 yılında Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle Remzi Oğuz Arık Hatay'da küçük çaplı bir araştırma gerçekleştirmiş ve Karaağaç, Karahöyük ile Kinet Höyüğü Amik Ovası merkezlerine eklemiştir (Arık, 1944:372; Yener, 2005:7). İstanbul Üniversitesi'nden Uluğ Bahadır Alkım 1955 ve 1958-1963 yıllarında Amanos Dağı Geçidi ile Kara su vadisinde yüzey araştırmaları yapmış (Alkım, 1959) ve daha önce kazılarına katılmış olduğu Tell Aççana'ya giderek höyüğün stratigrafisini yeniden gözden geçirmiştir (Yener, 2005:7).

20. yüzyıl başlarında Hatay'da gerçekleştirilen çalışmalar Paleolitik Döneme ait mağara ve açık barınaklar üzerine yoğunlaşmış, Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümünden Ord. Prof. Dr. Muzaffer Taşyürek ve Prof. Dr. Enver Bostancı Asi Deltası yakınlarındaki Mağaracık ve Altınözü Mağaralarında kazılar yapmıştır. Aynı çalışmalarda ortaya çıkarılan ve Paleolitik Dönem endüstrisini en iyi temsil eden ve en iyi tarih veren Üçaağızlı Mağarası bölgenin en önemli Paleolitik Dönem merkezidir (Taşyürek, 1959:27; Yener, 2005:7).

Amik Ovası'nda 1949 yılından sonra küçük çaplı müze kazıları dışında arkeolojik araştırma gerçekleştirilmemiştir. 1995 yılında Doğu Bilimleri Enstitüsü bölgeye tekrar gelerek "The Amuq Valley Regional Project" ile araştırmalarına yeniden başlamış ve çalışmalarında Amik Ovası'nda kapsamlı bir yüzey araştırması yapmayı hedeflemiştir. 1995-2002 yılları arasında Prof. Dr. K. Aslıhan Yener başkanlığında yürütülen projede Tony J. Wilkinson ve ekibi tarafından Amik Ovası'nda bir jeoarkeoloji çalışması yapılmıştır (Yener, 2005: 7). Tell Kurdu, Tell Aççana ve Tell Ta'yinat'ta kazı çalışmaları yapmaya karar verilirken Cüdeyde Höyük, Çatal Höyük ve Tell al-Mar al-Jadid al-Sharqi höyüklerinde sonraki yıllar için kazı planları yapılmıştır (Yener, 2005:9).

Kazı yapılmasına karar verilen üç höyük içerisinde ilk olarak Halaf ve Ubaid tabakalarına sahip olan Tell Kurdu ile başlanmıştır (Yener, 2005:10). 1996 yılında başlayan kazılar Prof. Dr. Aslıhan Yener ile Doç. Dr. Rana Özbal yönetiminde 2001 yılına kadar sürmüştür (Özbal, 2001; Yener, 2005:10).

2003 yılında başlayan Tell Aççana kazıları günümüzde Prof. Dr. Aslıhan Yener başkanlığında halen devam etmektedir.

2004 yılında Prof. Dr. Timothy Harrison başkanlığında başlamış olan Tell Ta'yinat kazı çalışmaları günümüzde halen devam etmektedir (Welton, 2018:3).

Projenin amaçlarından biri de Doğu Akdeniz kıyıları ile Amik ovası arasında Asi Nehri üzerinden gerçekleşen nehir ticaretini anlamaya çalışmak olmuştur (Yener, 2005:10). Bu nedenle 1999 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hatice Pamir başkanlığında Tony J. Wilkinson ve Prof. Dr. K. Aslıhan Yener'in katılımıyla Asi Deltası yüzey araştırması gerçekleştirilmiş ve Antakya'nın yerleşim düzeni ile kırsal yerleşim yerlerinin tespitine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Pamir, 2014a:102; Yener, 2005:10). Prof. Dr. Hatice Pamir başkanlığında Asi Deltası Yüzey Araştırmaları 2006 yılından itibaren Mustafa Kemal Üniversitesi adına yürütülmekte ve araştırmanın kapsamı genişletilerek "Hatay İli Antakya, Samandağ, Yayladağı ve Altınözü Yüzey Araştırmaları" adıyla devam etmektedir. Asi deltasında 128, Yayladağı ve Altınözü çalışmalarında 96 yerleşim belgelenmiştir (Pamir, 2014b:137; Pamir, 2014c: 180).

Yrd. Doç. Dr. Bakiye Yükmen Edens Amuq Valley Project çerçevesinde 1998-2002 yılları arasında Kızılkaya Tepesi'nde yüzey araştırması yapmış ve Kızılkaya'da 292 adet Dolmen kaydetmiştir (Yükmen, 2001:151; Yükmen-Edens, 2012:189). Kızılkaya'da yapılan alışmlarda belgelenen Dolmenler Erken Tunç ağına tarihlendirilmiştir (Yükmen- Edens, 2012:200-201). Bir tür mezar geleneği olan Dolmenler Erken Tunç ağı boyunca Levant'ta yaygın olarak kullanılmışlardır (Yükmen- Edens, 2012:186). 2014 yılında Prof. Dr. Aynur zfirat başkanlığında Kızılkaya Tepesi ve Tepeyle ilişkili olabileceği düşünülen Akpınar, Tell Kızılkaya ve Temel Kızılkaya'da bir yüzey araştırması yapılmıştır. (zfirat, 2014:77).

2015 yılında Prof. Dr. Aslıhan Yener başkanlığında "The Amuq Valley Regional Project'in devamı olarak "Amik Vadisi Yeni Dönem Bölgesel Yüzey Araştırması" projesi başlatılmıştır. 2017 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar başkanlığında devam eden proje kapsamında bölgede araştırmalar devam etmiş ve merkez konumundaki Amik Ovası ile merkeze bağlı yerleşimler arasındaki bağlantıyı anlamak amacıyla Hatay Arkeoloji Müzesi başkanlığında Toprakhisar Höyük kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir (Akar ve Kara 2018: 240).

1.4. Amik Ovası Yüzey Araştırmaları

Amik Ovası kültürel gelişimini incelemek amacıyla ilk kez 1933 yılında 'Syro-Hittite Expedition' kapsamında R.J. Braidwood başkanlığındaki bir ekip ile başlayan yüzey araştırmaları ve sondaj niteliğindeki kazı çalışmalarını 1946 yılında Woolley ile 1995-2002 yıllarında "Amuq Valley Regional Project" ile Prof. Dr. Aslıhan Yener başkanlığındaki ekip ile gerçekleştirilmiştir (Yener ve diğ. 2005). Prof. Dr. Hatice Pamir'in 1999-2002 yılları arasında aynı proje kapsamında yürüttüğü "Asi Nehri Deltası Arkeoloji Projesi" ile Asi deltasından Amik Ovası'na kadar uzanan alandaki yerleşim yerlerinin tespiti ile bu bölgeler arasındaki ilişkileri anlamak amaçlanmış ve bu proje 2006 yılında Yayladağı, Altınözü ve Antakya kırsal alanlarının araştırmaya alınmasıyla genişletilmiş ve proje "Hatay İli Antakya, Samandağ, Yayladağı ve Altınözü Yüzey Araştırmaları" adını almış, günümüzde bu çalışmalar hala devam etmektedir (Pamir, 2014:177,180).

Günümüzde ‘‘Amuq Valley Regional Project’’, ‘‘Yeni Dönem Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması’’ adıyla Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar tarafından sürdürülmektedir (Braidwood, 1937:1; Yener ve diğ.,2005:1; Woolley, 1955:1,5; Akar ve Kara, 2017:238).

Suriye Keşif Heyetinin 178 adet olarak belgelediği höyük sayısı ‘‘Amuq Valley Regional Project ile yaklaşık 400 adet (Harita 2) olarak belirlenmiştir (Braidwood, 1937:20-37; Woolley, 1955:5 Yener ve diğ., 2005:1). Yerleşim sayılarından fazla olmasına rağmen yapılan çalışmalarda ovadaki tortullaşma ve alüvyal dolgular, nehir taşkınları ve tarım faaliyetleri nedeniyle yerleşimlerin tahrib olduğu gözlenmiştir. Bu tahribat bazı höyüklerin eteklerinde gerçekleşirken küçük boyutlu höyüklerin tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur (Casana ve Wilkinson, 2005:31-33).

Yürütülen çok kapsamlı yüzey araştırmalarının yanı sıra bölgenin kronolojik gelişimini ve çevre bölgelerle ilişkisini anlamak amacıyla sondaj özelliği taşıyan kazı çalışmaları yapılmıştır (Briawood ve Braidwood, 1960; Yener ve diğ., 2005: 1;Woolley, 1955:1,5 ; Hood. 1951: 113). Braidwood yapmış olduğu yüzey araştırması ve kazı çalışmaları sonucunda tespit etmiş olduğu höyüklerin stratigrafik dizinini seramik buluntuları üzerinden ve Cüdeyde Höyük tabaka düzenini baz alarak oluşturmuştur (Braidwood, 1937:20).

Yüzey araştırmaları sonuçlarına göre yerleşimlerden elde edilen seramik ve kültürel kalıntıların tarihlendirilmesi sonucu Erken Tunç Çağı tabakaları içerdiği düşünülen 80 adet yerleşim yeri (Harita 3) (Grafik 5) tespit edilmiştir.

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258).

AMİK KOD	HÖYÜK ADI	DÖNEMİ	SERAMİK BULUNTULARI
AS 4	Boz Höyük	?	?
AS 5	Güzelce	AMİK H	Basit Yalın Mal (Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnish Ware)
AS 8	Arpalı	AMİK I-J	Smeared Wash Ware
AS 9	Dana Höyük?	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnish Ware)
AS 10	Ba(ğ)lama (Ain al-Samak)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnish Ware)
AS 11	Paşaköy	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı).

AS 12	Acarköy (Halilağa Höyük)	AMİK G-I (J?)	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 14	İlkpınar Höyük (Hâkhor, Tell Hammam al-Gharb)	AMİK G-I/J	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnish Ware) Smeared Wash Ware
AS 15	Koyuncu Höyük (Tell Mahmutlu)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 17	Soğuksu Höyük	AMİK I-J	Smeared Wash Ware
AS 18	Güzel Höyük	AMİK I-J	Smeared Wash Ware
AS 27	Kırkhız Pınar (Baş Pınar)	AMİK H-J	Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı).

AS 28	Tell Malta (Matta)	AMİK I-J	Smeared Wash Ware
AS 31	Tell Wasfe (Döşhasan- Tell Kalemlik/Yeni Kızılkaya)	AMİK H-I	?
AS 35	Baldıran (Bokluca, Balderan)	AMİK G	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)
AS 36D	Tell Kızılkaya	AMİK H	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red- Black Burnish Ware)
AS 52	Akpınar Höyük	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) Hama J Goblets Basit Mal (Simple Ware)
AS 55	Tell Kurcoğlu (Tell Kırcaoğlu)	AMİK G-H	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı).

AS 75	Tell Keçebey	?	?
AS 76	Tell Mısır (Miri, Tell Misri)	AMİK G-J	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 77	Tell Anbar	AMİK G-H	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 81	Yeşilova (Tell Damalka al-Qibli)	AMİK I-J	Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 84	Tell Uzunarab (Bozhöyük)	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 86	Karatepe	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 89	Boztepe	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 91	Paşa Höyük	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 92	Karacalık (Karacalık)	AMİK G	?

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 99	Tell Hasanuşağı (Yerkuyu, Yurt Höyük)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 101	Tell ^a Imar al-Jadid al- Sharqi	AMİK G	?
AS 104	Tell al-Terzi (Terzi Höyük)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 105	Tutlu Höyük	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 109	Tell İbrahimiyyah	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 112	Çolaktepe (Akgöl Çiftlik)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 114	Küçük Avara (Turhan Bey Çiftlik)	AMİK H-I	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 116	Büyük Avara	?	?
AS 119	Kokaz (Göktepe, Safsafa)	AMİK G	?
AS 120	Tell Mirmiran (Tell Anbar)	?	?
AS 124	Tell Keleş	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) Pişirme Kapları

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 125	Saçaklı	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 126	Tell Ta'yinat	AMİK G-J	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 128B	Tulul Salihyyah al- Saghir (Kuzey)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 129	Tell Salihyyah	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 134	Halak Tepe (Halaq)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 137	Tell Akrad	?	?
AS 138	Tell Saluq	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 139	Götübüyük Höyük	AMİK G-J	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 143	Beşarslan (Tell Hamda)	AMİK G/ I-J	Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Basit Mal (Simple Ware))
AS 144	Bohşin (Bakhshin)	AMİK I-J	Smeared Wash Ware
AS 147	Tell Selam	AMİK G-J	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 150	Tell Saye (Tell Asir)	?	?
AS 156	Tell Mastepe (Mastepe)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 164	Tell Davutpaşa (Daud Paşa)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 165	Tell Ghazi Haji Mursal	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 166	Putoğlu (Üçtepe)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 167	Chatal Höyük	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smearred Wash Ware?
AS 168	Karaca Khirbet ^a Ali	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 169	Tell Qinanah	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smeared Wash Ware
AS 172	Tell Qirmidah (Tell Kirit)	AMİK G-I	Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 173	Tell Ermeneia (Tell Shair Askar, Tell Sabi)	AMİK G-I	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 174	Tell Abdal	?	?
AS 176	Tell al-Judaidah	AMİK G-J	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware) Smearred Wash Ware

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 177	Tell Dhahab (Altın Tepe)	AMİK G-H	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Bursh Painted Ware) Kırmızı- Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 180	Tell Hıjar	AMİK H-I	Kırmızı-Siyah Astarlı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 181	—	AMİK G	?
AS 182	Tabarat al-Akrad (Tell al-Hayey)	AMİK H-I	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 186	Kemalağa Çiftliği (Kemal Akpınar Çiftliği)	?	?
AS 187	Hisarlık Tepesi (Hösürlük Tepesi)	?	?

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 195	Atçı Tepe	AMİK G	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish Saklı Astarlı Mal (Reserved-Slip Ware) Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Painted Ware Partially or Not at All Dependent on the Multiple Brush Pişirme Kapları
AS 196	Gölbaşı Höyük	AMİK G	Pişirme Kapları
AS 201	—	?	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 208	Temel Kızılkaya	?	?
AS 215	Sekizevler (Asgündür)	AMİK H-J	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 216	Anneplihöyük (Annepli)	?	?

Tablo 1

Amik Ovası Erken Tunç Çağı Yerleşimleri (Briadwood, 1937:20-37; Yener ve diğ., 2005:203-258)
(Devamı)

AS 218	Küçük Avara (GüneyÇiftlik)	AMİK G	Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish Saklı Astarlı Mal (Reserved-Slip Ware) Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware) Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) Painted Ware Partially or Not at All Dependent on the Multiple Brush Pişirme Kapları
AS 227	Tell Habeş (Sultan Merkezi)	AMİK H-I?	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) Pişirme Kapları
AS 231	Ahmet Şahbaz Çiftliği	?	?
AS 238	Serinyol Kale	AMİK G?	?
AS 246	Çakallı Karakol	AMİK H-I	Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware)
AS 288	Telhöyük Tepe	?	?

1.5. Amik Ovası Kronolojisi

Amik Ovası, tabaka düzeni 1930-1938 yılları arasında Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü adına R.J. Braidwood'un yapmış olduğu yüzey araştırması ve kazı çalışmaları sonucunda belirlenmiş olup günümüzde aynı şekliyle kullanılmaktadır. Neolitik Dönemden başlayarak İslami Döneme kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüş ovanın tabaka düzeni şöyledir;

Tablo:2

Amik ovası kronolojisi (Braidwood ve Braidwood, 1937; Haines, 1971:2)

AMİK EVRE	DÖNEM	TARİH ARALIĞI
AMİK A	Neolitik Dönem	?
AMİK B	Neolitik Dönem	MÖ 5000 ÖNCESİ
AMİK C	Erken Kalkolitik Dönem	MÖ 5000-4500
AMİK D	Erken Kalkolitik Dönem (Halaf Etkisi)	MÖ 4500
AMİK E	Geç Kalkolitik Dönem (Ubaid Etkisi)	MÖ 4500-4000
AMİK F	Geç Kalkolitik Dönem	MÖ 4000-3500
AMİK G	Geç Kalkolitik –Erken Tunç Çağı I-II Geçiş	MÖ 3500-3100
AMİK H	Erken Tunç Çağı III	MÖ 3100-2400
AMİK I	Erken Tunç Çağı IVA	MÖ 2600-2400
AMİK J	Erken Tunç Çağı IVB	MÖ 2400-2000
AMİK K	Orta Tunç Çağı I	MÖ 2000-1800
AMİK L	Orta Tunç Çağı II	MÖ 1800-1600
AMİK M	Geç Tunç Çağı	MÖ 1600-1200

Tablo:2 Amik ovası kronolojisi (Braidwood ve Braidwood, 1937; Haines, 1971:2) (Devamı)

AMİK N	Erken Demir Çağı	MÖ 1200-1000
AMİK O	Orta Demir Çağı	MÖ 1000-500
AMİK P	Geç Demir Çağı	MÖ 500-300
AMİK Q	Hellenistik Dönem	MÖ 300-64
AMİK R	Roma Dönemi	?
AMİK S	Erken Hristiyanlık Dönemi	?
AMİK T	Bizans Dönemi	?
AMİK U	Ortaçağ	?
AMİK V	Modern Arap Dönemi	?

Tablo 2’de görüldüğü üzere Erken Tunç Çağı tabakaları Amik G, Amik H, Amik I ve Amik J olmak üzere dört evrede temsil edilmektedir.

1.5.1. Amik G (Geç Kalkolitik –Erken Tunç Çağı I-II)

Hem Geç Kalkolitik Çağ hem de Erken Tunç Çağı’nın ilk evrelerinin temsil edildiği evredir (Braidwood ve Braidwood, 1960:259). Cüdeyde Höyük’te düzenli bir stratigrafiye sahip olan G evresi, mimari, seramik ve küçük buluntu olarak değerlendirilen kültür kalıntıları özelliklerine bağlı olarak ovanın dönem özelliklerini anlamamıza olanak sağlamaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:263). Bu evrede yoğun olarak görülen seramik grupları; Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware), Turuncu-Kahverengi Astarlı ve Açkılı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish), Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) ile Baskı ve Kazıma Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware)’ın yanı sıra az sayıda boyalı parçaya sahip Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple- Brush Painted Ware) ve Pişirme Kaplarıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 264).

1.5.2. Amik H (Erken Tunç Çağı III)

Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red Black Burnish Ware) olarak isimlendirilen yeni bir çanak çömlek grubunun ortaya çıkmasıyla tanımlanan evrede G evresine ait çanak çömlek grupları da görülmeye devam eder. Çatal Höyük, Cüdeyde Höyük, Tell Ta'yinat ile (Braidwood ve Braidwood, 1960: 345) Tabara el Akrada'da düzenli bir stratigrafiye sahip olan evre malzemesi tutarlı bir süreklilik göstermektedir. Tell Dhahab'da da varlığı bilinen evre malzemesi burada belirli bir stratigrafi içinde yer almaz. Bu evre Basit Mal (Simple Ware) adı verilen bir çanak çömlek grubunun ortaya çıkmasıyla sona erer (Braidwood ve Braidwood, 1960: 345). H Evresi'nde yoğun olarak Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware), Turuncu-Kahverengi Astarlı ve Açkılı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish), Saklı Astarlı Mal (Reserved-Slip Ware,) Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware), Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple- Brush Painted Ware), Kısmen veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware Partially or Not at All Dependent on the Multiple Brush), Pişirme Kapları, Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware), Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware), Metalik Kaplar (Metallic Ware) çanak çömlek grupları görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 351).

1.5.3. Amik I (Erken Tunç Çağı IVA)

Standart bir üretimin göstergesi olan ve çark ile şekillendirilen Basit Mal (Simple Ware) ile Smeared-Wash Ware çanak çömlek gruplarının ortaya çıkmasıyla değerlendiren evre H evresi çanak çömlek gruplarının da görülmeye devam etmesiyle tanımlanır. Genel olarak Tell Ta'yinat üzerinden değerlendirilir. Çatal Höyük ve Cüdeyde Höyük'te varlığı gözlenen I evresi bu höyüklerde düzenli bir stratigrafiye sahip değildir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 396). Amik I Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red Black Burnish Ware) grubunun yok olmasıyla sona erer. Çanak çömlek buluntuları üzerinden değerlendirilen evrenin seramik grupları; Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware), Pişirme Kapları, Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware), Basit Mal (Simple Ware), Saklı Astarlı Mal (Reserved-Slip Ware), Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware), Smeared-Wash Ware ile tanımlanamayan üç parçadan oluşur (Braidwood ve Braidwood, 1960: 398).

1.5.4. Amik J (Erken Tunç Çağı IVB)

Kırmızı-Siyah Açıklı çanak çömlek grubunun yok olması ile tanımlanan Amik J Çatal Höyük ve Cüdeyde Höyük'te varlığı gözlenmesine rağmen düzenli ve kendi içinde tutarlı olarak sadece Tell Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:429). J evresinin karakteristik malzemesi olarak kabul edilen ve Calciform adı verilen küçük kapların ortadan kalkmasıyla son bulan evrede yoğun olarak görülen seramik gruplar; Pişirme Kapları ve Kaba Mal, Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware), Basit Mal (Simple Ware), Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware), Smeared-Wash Ware ile "ithal" Maldır (Braidwood ve Braidwood, 1960:431).

Amik Ovası'nda Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na ve Erken Tunç Çağı IVB'den Orta Tunç Çağı'na geçişte bir kronoloji problemi olduğu gözlenmektedir. Braidwood Amik Ovası Stratigrafisini oluştururken Cüdeyde Höyük JK3 açması tabaka düzenini baz almaktadır. Ancak bu tabaka düzeninde F evresine ait boşluklar görülmektedir. Bu boşluk Çatal Höyük ve Tell Kurdu stratigrafisiyle tamamlanmaktadır. Benzer eksikliklerin görüldüğü J evresi kronolojisi ise Tell Ta'yinat tabaka düzeniyle tamamlanmaktadır (Welton, 2017:3). Braidwood bölgede yaptığı çalışmaların A-J evrelerine ait verilerini yayınlamış ancak bu evrelerin yanı sıra kronolojik olarak karışık iki evreden bahsetmiştir. Bu evrelerden birincisi E-F aralığında yer almakta ve bu evrelere ait kültür kalıntılarını barındırmaktadır. Braidwood bu evreyi "Birinci Karışık Evre" (First Mixed Range) olarak adlandırmıştır. H-J evreleri arasında yer alan ve bu evrelere ait kültür kalıntılarının yanı sıra K evresine ait buluntuları da barındıran evre "İkinci Karışık Evre" (Second Mixed Range) olarak adlandırılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:100,458; Welton, 2017:4).

Lynn Welton E ve F evreleri arasındaki boşluğu tartıştığı makalesinde F-G evresi geçiş dönemini de irdelemiştir. Kalkolitik Döneme ait çanak çömlek gruplarının ele alındığı çalışmada bölge, Suriye ile Güneydoğu Anadolu yerleşimleriyle karşılaştırılarak kronolojik soruna çözüm aranmıştır. Çanak çömlek gruplarında kronolojik benzerlikler görülürken aynı zamanda Amik'te yerel farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle Welton bölgeler arası karşılaştırmalar yerine yerel özellikler temelinde bir kronoloji oluşturulması gerektiğini düşünmektedir (Welton, 2017:1-32).

Benzer problemler J evresinin sonunda da görülmektedir. Erken Tunç Çağı IVB'yi temsil eden bu evre sonunda K evresine (OTÇ) ait buluntuların ele geçmesi, bu evrenin sonunda bir geçiş olduğunu göstermektedir. Bu verilerin tamamı ele alındığında Amik Ovası'nda kronolojik olarak Geç Kalkolitik Çağdan Erken Tunç Çağı'na ve Erken Tunç Çağı IVB'den Orta Tunç Çağına geçişte kısa süreli geçişler yaşandığı gözlenmektedir.

1.6. Amik Ovası Kültür Materyallerinin Gelişim Süreci

Verimli toprakları, sulak alanları ve ılıman Akdeniz iklimiyle Amik Ovası, Tarih Öncesi Çağlardan günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Yapılan araştırmalar ovanın Prehistorik Dönemlerden başlayarak İslami Döneme kadar yerleşildiğini göstermiştir.

Amik Ovası Neolitik (Amik A-B) Dönemine ait bilgiler 1933-1938 yılları arasında R. J. Braidwood ve ekibi tarafından yapılan kazı ve yüzey araştırmalarıyla sınırlı kaldığından bu dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkındaki bilgilerimiz yetersizdir. Bölgenin Neolitik dönemi, seramik, çakmaktaşı, taş ve kemik alet (Braidwood ve Braidwood, 1960:46) buluntuları üzerinden değerlendirilmiş ve bu bilgiler ışığında tanımlanmıştır. Bu dönem buluntuları, tarımcı köy topluluklarının oluşmaya başladığını (Braidwood ve Braidwood, 1960:26) ve üretim temelli bir hayat tarzına (ekonomiye) doğru adım adım ilerlendiğini göstermektedir. Neolitik Dönem tabakaları en iyi Cüdeyde Höyüğünde yapılan kazı çalışmalarında belirlenmiş ve ovanın Neolitik'i, Cüdeyde Höyüğü üzerinden değerlendirilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:46). Höyüğün XIV. yapı katından ele geçen çakmaktaşı malzemeler incelenmiş, burada bölgeye ait bir çakmaktaşı endüstrisinin varlığı saptanmış (Braidwood ve Braidwood, 1960:46) ve bu taş alet endüstrisinin Kuzey Mezopotamya ile Levant Bölgesine kadar uzandığı ve "Amik Ucu" olarak adlandırıldığı görülmüştür (Özbal, 2014:44). Neolitik dönemde üreilmeye başlandığı kabul edilen çanak çömlek grubu ise Koyu Yüzlü Açkılı Mal ve Basit Kaba Mal olmak üzere iki mal grubu üzerinden değerlendirilmiş olup çanak çömlek gruplarının el yapımı olduğu gözlenmiştir (Braidwood and Braidwood, 1960: 47). Yerleşik hayata geçişin ilk adımı olan ve konut yapımının başladığı bilinen bu dönemde kazıların kısa süreli yapılması ve sondaj niteliği taşımasının yanı sıra taban suyuna ulaşılması dönemin mimarisine ait bilgilere ulaşılmasını engellemiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:47).

Amik B evresinde rastlanan düzenli taşların mimari bir yapıya ait olduğu saptanmış, taş ile birlikte kerpiç malzemenin de kullanıldığı görülen bu yapının yerel özellikler taşıdığı düşünülmüş ancak bu kalıntıların konut planlarını belirlemek için yeterli olmadığı anlaşılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:68).

Amik Ovası Kalkolitik Dönemi ilk olarak Braidwood ve ekibi tarafından Cüdeyde Höyük (1934-1936) ve Tell Kurdu'da (1938) (Braidwood ve Braidwood, 1960:137) daha sonra 1996-2001 yılları arasında Prof. Dr. Aslıhan Yener ve ekibi tarafından Tell Kurdu'da yapılan kazılarda daha ayrıntılı incelenmiş ve Ova'nın Kalkolitiği Tell Kurdu üzerinden değerlendirilmiştir (Özbal, 2014:45).

Kalkolitik Dönemin, Mezopotamya kültürlerinden Halaf Kültürü ile ilişkilendirilen Erken Kalkolitik (Amik C) evresi en kapsamlı haliyle bugün yaklaşık 15 hektarlık bir alanı kaplayan Tell Kurdu'da gözlenmiştir (Özbal, 2001:501). Birbirine bitişik evleri, sokakları ve avlularıyla Tell kurdu bu dönemde bir köy görünümündedir (Özbal, 2001:503). Ancak ortaya çıkarılan mimari kompleks Halaf mimari öğelerini içermezken (Özbal, 2014:45) yerel üretim olan seramiklerde Halaf boya bezemeleri ve formlarının etkili olduğu görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:137). Neolitik Dönemin başından itibaren yoğun olarak kullanılan koyu yüzlü açık Mal da bile Halaf'a ait formlar görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:137).

Amik Ovası Erken Kalkolitik Dönemi (Amik D) Halaf Kültüründen Obeyd Kültürüne geçişi temsil eder (Özbal, 2014:45; Braidwood ve Braidwood, 1960:157). Bu evreye ait herhangi bir mimari kalıntı ele geçmemiş (Özbal, 2014:45), seramikler üzerinde tek renkli ve çok renkli bezemeler kullanılmış, koyu yüzlü açık ve ağızsız malın üretiminde azalma olmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960:157).

Tell Kurdu'da temsil edilen Geç Kalkolitik Dönemde (Amik E) bölgeye tamamıyla hâkim bir Obeyd Kültürü görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:175). Tek renkli Obeyd çanak-çömlekleri bölgeyi etkisi altına almışken, Neolitik Dönemden itibaren görülen Koyu Yüzlü Açık Malın kullanımı bu evrede son bulmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960:175). Üretim artmış ve buna bağlı olarak çömlek atölyeleri ortaya çıkmıştır. Mimaride, Mezopotamya yerleşimlerinde yoğun olarak kullanılan ızgara planlı yapıların Tell Kurdu'da tahıl saklama yerleri olarak kullanıldığı düşünülmüştür.

Tell Kurdu'nun F evresinde terkedildiği ve yerleşimin Kurdu Höyüğü'nün güneyinde bulunan Tell İmar'a taşındığı gözlenmekte ancak bu höyük üzerinde kazı yapılmadığı için bu evrenin gelişimi tam olarak anlaşılammıştır (Özbal, 2014:45).

Geç Kalkolitik Dönemin Amik Ovası temsilcilerinden biri de Tell el Şeyh'tir. Tell el Şeyh'te yapılan kazılarda ortaya çıkarılan seramiklerin büyük bir bölümü el yapımı, büyük boyutlu ve boyalıdır (Wooley, 1955:6). Bu seramikler Halaf ve Obeyd Kültürlerine atfedilmiştir (Wooley, 1955:6). Ayrıca Geç Kalkolitik döneme ait damga mühürlerde Obeyd ve Uruk Kültürü'nün etkileri görülür (Aruz, 1992:20).

Bölgenin bir diğer Geç Kalkolitik Dönem temsilcisi Çatal Höyüğün kuzeybatısında yer alan Karaca Khirbet Ali Höyüğünde ele geçen malzeme tam olarak tanımlanamamakla birlikte Obeyd tek renkli Çanak Çömleğiyle benzerlik göstermektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:201).

Kazı çalışmalarının az olması nedeniyle Geç Kalkolitik Döneme ait bilgilerimiz sınırlı olmasına rağmen yapılan yüzey araştırmalarında döneme ait yerleşim sayısının arttığı görülmektedir (Özbal, 2014:47).

Kalkolitik Dönemden Erken Tunç Çağına geçiş ve Erken Tunç Çağı I-II evrelerini temsil eden (Amik G) Cüdeyde Höyük'te ne amaçla kullanıldığı net olmayan yuvarlak planlı yapılar ile dörtgen planlı odalar ve büyük silolar görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:259). Bu dönemin en büyük yeniliği metal kullanımının başlamış ve taş alet üretiminin azalmış olmasıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960:259). Bu evreye ait en iyi tabaka düzeni Cüdeyde Höyük'te izlenmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:263).

Erken Tunç Çağı III (Amik H)'te bölgenin, Transkafkasya'dan geldiği bilinen göçebe bir topluluğun etkisi altında olduğu görülür (Yakar, 2007:320). Neden ve nasıl geldiği bilinmeyen bu etnik topluluk Karaz olarak bilinen çanak çömlek gruplarından tanınır. Yerel adı Kırmızı-Siyah Açkılı Mal olan Karaz çanak çömleğinin bu evrede yoğun olarak kullanıldığı ve Amik Ovası'nın bu kültürün etkisi altında kaldığı görülür. Bu evrenin sonunda fabrikasyon üretime geçilmiş ve boyalı çanak çömlek grupları da bu fabrikasyonla üretilmiş (Braidwood ve Braidwood, 1960:345) kırılğan turuncu renkli çanak çömlek grubu da bu evrede ortaya çıkmıştır (Braidwood ve Braidwood,1960:358). Ortaya çıkarılan duvarlar tam bir mimari plan vermezken silolar ve ocaklar görülür (Braidwood ve Braidwood,1960:345).

Karaz Kültürü'nün görülmeye devam ettiği Erken Tunç Çağı IVA (Amik I)'da sınırlı alanda yapılan kazı çalışmaları nedeniyle bu evreye ait ortaya çıkan mimari kalıntılar oldukça zayıftır (Braidwood ve Braidwood,1960:396). Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) olarak adlandırılan çanak çömlek grubu ile Karaz Kültür etkisinin azalmaya başladığı dönemin sonunda, Kuzey Levant Bölgesi'nden başlayarak, Asi Nehri kıyılarından Fırat'ın batısındaki Jabbul Ovası ile Halep'e kadar uzanan (Rova, 2013:190) ve Smeared-Wash Ware olarak adlandırılan seramik grubu ortaya çıkmıştır (Braidwood ve Braidwood,1960:398).

Kırmızı-Siyah Açıklı çanak çömlek grubunun sona ermesiyle (Braidwood ve Braidwood,1960:429) tanınan Erken Tunç Çağı IVB (Amik J) bulguları çok azdır. Mimari kalıntılar yalnızca Tell Ta'yinat'ta ortaya çıkarılmıştır ve Tell Ta'yinat'tan ele geçen ve Troya IV ile ilişkilendiren gri açıklı şişe ile bir fincan bu dönemde ticaret yapılan bölge ile ilgili fikir vermesi açısından önemlidir (Braidwood ve Braidwood,1960:431).

Amik Ovası Erken Tunç Çağına genel hatlarıyla bakıldığında bölgede, kendi kültürel devamlılığını sürdüren ve bunun yanında güneydeki komşularıyla ilişkileri devam ederken, doğu kökenli göçebe bir topluluğun kültürel dokusundan da faydalanan, seri üretime geçmiş, ticari yönden gelişmiş kozmopolit bir topluluğun varlığından söz edilebilir.

MÖ 2. binden Orta Demir Çağın'a kadar ova başkent karakterli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Bölgenin başkent niteliği gösteren ilk yerleşimi Aççana Höyük/Alalah'tır. Aççana Höyük MÖ 2. bin yılda Mukış krallığının başkenti konumundadır (Yener ve Akar, 2014b:95). Başkent'in siyasi gelişimi Kral İdrimi heykelinin üzerinde Akadça çivi yazılı metinden anlaşılır. Kral İdrimi bu yazıtta kendi hayat hikayesini yazmış ve Alalah'tan nasıl sürgün edildiğini ve şehre nasıl geri döndüğünü anlatmıştır (Yener ve Akar, 2014b:101). Alalah olarak adlandırılan bu başkent sırasıyla Yamhad ve Mitanni devletlerine vassal olarak bağlanmış, Mitanni devletinin gücünü kaybetmesinden sonra kent tamamen Hitit yönetimi altına girmiştir (Yakar, 2007:329). Saray yapıları, kaleleri ve yazılı belgeleriyle bölgede ekonomik ve askeri yönden (Yener ve Akar, 2014b:95) stratejik bir öneme sahip olan Alalah'ın, yapılan çalışmalarda ele geçen buluntularıyla bu dönemde Doğu Akdeniz ile yakın ilişkiler içinde olduğu ve deniz ticaretinde gelişmiş olduğu görülür (Yener ve Akar, 2014b:97,98).

Orta ve Son Tunç Çağları boyunca başkent olan Alalah kenti MÖ 14. yüzyılda kısmen terkedilmiş durumdadır (Yener ve Akar, 2014b:102).

Orta ve Son Tunç çağlarında büyük bir başkent olan Açıana Höyük (Alalah), MÖ I. bin yıldaki küçük bir yerleşim merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunç çağlarının sonunda büyük bir yıkıma uğrayan Açıana Höyük, tanrıça İştara'ya ait tapınım merkezlerinden biri olması nedeniyle iskân edilmeye devam etmiştir (Yener ve Akar, 2014b:104).

Çatal Höyük, mimari, çanak çömlek ve küçük buluntularının yeniden değerlendirildiği son çalışmalarda yerleşimin Geç Tunç Çağı'nda Alalah'a bağlı küçük bir köy yerleşimi olduğu düşünülmektedir (Pucci, 2019:298)

Amik Ovası'nda I. bin yılbaşlarında Alalah'ın kısmen terkedilmesinden sonra Demir Çağı tabakaları en kapsamlı haliyle Tell Ta'yinat'ta incelenmiştir. Alalah kentinin terk edilmesinin hemen ardından yerleşilen Tell Ta'yinat Demir Çağı'nda Geç Hitit Krallığı olan Palastin Krallığının başkenti durumundadır (Harrison, 2010a:36). Kunulua olarak adlandırılan Ta'yinat, doğuda Halep'i içine alarak güneyde Hama'ya kadar uzanan Filistin toprakları olarak bilinen bölgenin merkeziydi (Harrison, 2010b:83). Coğrafi konumu göz önünde bulundurulduğunda önemli bir yere sahip olduğu görülen Kunulua Kuzey Mezopotamya, Levant Bölgesi ve Anadolu için bir geçiş bölgesiydi (Harrison, 2009:175). Ayrıca doğal kaynaklar yönünden zengin ve tarım için oldukça elverişli topraklara sahip Amik Ovası'nda bulunuyordu (Harrison, 2009:175). MÖ 743 yılında kuzeyden gelen Urartu tehlikesini püskürttüktan sonra III. Tiglat-pileser Geç Hitit beyliklerine saldırmaya başlamış ve ardından Kunula krallığının Asur ve Geç Hitit beylikleri arasındaki krali antlaşmaları bozmaya çalıştığını bahane ederek Ta'yinat'a saldırmış ve kenti ele geçirerek Asur'a bağlı bir eyalet haline getirmiştir (Harrison, 2011:29). Kunula MÖ 7. Yüzyıl ortalarına kadar Asur egemenliği altında kalmış (Harrison, 2011:29) ve Asur Devletinin yıkılmasının ardından önemini kaybetmiştir.

Tell Ta'yinat gibi bir başkent karakteri göstermese de büyük bir boyuta sahip olması ve Afrin Nehri kıyısında bulunmasından dolayı stratejik konuma sahip olan Çatal Höyük, Demir Çağı'nda büyük bir yerleşim yeridir. Höyükte yapılan kazı çalışmalarında Demir Çağ I (Amik N)'de belli aralıklarda dikdörtgen biçimli kulelerle desteklenmiş büyük bir sur duvarı ortaya çıkarılmıştır (Haines, 1971:4).

Demir Çağı II (Amik O)' de ise Çatal Höyük; etrafı surlarla çevrili, sokak ve caddelerle birbirinden ayrılan mahalleleriyle bir stadel ve aşağı yerleşimden oluşmaktadır (Haines, 1971:4; Pucci, 2019:299). Bu döneme ait Bit Hilani planlı mimari Tell Ta'yinat'ta bulunan bu tarzdaki mimarilere benzemektedir (Haines,1971:19). Genellikle yerel kültürel kalıntılara sahip olan Çatal Höyük Demir Çağı'nın ikinci evresinde Kunulua/Ta'yinat'a bağlı bir yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır (Pucci, 2019:299). Gerek yerleşim alanının genişliği gerekse konumu itibarıyla MÖ I. Bin yılda Çatal Höyük'ün Amik Ovası içerisinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

MÖ 1. bin yıl sonlarına gelindiğinde Amik Ovası'nda büyük merkezi yönetimler ortadan kalkmış bunların yerini küçük çaplı yerleşimler almıştır (Casana-Wilkinson, 2005: 40). Hellenistik Dönemde bölgede bulunan ve yönetim merkezi özelliği gösteren yerleşim Büyük İskender'in generallerinden Antigonos I Monoftalmos'un kurmuş olduğu Antigonía'dır (Pamir, 2009: 265; Downey, 1961:60). Seleukos I. Nikator'un Antigonía'yı yıkmasıyla birlikte ova eski görkemini kaybetmiş (Pamir, 2009: 258-288) ve yaylalara doğru uzanan küçük köy yerleşimlerine sahne olmuştur (Casana-Wilkinson, 2005: 40).

2. AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMLERİ

2.1. CÜDEYDE HÖYÜK

Hatay ili, Reyhanlı ilçesinin güneydoğusunda yer alan Cüdeyde Höyük, oval formlu olup 370x250 m. boyutlarında ve 31 m yüksekliğindedir (Resim 1).

Amik Ovası kronolojisinin tamamının gözlemlenebildiği Cüdeyde Höyük'te kazı çalışmaları 1935 yılında Braidwood tarafından başlatılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:5). Höyüğün kuzeybatısı ile güneybatısında² (Resim 2) tabakalaşmayı anlamak adına çalışmalar yapılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:5). 1995 yılında başlayan ‘‘Amuq Valley Regional Project’’ ile Prof. Dr. Aslıhan Yener başkanlığında höyük tekrar ziyaret edilmiş ve küçük çaplı bir sondaj ve temizlik çalışması yapılmıştır (Yener, 1996:2). Cüdeyde Höyük tabakalanması Erken Tunç Çağı için şu şekilde olmuştur;

Tablo 3

Cüdeyde Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:10).

AMİK EVRESİ	DÖNEM
İkinci Karışık Evre	
Amik I	ETÇ IVA
Amik H	ETÇ III
Amik G	GK –ETÇ I-II

Yapılan tüm çalışmalar sonucunda Cüdeyde Höyük'te toplam 10 Amik evresinin varlığı saptanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:11).

Cüdeyde Höyük'te Erken Tunç Çağı Amik G Amik H, Amik I ve Amik J (tam bir tabaka şeklinde olmasa da) ile temsil edilmektedir.

Cüdeyde Höyük'te mimari, seramik ve çeşitli küçük buluntularla temsil edilen Amik G evresi bir geçiş evresi olup çok geniş bir alanda incelenmemiş bu nedenle elde edilen veriler oldukça azdır. Geçiş evresi, höyüğün kuzeybatı yamacında açılmış açmalarda ortaya çıkarılan buluntular üzerinden değerlendirilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:259).

² Güneybatı yönünde TT20 basamak açması açılmıştır.

2.1.1. Mimari Kalıntılar

G evresinde Cüdeyde Höyük (Geç Kalkolitik-ETÇ I-II) geniş alana yayılmış bir mimariye sahip gibi görünse de tam bir yapı kompleksi veya herhangi bir yerleşim alanı ve hatta tam bir oda planı ortaya çıkarılmamıştır. Yerel unsurları barındırdığı gözlenen dikdörtgen planlı, kerpiç duvarlara sahip odaların bazılarının taş temelli olduğu gözlenmiştir. Bu odalarla birlikte alanda ortaya çıkarılan taş döşemeli küçük bir alan ile çok sayıda sığ yuvarlak çukurun birer silo (ambar) (Resim 3) olduğu ve mekan kompleksinin dışarı sektörü olarak kullanıldığı düşünülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960:259).

Mimaride genel olarak alçı sıvalar, taş temeller, taş döşemeli zeminler kullanılmıştır. Ayrıca hayvan barınağı olabileceği düşünülen bir mekanda ahşap dikmelere ait küçük çukurlar bulunmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960:260).

Merkezi bir mekan etrafına yerleştirilmiş dikdörtgen mimari birimlerin açığa çıkarıldığı Cüdeyde Höyük G mimarisi bu dönem için Amik Ovası genel mimarisini değil bunun yerine küçük bir köy yerleşimini temsil ettiği düşünülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:260).

H evresi mimarisinin tam olarak ortaya çıkarılmadığı Cüdeyde Höyük de bazı alanlarda iç yapı özelliklerine ait kalıntılara rastlanmış ve bu kalıntılar detaylandırılmaya çalışılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 345-346). Önceki evreye göre daha gelişmiş olduğu gözlenen mimaride kerpiç kullanılmaya devam etmiş ve kerpiç malzemenin yanı sıra bu duvar inşasında taş malzeme kullanılarak kireçli toprak ile sıvandığı görülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 345). Kuzey-güney yönünde uzanan iki odalı bir yapı (Resim 4) ortaya çıkarılmış ve bu iki ana odanın etrafında küçük odaların ve siloların olduğu görülmüştür. Bu odalar zaman zaman değişime uğramıştır. Mekanlar içerisinde, kil ile kireç taşı karışımından oluşan sertleşmiş ve perdahlamış tabanlara sahip geniş ağızlı sığ çukurlar bulunmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960: 346). Bu çukurların yanı sıra benzerlerine Tell Dhahab da rastlanan at nalı biçimli fırın veya hazır ocak olabileceği düşünülen üstü kemerli ve önünde küçük bir girişe sahip küçük mimari yapılar vardı. Bunlardan ikisinin birbirine bağlı olduğu görülür (Resim 5) (Braidwood ve Braidwood, 1960: 350). Ayrıca mekân tabanlarının bir kısmında beyaz sıvaya rastlanmıştır. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 346).

I evresi mimarisine baktığımızda ise, Cüdeyde Höyük'te bu evrede yapılan çalışmalar yüzeye yakın ve dar bir alanda olması sebebiyle düzenli bir tabakalanma göstermemiştir. Çalışmalar sırasında açığa çıkarılan duvarlar herhangi bir düzen göstermediğinden tam anlamıyla bir yapıya hatta bir oda düzenine bile rastlanamamıştır. Ancak bölgede genel olarak kerpiç kullanımına devam edildiği ancak silo, fırın gibi mimariye ek yapıların kullanılmadığı görülmüştür. Yalnızca İkinci Karışık Evre'de görülen ve *I evresi mimarisine* ait olduğu ayrıca seramik üretimiyle alakalı olabileceği düşünülen kireçli topraktan yapılmış bir havuzun varlığı saptanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 396-97).

Braidwood *J evresine* ait mimari buluntuları Tell Ta'yinat üzerinden açıkladığını belirtmiş ve Cüdeyde Höyük için herhangi bir mimari kalıntıdan söz etmemiştir.

2.1.2. Seramik Buluntuları

G evresinde Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) yoğun olarak görülmekle birlikte arkeoloji literatürüne ilk kez Braidwood'un ovada yaptığı kazılar sırasında girmiştir. Ancak bu mal grubu için açık renkli Yalın Mal, Standart Seramik, Beige-Green Ware, Light Clay Ware ve Einface gibi farklı isimler de kullanılmıştır (Ökse vd., 2001:199; Özgen, 1990: 23; Goldmann 1956: 144; Ezer, 2014:228). Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Orta Fırat bölgelerinde geniş bir yayılım alanına sahiptir (Bilgen, 2001:414; Ezer, 2014: 228). Hem el hem çark yapımı olan Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware), Cüdeyde Höyük de genellikle devetüyü hamurlu, yoğun ince kum katkı ile az bitki ve deniz kabuğu katkılı olduğu gözlemlenmiştir. İyi pişirilmiş olan seramikler serttir ve bazıları perdahlanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:264). Amik ovasında *G evresinin* başında başlayıp *H evresi* sonlarına kadar görülen bu mal grubu, *G evresi* için çanak, kase, büyük boyutlu çömlekler, Suriye Şişesi, kadeh ve fincanlarla temsil edilmektedir (Resim 6A) (Braidwood ve Braidwood, 1960:264-270).

H evresinde Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) gerek hamur rengi ile katkı maddeleri gerekse form özellikleri yönünden *G evresi* geleneğini sürdürmekle birlikte yalnızca bu evreye ait yeni kap formları da gösterir ve çark ile üreilmeye devam eder (Braidwood ve Braidwood, 1960: 352). Bu evreye özgü en önemli yenilik ince cidarlı dışa

doğru açılan ağızlı ve küçük halka dipli genel anlamıyla ‘‘S’’ profilli bir kap formudur (Braidwood ve Braidwood, 1960: 352). *Cyma-recta* (Resim 6B) adı verilen bu yeni form batıda Amik Ovası’ndan doğuda Jezireye kadar uzanan geniş bir alanda yayılım göstermiş ancak bu kabın en güzel örnekleri Orta ve Yukarı Fırat Vadisi’nin Güney Doğu Anadolu ile Kuzey Suriye bölgelerinde üretilmiştir (Jameison, 2013:115).

G evresinde Turuncu-Kahverengi Astarlı ve Açıklı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish), (Resim 7) Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) ile aynı özelliklere sahip, turuncu ile kahve renkte astarlı ve açıklıdır. Çanaklar ve Suriye Şişelerine ait parçalar ortaya çıkarılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:274-275). *H evresinde* biraz daha kırılğan bir özellik göstermesi dışında (Braidwood ve Braidwood, 1960: 354) genel anlamda G evresi ile aynı özelliklere sahiptir.

G evresinde Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) (Resim 8) grubu Kuzey Suriye, Kuzey Mezopotamya ile Doğu Anadolu Bölgesi yerleşimlerinde yayılım gösteren ve Geç Uruk yerleşimlerinde yoğun olarak görülen (Ökse, 2011: 266) mal grubunun Kuzey Suriye, Kuzey Mezopotamya ile batıda Tarsus’a kadar geniş bir coğrafyada kullanıldığı görülmüştür (Jameison, 101-107; Ökse, 2011: 266). Erken üretim aşamasında verev ve dikey çizgi bezeme (Ökse, 2011: 266) kullanılan Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Amik Ovası’nda ilk kez G evresinde ortaya çıkmış ve evrenin karakteristik çanak çömlek gruplarından biri olmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960:275). Çark yapımı olan bu mal grubu genel olarak açık turuncu veya yeşilimsi devetüyü hamura sahip, ince kum katkı ile orta ya da kaba mineral ve saman katkılı olup iyi pişirilmiş sert kaplardır (Braidwood ve Braidwood, 1960:275).

H evresine ait Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) parçalarındaki tek fark bazı kaplarda kum yerine saman katkının kullanılmış olmasıdır. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 354). Boyunlu bir çömlek bu evre için karakteristiktir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 355). *I evresinde* Basit Yalın Mal hamuruyla benzer şekilde üretilen Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) mat grimsi turuncu- kahverengi veya devetüyü renginde olup genellikle bembeyaz veya beyazımsı devetüyü bir astara sahiptir. Astarlama geleneği, küçük farklar olmasına rağmen değişim göstermeden yatay yönde devam etmekte ve Basit yalın Mal (Plain Simple Ware) ile ilişkili olarak bazı parçalar üzerinde oluk bezeme görülmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:413).

I evresi sonunda bu mal grubunun bölgede kullanımı söz konusu değildir.

Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware), (Resim 9) erken ve orta *G evresinde* yoğun olarak kullanılmış bir seramik grubudur. Kuzey Mezopotamya ve Orta Fırat bölgesinde benzerleri görülen bu grup Uruk seramiğiyle ilişkilendirilmektedir (Algaze, 1990: 246; Frangipane ve Bucak 2001: 68) Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) gibi genellikle devetüyü hamur renginde ve ince kum katkılıdır. Kazıma ve Baskı Bezemeli Malın (Incised and Impressed Ware) bezeme türü Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) ile Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) formları üzerinde de uygulanmış olmasına rağmen bununla birlikte yeni formların görülmesi nedeniyle farklı bir grup olarak ele alınmıştır. İlk kez bu grupla birlikte görülmeye başlanan krater benzeri formlar ile kase ve çömlekler üzerinde de bu bezeme görülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 277-278).

H evresinde Saklı Astarlı Mal (Reserved-Slip Ware) üzerine Kazıma ve baskı bezemenin sürmekte olduğu görülür ve genellikle daireler, kesik dalgalı bantlar, şevronlar ve çapraz bant bemezemeler uygulanır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 356)

G evresi içinde Çoklu Fırça Boyalı Mallar (Multiple-Brush Painted Ware) (Resim 10) ortaya çıkan bir başka çanak çömlek grubudur. Çark yapımı olan bu grup Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) ile paralel gelişim göstermiştir. Turuncu-devetüyü, devetüyü ve açık yeşilimsi hamura sahiptir ancak oksitlenme nedeniyle hamur bazen yeşilimsi gri renkte görülmektedir. Birden fazla fırçanın kullanılmasıyla uygulanan boyama tekniğinde dalgalı hatlar genellikle açık-kırmızı turuncu, yeşilimsi siyah ya da sönük siyah renklerde. Serpantin ve az saman katkı görülür, bazı parçalar oldukça ince cidarlıdır. Kap formu olarak genellikle boyunlu çömlekler, kadeh ve kraterler yoğunluk kazanırken kaseler nadir olarak kullanılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:281- 284). *H evresinde* boya çözeltilisinin daha ince olması dışında hiçbir yenilik göstermez (Braidwood ve Braidwood, 1960: 356-58).

Kısmen veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware Partially Or Not At All Dependent On The Multiple Brush) (Resim 11) *G evresinde* Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) ile neredeyse birebir aynıdır ancak perdahları daha kaliteli ve bezeme anlayışında noktalar ve elmas motifleri ile dalga bezeme, çömlekler ile Suriye Şişeleri üzerinde görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 287).

H evresinde yalnızca Cüdeyde Höyük'te görülür ve Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) hamuruyla aynıdır. Bezemelerde nokta dolgulu üçgenler, geniş aralıklı eğriler, fırça vuruşlarının görülebildiği zikzak kullanılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 358).

Pişirme kapları *G evresi* için 4 grupta incelenmiştir (Resim 12). İlk iki grup F evresinin devamı niteliğindedir. F evresinin kaba pişirme kapları ile iyi pişmiş ve çift perdahlı malları G evresinin erken evrelerinde devam etmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 288-290). Diğer iki grup ise G evresi için yenidir. El yapımı olan bu gruplar hamur yönünden farklılık gösterir. Yoğun mineral, saman ve deniz kabuğu katkı görülür. Son grubun bazı çömlek omuzlarında baskı tekniğiyle yapılmış çömlekçi işaretleri görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 290-292).

H evresi için sadece Cüdeyde de görülen bu grup G evresiyle aynı özelliklere sahiptir (Resim 13) (Braidwood ve Braidwood, 1960: 358).

Pişirme kapları *I evresinde* üç alt grupta incelenir. Birinci grup kapları el yapımı olup pişme nedeniyle oksitlenmiş hamurun orijinalinde turuncu kahverengi olduğu gözlenir. Yüzey turuncu kahveden koyu füme veya kahverengiye kadar değişkenlik gösterirken bazı kap yüzeylerinin hamur renginde astarlı bazılarının da açık olduğu görülür. Bu grubun Kırmızı Siyah Açıklı Mal grubu ile bağlantılı olduğu düşünülür. En karakteristik formu kalınlaştırılmış ağızlı ve ağız kenarında tutamak izi gözlenen kaplardır. İkinci alt grupta kap parçalarına ait çok az parça bulunmuş ve bunların hamur yapıları kendi içinde tutarlı değildir. Çok kaba ve el yapımı olan bu parçaların yüzeylerine açkı işlemi uygulanmaz. Yoğun saman katkı gözlenir. Üçüncü alt grup parçaları da yoğun saman katkılı ve kaba bir hamurla üretilmişlerdir. Taban parçası olduğu düşünülen bir parçanın özenle perdahlandığı gözlenir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 403-406).

Bu grup özellikleri *J evresi* için Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiş olduğundan (Braidwood ve Braidwood, 1960:429). Cüdeyde buluntuları ile ilgili detaylı bilgiye sahip değiliz.

Kırmızı Siyah Açıklı Mallar (Red-Black Burnish Ware/Karaz Malı) Kura-Aras Kültürü (Resim 14) olarak isimlendirilen ve *H evresi* içinde bölgede yeni bir kültür ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabaca MÖ 3. bin yılda (Işıklı, 2011:50) Kuzeyde Kafkasya (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan)'dan başlayarak Doğu Anadolu'da

etkili olan ve Amik Ovasına uzanarak buradan Filistin'e ulaşan yerel bir kültürün yanında göç ile bölgeye yerleşmiş bir kültürün varlığını göstermektedir. Kırmızı-turuncudan siyaha kadar değişkenlik gösteren hamur rengi, bitki ile deniz kabuğu katkıları içermektedir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 360) El ile şekillendirilen dekoratif amaçlı yapılan kırmızı, siyah ve taba rengi açıkılı yüzeylere sahip olan çanak çömlek grubunun organik bir madde ile yakılarak elde edilen bir teknolojinin ürünü olduğu düşünülür. Bazıları astarlı olan ve genellikle kaseler, çanaklar, uzun fincanlar, krater, çömleklerden oluşan formlar ile hangi amaçla üretildiği ve kullanıldığı anlaşılamamış içi boş silindir biçimli bir çeşit altlık bu evrenin karakteristik formlarından biridir. Üzerinde kazıma bezeme ile düz çizgiler, zikzaklar parmak baskı tekniğiyle kabartma bezemeler görülür. Kazıma bezemeli formların (çoğunluğu kapakların oluşturduğu) üzerinde bazen inkruste tekniğinin uygulanmış olduğu gözlenir (Braidwood ve Braidwood, 1960:358-368).

I evresine baktığımızda Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) hamurunda oksitlenme nedeniyle küçük birtakım değişiklikler gerçekleşir. Hamur bir önceki evre ile aynı renk olsa bile fırınlama nedeniyle koyu devetüyü renkten siyaha doğru değişkenlik gösterir. Renkli mineral katkıların yanı sıra bitki katkı görülür. Kırmızı siyah yüzey ile sadece kırmızı renkte yüzeyler de görülmeye başlar hatta bu yüzey işlemi kırmızı-siyah yüzeyin yerini almaya başladığı görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 398). Kalın cidarlı yarı küresel kase formları bu evrenin önemli değişikliğidir. Uzun fincanlar, çömlekler, krater benzeri fincanlar, kraterler, şişe ve sürahiler ile içi boş silindir biçimli altlık bu evrenin form örnekleri arasında yer alır. Kırmızı astar ve plastik bezeme bu evrede azalır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 399).

Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) özellikleri *J evresi* için Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiş olduğundan (Braidwood ve Braidwood, 1960:429). Cüdeyde buluntuları ile ilgili detaylı bilgiye sahip değiliz.

Merkezi üretim alanı Islahiye bölgesi olarak kabul gören (Alkım H, 1979:139) batıda Tarsus, doğuda Orta Fırat (Ökse, 2011:272) ve güneyde Habur Vadisine kadar yayıldığı bilinen (Bell, 2014:215) Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Resim 15) *H evresinde* Amik için yeni bir mal grubudur. Çark yapımı olan bu çanak çömlek grubu açık turuncu-devetüyü renkten turuncu-kahveye ya da gri siyaha doğru değişkenlik

gösterirken oldukça ince ve kırılğan bir yapıya sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:368). Dış yüzeyleri parlak turuncudan mat kahveye değişir ancak genel olarak malın karakteristik özelliğini yansıtan turuncu-kahverengi olup pürüzsüz ve çoğunlukla perdahlıdır. Bitki ve taşçık katkıyla birlikte ilk kez bu grupta şist ve kuvars katkının kullanıldığı gözlenmiş nedeninin ise şist yatağına yakın bir alandan gelen kil malzeme olduğu düşünülmüştür. İçe dönük ağızlı kâseler, yüksek kâseler/çanaklar ile S profilli bir kâse ve bu evrede Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) ile ilk kez karşımıza çıkan uzun boyunlu çömlek ve krater benzeri bir kap formu kullanılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 369). İslahiye Ovası için Portakal Kırmızısı Mal, Tarsus Gözlükule için ‘‘Red Gritty Ware’’ (Alkım, 1979:139) olarak adlandırılan bu mal grubu özellikle Erken Tunç Çağı’nın geç evrelerinde üretim merkezinde formlar üzerinde kazıma bezeme görülürken (Alkım, 1979:139) Amik Ovası’nda (aynı kaba ait olduğu düşünülen) yalnızca iki parça üzerinde tarak baskı ve oluk bezeme görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 369).

I evresinde aynı teknolojik ve formsal özelliklerle üretimine devam edilen Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)’da bu evre için boyunlu çömlek kullanımı artarken, kâse kullanımında azalma olduğu gözlemlenir. Hafif dışa çekik veya boncuk ağızlı alçak boyunlu çömler karakteristik formlardır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 406).

J evresi Tell Ta’yinât buluntuları üzerinden değerlendirildiği (Braidwood ve Braidwood, 1960:429) için bu evreye ait özellikler hakkında bilgi sahibi değiliz.

Amik için ithal bir mal olan, Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Suriye’de yayılım gösteren (Fabl, Porter ve Prub, 2013:171) Metalik Seramikler (Metallic Ware) (Resim 16) *H evresinde* çok az ele geçmiştir. Hamur rengi oksitlenmiş turuncu-devetüyüden turuncu kahveye değişirken işlem görmemiş dış yüzeyler turuncu kahverengiden koyu turuncu kahveye doğru değişir. Hamur renginde astarlı ve açkılı olan parçalar bitki, mineral ile bazı parçalarda saman katkı olduğu görülür. Cüdeyde Höyük’te bu mal grubuna ait sadece üç parça ele geçmiş ve bu parçaların bir Suriye Şişesine ait olduğu yapılan restorasyonla anlaşılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:370-371)

Erken Tunç Çağı’nın IVA evresinde çekirdek bölgesi Batı Suriye olan; Orta Fırat, Güney Levant İle Levant Kıyıları ve Kuzey Suriye’de yayılım gösteren (Welton ve

Cooper, 2013:302-306) ‘‘Calciiform’’, ‘‘Hama Beakers/goblets’’, ‘‘Corrugated Ware’’ isimleriyle bilinen (Welton ve Cooper, 2013:295) ve Braidwood tarafından ‘‘Simple Ware’’ (Basit Mal) olarak adlandırılan grup *I ve J evrelerinde* ilk kez ovada kullanılan hızlı çarkla üretilmiş standart ve seri üretime geçişin ilk örnekleri olarak nitelendirilir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 406). Braidwood bu mal grubunun Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)’dan geliştiğini düşünür. Yüzey rengi ile hamur yapısı yönünden Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)’a benzeyen bu grubun hamur rengi açık turuncu-devetüyü, açık veya koyu yeşilimsi devetüyü, açık sarı devetüyü ile gri kahverengi renklerde de olduğu izlenir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 406-407). Çeşitli renklerde mineral katkıları içeren parçaların yüzey renkleri hamur renginde ve birçok parça oluk bezemelidir. Farklı boyutlarda kaseler, alçak boyunlu çömlekler, (Braidwood ve Braidwood, 1960: 408) büyük boyutlu çömlekler, sürahiler, şişeler, evrenin sonuna doğru yoğun kullanım gören kadehler ile üst kısmı koni şeklinde, kesik kaideli ve gövdesi yivli formlar bu mal grubu için sevilerek kullanılan formlar olmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960: 410-412). Bu mal grubu da *J evresi* için Tell Ta’minat üzerinden değerlendirilmiş Cüdeyde Höyük buluntularıyla ilgi bilgimiz yoktur.

Basit Mal (Simple Ware)’ın tamamlayıcı grubu gibi görünen ve MÖ 2. bin yılda ortaya çıkan Habur Boyalı Seramikleriyle ilişkili olabileceği düşünülen (Mallowan, 1947:23; Braidwood ve Braidwood, 1960:520; D’Andrea, 2015:209) ve yine *I evresinde* ortaya çıkan Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware)’ın hamur özellikleri Basit Mal (Simple Ware) ile aynı yani açık turuncu-devetüyü, açık veya koyu yeşilimsi devetüyü, açık sarı devetüyü ile gri kahverengi renklerde de olduğu gözlemlenir. Mat ve açık kırmızımsı turuncu renkten siyaha doğru bir renk aralığı gösteren ve kahverenginin yoğun olarak görüldüğü aşı boyası kullanılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:413). Genellikle küçük boyutlu olan çömlek, kadeh, şişe ve sürahilerin kullanıldığı formlar üzerinde bantlar, dikey çizgiler, üçgenler içinde çapraz bantlar, baklava dilimi göz motifleri işlenmiştir.(Braidwood ve Braidwood, 1960:414) . *J evresi* genel anlamıyla Tell Ta’minat üzerinden değerlendirildiği için Cüdeyde Höyük’te bu mal grubu hakkında bilgimiz yoktur.

I evresinin yeniliklerinden bir diğeri üretim merkezini Kuzey Levant bölgesinin oluşturduğu, Kuzey Suriye ile Fırat Vadisi boyunca yayılım alanı bulan ve ilk kez Braidwood'un ovada yaptığı çalışmalarda Smearred Wash Ware olarak adlandırdığı (Rova, 2013:187,193) çanak çömlek grubudur. Braidwood bu çanak çömlek grubunun Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)'ın bir taklidi olarak orta çıkmış olabileceğini söyler ancak ilk üretim Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)'dan daha düşük bir kalitededir. Kase, kadeh gibi küçük formların çarkla, büyük çömleklerin bazılarının ağız ve tabanlarının çark ile bazı büyük çömleklerin ise tamamen el yapımı olduğu anlaşılan Smearred Wash Ware kap astarlandıktan sonra bir kumaş veya parmaklar ile üzerinin silinmesi yöntemiyle motif oluşturma tekniği kullanılarak üretilmiştir. Yüzey renklerinin turuncu- kahverengi devetüyü, mat kırmızı-turuncu, siyah ve kahverengi iken turuncu-devetüyü ya da turuncu kahverengi devetüyü renklerinde hamura sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:416) Açıklı olan bazı formlar farklı boyut ve tipte kase ve çeşitli boyutlarda genellikle düz dipli çömleklerden oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:417).

J evresi için ise bu mal grubu da Tell Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiş fakat Cüdeyde Höyük buluntularında bu evreyle ilgi bilgimiz yoktur.

I evresinde Cüdeyde Höyük de bütün bu mal grupları dışında herhangi bir gruba ait olmayan aynı kaba ait iki çömlek parçası (Resim 17) bulunmuştur. Amik ovası hamurlarından farklı turuncu-devetüyü ve kaba katkı maddeleri içeren parçaların dış yüzeyi Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) etkili çift bant bezemeye sahip bu parça herhangi mal grubu içine yerleştirilememiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:417).

2.1.3. Küçük Buluntular

Seramik buluntuları dışında Cüdeyde Höyük'te pişmiş toprak, taş, kemik, metal buluntular ile mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Bu eserler kısaca şöyledir;

Pişmiş toprak objeler *G evresi* için Cüdeyde Höyük'te bulunan buluntular (Resim 18) üzerinde tanımlanmıştır. Kilden yapılmış delikli diskler ve figürinlerin parçaları yoğun olmakla çark yapımı minyatür çömlek, maden eritme potasına benzer bir kase ile bir kandile ait olabileceği düşünülen akıtacaklı kap parçası *G evresinin* basit buluntuları arasındadır. Parmak kalıplı dört ayaklı figürin parçaları üzerinde boya kalıntıları

görülürken figürinlerin birer sığır veya başka bir hayvan olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır. Pişmiş toprak buluntular içinde boncuklar, kolyeler ile silindir mühür olabileceği düşünülen bir obje ve bir çanağın iç kısmına baskı tekniğiyle halka şeklinde yapılmış insan yüzü bir obje ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 294, 296).

H evresi Pişmiş Toprak Objelere bakıldığında az sayıda ele geçen pişmiş toprak obje grubu kalıp yapımı bir ağırşak, önceki evreden devam ettiği anlaşılan sığır figürinler ve boncuklar (Resim 19) ele geçmiştir. Sözü geçen buluntuların yanı sıra Kırmızı Siyah Açıklı Mal hamur özellikleriyle yapılmış üçayaklı, parabolik plana sahip, orta kısım duvarının yan duvarlardan biraz daha yüksek olduğu anlaşılan andiron adı verilen ocak ayaklığı parçaları yoğun olarak ele geçmiştir. Restore edilen parçalar ocak planını net olarak vermektedir. Bazen yan duvar yüzlerinde bazen de yüksek duvar yüzünde baskı veya kazıma tekniğiyle yapılmış insan yüzü betimleri görülür. Ayrıca orta duvarın dış yüzünde gözlemlenen iki parmak deliği veya kulp izi bu ocakların taşınabilir seyyar ocaklar olduğunu düşündürmektedir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 371-373)

Andironlar *I evresinde* H'den farklılık göstermeden varlığını sürdürürken (Braidwood ve Braidwood, 1960:419) J evresinde pişmiş toprak objeler Braidwood tarafından tıpkı seramik buluntuları gibi Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiş ve biz Cüdeyde Höyük'te bu evre buluntuları ile ilgili detaylı bilgiye sahip değiliz.

Cüdeyde Höyük G evresi metal buluntuları arsenikli bakır ile kalay ve bakır alaşımı olan bronzdan oluşmaktadır. Bu evreye ait metal buluntular arasında delici alet parçaları, farklı şekillerde iğne ve kolye parçaları ile dönemin en önemli buluntuları arasında yer alan döküm tekniğiyle yapılmış bronz figürinler bulunur (Resim 20). Amik Ovası metal üretiminin ilk evresine ait olan bu buluntu grubu kalay-bakır alaşımından üretilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:300). Yapılan analizlerde figürnlerden birinin başlığının gümüş olduğu anlaşılmıştır (Batiuk ve Harrison, 2017:54). Arsenik, bakır ve altın yönünden zengin kaynaklara sahip olan Amanos Dağlarının aksine gümüşün Toroslardan geldiği düşünülmektedir (Yener, 2000:167). Üç kadın ve üç erkek figürninden oluşan bu buluntu grubunun genel özelliklerine bakıldığında kadın ve erkek figürinlerinden ikişer tanesinin fiziksel yönlerden oldukça benzer oldukları görülmüştür. Diğerlerine göre daha büyük boyutlara sahip bu dört figürin sadece cepheden görülecek biçimde düz, eller, ayaklar ve cinsel organlar belirginken daha küçük boyutlara

sahip bir kadın ve bir erkek figürü bunların aksine üç boyutlu bir görünüme sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 300,302). Kalkolitik Çağ'ın sonunda ve Erken Tunç Çağı'nın başında altın ve gümüşle süslenmiş olan bu figürinlerin güç göstergesi olarak kullanıldığı düşünülmüştür. Bu durum metalin dönem boyunca dini amaçlı ve prestij göstergesi olarak kullanıldığını göstermektedir (Yener,2000:47).

H evresi metal buluntuları geçiş evresinden farklı olarak daha çok günlük kullanıma yönelik iğneler (düz, ilmek ve kubbe başlı), mızrak uçları, balta, rayba ve boncuklardan (Resim 21) oluşmaktadır. Yine bu evrede bakır alaşımli bir altın boncuğun varlığı da saptanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 373, 376). Braidwood *I ve J evresi* için metal obje tanımı yapılmamıştır.

Hammaddesi obsidyen ve çakmaktaşıdan olan (Resim 22) *G evresi* kesici aletlerinin erken dönemlere göre daha küçük boyutlara sahip olduğu görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 315). Güney Levant bölgesinde trapez kesitli veya ortasından aşağı doğru iki paralel sırt bulunan (Rosen, 1983: 16) ve Kenan endüstrisi olarak tanımlanan bu buluntu grubu mızrak uçları, orak parçaları, bıçaklar ve kazıyıcılardan oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 316). Suriye ve Mezopotamya'da da kullanıldığı görülen Kenan tipi kesici aletlerin, İsrail'de yoğun olarak bulunan çakmaktaşı kaynaklarının bulunması ve Mezopotamya ve Suriye'de bu kaynakların azlığı nedeniyle bölgeye ticaret yoluyla gelmiş olduğu düşünülür (Rosen, 1983; 23). Taş aletlerin yerini metal aletlerin almaya başlaması nedeniyle Cüdeyde Höyük'te *G evresine* ait bu buluntu topluluğunun erken evrelerdeki kadar artık kaliteli ve özenli yapılmadığı belirtilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 316).

H evresinde çakmaktaşı ve obsidyen aletlerin kalitesi düşmeye devam eder. Kenan tipi bıçak uçlarının görülmeye devam ettiği Cüdeyde'de obsidyen buluntular Amik A-B evresinden itibaren devam eden ok uçlarından oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 379-380).

I evresi için sadece bir bıçak ortaya çıkarılırken (Braidwood ve Braidwood, 1960:422) *J evresi için* tanımlı çakmaktaşı veya obsidyen alet yoktur.

Cüdeyde Höyük *G evresi* taş buluntuları (Resim 22), çanak-çömleksiz Neolitik dönemden itibaren başlayan ve demir çağlara kadar sürekli kullanılan aletler arasında taş

kap parçaları, simetrik şekillere sahip baltalar (Braidwood ve Braidwood, 1960: 319), akik, sabuntaşı kliyaçitten üretilmiş boncuklar (Braidwood ve Braidwood, 1960: 326), yüzeyleri perdahlanmış konveks ve küresel ağırşaklar (Braidwood ve Braidwood, 1960: 321), cila parçaları, bileme taşı, yivli ve çentikli bezemeye sahip topuz başı vardır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 323-324) Ayrıca lotus kozası biçimli kolye ile oval, üçgen, dörtgen ve insan gözü biçimindeki kolyeler (Braidwood ve Braidwood, 1960: 327-329), damga mühürler ile Amik Ovası'nda ilk kez bu evrede ortaya çıkan silindir mühürlerdir. Amik Ovası'nda bulunan taş eserler çoğunlukla şekillendirilmesi kolay yumuşak, klorit yönünden zengin yeşil taştan yapılmıştır.

H evresinde taş buluntular içinde ele geçen tek kap parçası Cüdeyde'den ele geçmiş ve önceki evrede olduğu gibi klorit zengini yeşil taştan üretilmiştir. Düzgün ve parlak yüzeyli balta ve topuz başları (Braidwood ve Braidwood, 1960: 381, 383), çeşitli taşlardan üretilmiş kısa yuvarlak ve uzun silindirik boncuklar ele geçmiştir. Boncuklarda en fazla akik ve açık yeşil taş türü kullanılmıştır. Kare kesitli, balta benzeri, damla modeli şeklinde üç kolye ucu (Braidwood ve Braidwood, 1960: 385-386), bir bilezik parçası ile baskı ve silindir mühürler (Resim 23) ortaya çıkarılmıştır. Mühürler yeşil klorit taştan yapılmış, baskı mühürler üzerinde E evresinden beri görülen delikler bazen deliklerle birlikte çizgi bezemeler görülürken bir baskı mühür üzerinde hayvan betimi gözlenir. Ele geçen iki silindir mühürlerden biri üzerinde çömelen ya da oturan bir insan ile bir hayvan motifi, diğesinde ise iki hayvan betiminin olduğu gözlenir (Braidwood ve Braidwood, 1960:387-388).

I evresine ait taş buluntulardan biri düz disk biçimli diğeri ise uzun silindir formlu iki adet boncuk ele geçmiş (Braidwood ve Braidwood, 1960:425), J evresi için ise herhangi bir taş eser tanımlanmamıştır.

G evresi kemik objeleri yoğun olarak bız ve iğnelerden oluşur, bir damga mühür ile bıçak ağzı parçası da ele geçen buluntular arasındadır. Ayrıca kulp ve bıçak sapı olarak kullanılmış olabileceği tahmin edilen boynuz buluntulara da rastlanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 341).

Genellikle sığır, koyun ve keçi gibi hayvanların uzun eklem kemiklerinden üretilen *H evresi* kemik aletleri (Resim 24); iğne, bız, ok ucundan oluşmaktadır. Üzerinde paralel

ve çapraz bantlar ile şevron motifleri bulunan kaba ait parçanın bir sığırın femur kemiğinden yapıldığı anlaşılmıştır. Kuş kemiğinden üretilmiş ve kolye olduğu düşünülen bir kemik obje ile bıçak sapı olarak kullanılmış boynuz aletler ele geçmiştir. Kemik buluntuların yüzeyi genellikle açkılanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 390-394).

I evresine ait baş kısmı tamamlanmamış ve iyi bir şekilde açkılanmış bir kemik bız ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:426). *J evresine* ait kemik obje tanımlanmamıştır.

G evresinde dönemin en erken cam örnekleri arasında olduğu düşünülen cam boncuk, fayans boncuk önemli buluntular arasında görülmektedir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 341).

H evresinde görülmeye devam eden fayans boncuklar kovan formlu olup Mısır etkili olduğu düşünülür. Boncukların yüzeyi mavi yeşil sır ile kaplıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 394). *I ve J evresine* ait fayans veya cam buluntu tanımlanmamıştır.

Yetişkin bir erkeğe ait olduğunu belirlenen dorsal pozisyonda bir iskelet ile bir bebeğe ait olduğu saptanan küp mezar saptanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 343).

Dönemin tarımsal faaliyetleri arasında ekmek buğdayı ile arpa yetiştirildiği görülmekte ve köpek, eşek, domuz, koyun ve öküz gibi hayvanların kalıntılarında hayvancılığın da yapıldığı anlaşılmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 343).

2.2. ÇATAL HÖYÜK

Hatay ili Reyhanlı İlçesi'nin kuzeybatısında yer alan Çatal Höyük (Resim 25) Afrin Çayı'nın güney kıyısında yer alır. Oval formlu höyük 430x265 boyutlarında ve 25m yükseklikte olup Amik Ovası'ndaki en büyük höyüklerden biri olma özelliğine sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:4).

Çatal Höyük çalışmaları ilk kez 1935 yılında erken dönem kalıntılarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Höyüğün dik yamacına yatay yönlü açılan iki açmada önce karışık evre malzemesi gözlenmiş ardından erken dönem kalıntıları ortaya çıkmaya başlamıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:4-5). Geç Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ'a

kadar neredeyse kesintisiz bir yerleşim görmüştür. Höyüğün Erken Tunç Çağı için tabaka düzeni şöyledir;

Tablo 4

Çatal Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:5)

ZEMİN	AMİK EVRESİ	DÖNEM
1-2	Second Mixed Range	-
3-4	AMİK I	ETÇ IVB
5	AMİK H	ETÇ III

Yapılan çalışmalarda Amik F malzemelerini barındıran 9. katmana kadar inilmiş ve bu katmandan sonra yeraltı suyuyla karşılaşmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:5)

2.2.1. Mimari Kalıntılar

Çatal Höyük *H evresi* (Resim 26) mimari kalıntıları bütün bir plan vermemesine rağmen yerel özelliklere sahip olduğu gözlenmiştir. Kerpiç kullanımının görüldüğü mimaride kil ve kireçtaşı karışımından ateşle sertleştirilmiş tabanlara sahip havuzlar ortaya çıkarılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:345).

I evresine baktığımızda ise çalışmaların höyük yamacında yapılmış olması nedeniyle zayıf bir mimariyle karşılaşmıştır. Herhangi bir mimari kompleks ortaya çıkarılmamış ve yerleşimin mimari dokusu anlaşılammıştır. Duvarlarda alçı izleri ile tabanda kireçtaşından yapılmış basit havuzlara rastlanmıştır ve bu havuzların seramik ile ilgili olduğu düşünülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960:396-397).

2.2.2. Seramik

Çatal Höyük'ten tanımlanan seramik buluntuları genellikle *I evresine* aittir. Fakat *H evresine* ait Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnished Ware) grubuna ait yüksek bir kase tanımlanmış ve Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)'a ait parçaların varlığından söz edilmiştir.

Kırmızı-Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnished Ware) (Resim 27) *I evresinin* en fazla karşılaşılan çanak çömlek gruplarından biridir. Teknik ve formsal özellikler yönünden ovanın tamamında aynı özelliklere sahiptir.

H evresinde yalnızca Cüdeye Höyük'te varlığını gösteren pişirme kapları (Resim 28) *I evresinde* yoğun bir şekilde bulunmuş ve Çatal Höyükten ilk iki gruba ait parçalar ele geçmiştir. Kırmızı Siyah Açıklı Mal hamuruyla benzerlik gösteren birinci grup, turuncu kahverengi hamur rengine sahiptir ve bazı parçalarda hamur renginde astar ile çok az perdah gözlenmiştir. Bu grup Çatal Höyükte çömlerle temsil edilmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:404- 405).

Üç tüm kaptan oluşan ikinci pişirme kapları grubuna ait tüm koleksiyondan bir tanesi Çatal Höyük'ten ele geçmiştir. Kaba ve el yapımı olan bu çömlek (Resim 28) mat turuncu devetüyü renk hamurludur ve hamurda oksidasyon gözlenmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 405).

Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) Cüdeye malıyla aynı özelliklere sahiptir. *I evresinde* bu grup, ova için ünük olan kaideli minyatür bir çanak (Resim 29) dikkat çekicidir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 408).

Basit Mal (Simple Ware) (Resim 30) çanak çömlek grubunun yoğun olarak ele geçtiği Çatal Höyükte bu gruba ait karakter özelliklerini taşıyan formlar yer almaktadır. Teknik yönden Cüdeye Höyükle aynı özelliklere sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 410,412).

İkinci Karışık Evrede *I evresine* atfedilen seramik buluntular ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:460).

Basit Mal (Simple Ware)'dan teknik anlamda farklı olamayan ve Cüdeye Höyük'te detayları anlatılmış olan Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) *I evresi* için Çatal höyük'te bant boya bezemeli bir testi ile ova için alışılmışın dışında dikey kulplu ve üst gövdede karmaşık boya bezemeye sahip bir kadeh (Resim 31) ile temsil edilmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:414). İkinci Karışık evrede bir çömlekle temsil edilir ve bu çömleğin *I veya J evresine* ait olabileceği belirtilir (Braidwood ve Braidwood, 1960:463,465)

Yukarıda bahsi geçen çanak çömlek grupları dışında Çatal Höyük'te bu evreye ait, herhangi bir gruba yerleştirelememiş ve *I evresi* için *in-situ* özelliği taşıyan yoğun beyaz ve farklı renklerde kum katkı ile az saman katkılı, turuncu–devetüyü hamura sahip bir çömlek (Resim 32) ele geçmiştir. Amik Ovası'nda teknik ve bezeme anlayışı yönünden benzeri bulunmayan çömleğin omuz kısmında tek bant şeklinde tarak-kazıma bezeme bulunmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 419).

2.2.3. Küçük Buluntular

Pişmiş toprak buluntular için Braidwood *I evresine* ait bir adet hayvan heykelciğine ait parçaların var olduğunu ancak bunların tanımının yapılmadığı ve kataloğa dahil edilmediğini bildirmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:419).

Çatal Höyük'te *I evresi* için metal ve çakmaktaşı herhangi bir buluntu ve kemik alet tanımlanmamıştır.

Taş Objeler, kireç taşından yapılmış ve kullanım amacı tam olarak belirlenememiş ancak bir bileme taşı olarak kullanılmış olabileceği düşünülen nesne ile silindirik formlara sahip boncuklardan (Resim 33) oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:424).

I evresine ait tek mühür Çatal Höyükten ele geçmiştir. Bir çömlek içinde ele geçen ve Kırmızı Siyah Açıklı Mal hamuruyla üretilmiş silindir mühür (Resim 34) üzerinde, insan başlı bir aslan ve sakallı bir boğa başı görülür. (Braidwood ve Braidwood, 1960:425).

Çatal Höyük'ten *I evresine* ait fayans boncuklar (Resim 33), biri disk şeklinde diğeri hafif küresel biçimli olmak üzere iki tane ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:426-427).

2.3. TELL DHAHAB

Hatay İli, Reyhanlı İlçesi'nin 1,5 km doğusunda, Cüdeyde Höyük'ün batısında yer alan Tell Dhahab (Resim 35) yaklaşık 200 m. çapında ve 10 m yükseklikte olup oval biçimlidir. Bölgenin en küçük höyüklerinden biri olan Tell Dhahab modern yapılanma

nedeniyle ağır tahribata uğramış ve bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:14-15) Tell Dhahab kazıları, 1938 yazında kuzey yamaçta açılan basamak açmalarla başlamış ve batı yamaçta bulunan bir kaçak kazı çukurunda çalışmalar yapılmıştır. Tell Dhahab'ta yürütülen çalışmaların amacı tümülüs tarzı bir mimarinin varlığını saptamaktı ancak beklenen mimari yapı bulunamamış yalnızca geç dönem (Erken Hristiyanlık veya Modern arap dönemi) olduğu düşünülen taş temel kalıntıları ortaya çıkarılmış ve sonra bu kalıntılar kaldırılarak erken dönem tabakalarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Kazı öncesi yüzey araştırmasında saptanan erken dönem malzemesi kazıyla desteklenmiş ancak Tell Dhahab'ta F, G ve H evrelerinin varlığı saptanmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:14-15).

Tell Dhahab'ın Erken Tunç Çağı tabakalanması şöyledir;

Tablo 5

Tell Dhahab ETÇ Tabaka Düzeni (Braidwood ve Braidwood, 1960:15)

AMİK EVRESİ	DÖNEM
İkinci Karışık Evre	-
Amik G	GK-ETÇI-II
Amik H	ETÇIII

Stephan Batiuk bölgede yaptığı peyzaj arkeolojisi sonuçlarına dayanarak Tell Dhahab'ın H evresinde bir yerleşim yerinden ziyade Cüdeyde Höyük'ün bir kalekolu olarak tanımlanabileceğini ifade eder (Batiuk, 2005:106-107).

2.3.1. Mimari Kalıntılar

Tell Dahahab Erken Tunç Çağı evrelerinden sadece Erken Tunç Çağı III'ü temsil eden H evresinde yerleşim görmüş olmasına rağmen bu evreye ait mimari kalıntılar oldukça yetersizdir. Cüdeyde Höyük'te görülen at nalı şeklinde, üstü kemerli ve önünde girişi bulunan, duvarları perdahlı ve ateşe dayanıklı olduğu gözlenen fırın veya hazır ocaklar (andiron) ortaya çıkarılmıştır. Bu fırın duvarlarında kerpiç kullanılmış (Braidwood ve Braidwood, 1960: 346) ve Tell Dhahab için bu mimari öge dışında herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Bu nedenle Tell Dhahab ile ilgili mimari bilgimiz oldukça yetersizdir.

2.3.2. Seramik

G evresinde, Amik Ovası'nda ele geçen çanak çömlek parçalarının çoğunluğunu oluşturan Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) grubuna ait sadece bir parça ele geçmiştir. Bu seramik parçası Amik Ovası *G evresi* için farklı olan bir tabak (Resim 36:1) formudur (Braidwood ve Braidwood, 1960:265).

Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware), *G evresine* ait Tell Dhahab'ta ele geçen bir başka mal grubudur. Hamur ve bezeme tekniği yönünden Cüdeyde Höyük buluntularından farksızdır. Bu gruba ait, omuzunda dalgalı tek bir bandın olduğu (Resim 36:2) tüm çömlek ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:281)

Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnish Ware) *H evresinde*, Tell Dhahab'tan gelen en yoğun seramik grubunu oluşturur. Teknik yönden Cüdeyde'den farklılık göstermez. Çömlekler, alçak kaseler, kraterler, bezemesiz bir kapak ve iki ayaklı dikdörtgen biçimli fincan benzeri bir kap ile "S" profilli formlar ve konik altlıklar Tell Dhahab'ın bu grup için çanak çömlek repertuarını oluşturmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 362, 364-365).

Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) *H evresinde* Amik Ovası için yeni bir mal grubudur. Cüdeyde Höyük, Tell Ta'yinat, Çatal Höyük ve Tell Dhahab'da hamur özelliklerinin aynı olması (Braidwood ve Braidwood, 1960: 368) bu mal grubunun ithal edildiği savını güçlendirir. Tell Dhahab'dan ele geçen parçalar çok azdır ve Braidwood bu parçaların form özellikleriyle ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir.

2.3.3. Küçük Buluntular

Pişmiş toprak objeler *G ve H evrelerine* ait tabakalar içerisinde pişmiş toprakla üretilmiş herhangi bir buluntu saptanmamıştır. Ancak Braidwood'un İkinci Karışık Evre olarak adlandırdığı ve buluntuların net bir tabaka içinde olmayıp teknik özelliklerine göre sınıflanarak tarihlendirildiği bu evreden gelen figürin parçaları vardır ve bu parçalar teknik yönden *H evresine* tarihlendirilmiştir. Kırmızı Siyah Açıklı Mal kilinden üretilmesi ve *H evresi* çanak çömleğinde karakteristik olarak kullanılan beyaz dolgu (inkruste) izlerinin gözlenmesi sebebiyle *H evresine* tarihlendirilmiş ayaksız keman biçimli bir ana tanrıça figürini (Resim 36:3) ile Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) kilinden üretilmiş ve *G-H evrelerine* ait olabileceği düşünülen bir büyükbaş hayvan figürini (Resim 36:4)

Tell Dhahab'ın pişmiş toprak objelerini oluşturmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:466).

Metal buluntular hem G hem de H evresi için tanımlanmamıştır.

Çakmaktaşı ve obsidyen aletler Tell Dhahab'ta *G ve H tabakaları* içinde ele geçmeyen çakmaktaşı ve obsidyen aletler ikinci karışık evrede tipolojik açıdan A-H evrelerinde incelenmiştir. Karışık evrede ortaya çıkarılan bu aletlerden G-H evrelerine atfedilenlerin sayısı oldukça azdır. F-H evrelerinde kalitesi iyiden iyiye düşmüş olan bu aletlerden G evresine tarihlendirilebilen bir mızrak ucu ile H evresine ait mermi uçları (Resim 36:5-7) ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:476, 478).

Taş objeler tabakalar içerisinde taş objelere rastlanmamış ancak ikinci karışık evrede 4 adet taş kap parçası ele geçmiştir. Fakat bu kap parçalarının hangi evreye ait olduğu konusunda herhangi bir kanıya varılamamıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:478-479). Yine ikinci karışık evrede hangi amaçla kullanıldığı belirlenemeyen ancak üzerinde döngü delik bulunması sebebiyle G evresi silindir mühürlerine benzeyen kireçtaşı bir buluntu ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:482).

Damga mühürler küçük bir yaprağın zikzaklarla dört parçaya bölünmesiyle oluşturulmuş natüralist bir bezeme anlayışına sahip olup (Resim 36:8) Tell Dhaha'ta tabakalar içerisinde değil ikinci karışık evrede ortaya çıkmıştır. F evresinde ortaya çıkan natüralist bezeme anlayışı G evresinde de devam etmiş olduğundan mühürün F-G evrelerine ait olabileceği düşünülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960:487).

Kemik objeler ikinci karışık evrede koyun veya sığır uzun kemiklerinden üretilmiş beş adet kemik (Resim 36:9-12) obje ele geçmiştir. Bız, iğne matkap veya ok ucu, hayvan başı benzeri nesnelere oluşan bu grup tipolojik olarak G evresi buluntularıyla bağdaştırılır.

2.4. TELL TA'YINAT

Tell Ta'yinat (Resim 37), Hatay İli, Reyhanlı ilçesinin 17.5 km batısında yer alır. Yaklaşık olarak 700x500 boyutlarında ve 86 m yüksekliğe sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:13).

Höyük üzerinde ilk çalışmalar 1935 yılında başlamıştır. Demir Çağı'nda Suriye-Hitit Keşif Heyati için önemli bir merkez olan Tell Ta'yinat'ta erken dönem kalıntılarına ulaşmak amacıyla Suriye-Hitit dönemine ait anıtsal mimari temellerinin altında dar bir alanda çalışmalar yapılmış ve (Braidwood ve Braidwood, 1960:13) bu çalışmalar sonucunda Demir Çağı kalıntılarının hemen altında Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin varlığı tespit edilmiş ve Tell Ta'yinat'ın Erken Tunç Çağı'nın ikinci evresinde bölge için önemli yerleşimlerden biri olduğu ortaya çıkarılmıştır (Welton, Batiuk, Harrison, Lipovitch ve Capper, 2011:147; Welton,2018:2).

Höyüğün Erken Tunç Çağı için tabakalanma düzeni şöyledir;

Tablo 6

Tell Ta'yinat ETÇ Tabaka Düzeni (Haines,1971:1-2)

AMİK TABAKASI	DÖNEM
Amik J	ETÇ IVB
Amik I	ETÇ IVA
Amik H	ETÇIII

2004 yılında Prof. Dr. Timothy P. Harrison başkanlığında başlayan ve halen devam eden Tell Ta'yinat'ta yerleşim düzeni Erken Tunç Çağı ile başlamış gibi görünmekte, Cüdeyde Höyük ve Çatal Höyük'te olduğu gibi burada da ana toprağa ulaşamamıştır. (Braidwood ve Braidwood, 1960:14; Batiuk,2005:177) Bu nedenle daha erken dönemlere ait yerleşimlerin var olup olmadığı henüz anlaşılamamıştır. Ancak höyük çevresinden alınan karot örnekleri ve tarımsal faaliyetler nedeniyle höyüğün tahrib olan güney alanında da daha erken dönem bulgularına rastlanmamıştır (Welton ve diğ., 2011:153).

2.4.1. Mimari Kalıntılar

H evresinde kerpiç duvarların kullanıldığı yerel mimari özelliklerinin varlığı saptanmıştır. Tıpkı Cüdeyde de gördüğümüz taş ile inşa edilmiş ve yüzeyi alçı ile sıvanmış kerpiç duvarı burada da görmekteyiz. Ancak burada karşımıza çıkan mimari düz kenarlara ve dik açılı köşelere sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 345). Kil ve kireç taşından yapılmış taban havuzları görülmektedir. Sınırlı bir alanda ortaya çıkarılan bir mekâna ait planın küçük bir kısmı oluşturulabilmiştir. Kerpiç malzeme kullanılan binanın (Resim 38:1) odaları birbirine bir kapı ile bağlanıyor ve odalardan birinde (batı odası) silo bulunduğu ortaya çıkarılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:350).

I evresi mimari kalıntılarına bakıldığında ovanın tamamında zayıf olan mimariyi Tell Ta'yinattan anlamak kısmen mümkün olmaktadır. Diğer höyüklerde yamaçlarda ve yüzeye yakın yapılan çalışmaların aksine burada çalışmalar höyüğün merkezinde yürütülmüş ve bu evreye ait en fazla kalıntıya sahip olunmasına rağmen genel mimariyi anlamak için yine de zayıf kalınmıştır. Kerpiç kullanımının devam etmekte ve duvarlarda alçı izlerinin gözlenmesi eklenti kullanımının var olduğunu göstermektedir. Doğu-batı aksında koridor (Resim 38:2) oluşturan kerpiç duvar H evresi özelliklerini sürdürmektedir. İç duvarları sert ve ağırlı üç fırın/ocağın birer kubbesinin olduğu düşünülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 396-397).

J evresi mimari düzeni Amik ovasında Tell Ta'yinat üzerinden değerlendirilmiştir. Parça parça açığa çıkarılmış olan kalıntılar yaşam alanına ait planlara sahip olmasına rağmen mimari yapıyı bütünüyle vermemekteydi. Birden fazla oda, kil sekiler/tezgahlar ve kireçli toprakla oluşturulmuş havuzlar diğer yerleşimlerde olduğu gibi Tell Ta'yinatta da görülmektedir. İçerisinde beş havuz/çukurun bulunduğu bir oda (Resim 39:1) güneyde bulunan kapısıyla başka bir odayla birleşmekteydi. Kapının hemen yanından kuzeye doğru duvar dibinde bir destek duvarı inşa edilmiş ve bu duvar bir köşe oluşturmuştur.

Çalışılan bir başka alanda ise bir tuğla genişliğinde duvarlar ile havuzlara/çukurlara (Resim 39:2) rastlanmıştır. Karmaşık bir plana sahip bu kalıntıların bir oda veya bir avluya açılıyor olabileceği bildirilmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:429).

Sözü edilen bu odaların bir alt seviyesinde bir kapı ile birbirine bağlanan iki oda planı ortaya (Resim 39:3) çıkarılmıştır. Doğuda taş döşemeli bir alana sahip olan odanın

kuzeyinde bir destek duvarı bulunmaktadır. Doğuda bir kapıya sahip olan güney odası kuzey odasından daha büyük bir alana sahiptir. Taş döşemenin bulunduğu alanda ateşe dayanıklı kerpiç tuğlaları bulunmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:430).

Son dönem kazılarında J evresine ait yan yana odalardan oluşan bir mimari konteks ortaya çıkarılmıştır. İyi korunmuş olan bu mimari, simetrik yerleştirilmiş payandaların kullanıldığı farklı bir yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Bu yapı iki büyük odadan oluşmakta ve bu odalar daha küçük birimlere ayrılmaktadır (Welton 2014:343).

2.4.2. Seramik Buluntuları

H evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Resim 40-41) Cüdeyde Höyük ve Çatal Höyük örnekleri ile teknik ve form açısından birebir aynıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 352). Çok sayıda kadeh, kase formları ile az miktarda testi, çaydanlık ve çömlek formlarıyla temsil edilmektedir (Welton, 2018:6).

Turuncu- Kahverengi Astarlı ve Açkılı Mal (Simple Ware With Orange-Brown Slip and Burnish) *H evresinin* sadece Ta'yinat ve Cüdeyde de görülen bir mal grubudur. Teknik yönden Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) ile aynı olup sadece biraz daha kırılğan bir yapıya sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 354).

H evresinde Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) (Resim 42) grubu Cüdeyde Höyük ve G evresi geleneğini sürdürmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 354).

I evresinde ise saman katkının çok küçük ebatlarda kullanıldığı ve boya astar ile birlikte yiv bezemenin de (Resim 42) uygulandığı görülür. Formsal açıdan bir yenilik gözlenmez (Braidwood ve Braidwood, 1960:413). Genel anlamıyla Mezopotamya kökenli olan bu mal grubunun I evresi sonunda bölgedeki varlığı son bulur.

Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple-Brush Painted Ware) (Resim 43), bölgeye özgü bir mal grubu olduğu düşünülen ve H evresinden sonra bir daha karşımıza çıkmayan bu mal grubu G evresinde görülen hamur özellikleri Cüdeyde Höyük ile aynıdır ancak boya önceki evreye göre daha ince bir yapıya sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 356). Tell Ta'yinat'ta bu mal grubu çömler ve şişeler ile temsil edilir. Oldukça küçük olan parçalar üzerinde perdahlama gözlenir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 358).

Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnished Ware) (Resim 44-45), Kafkasya

geleneğine sahip mal grubu *H evresinde* Cüdeyde malından farklılık göstermez. Oluk bezemeli ve akıtacaklı bir fincan Tell Ta'yinat'ta bu mal grubuna ait farklı bir form olarak karşımıza çıkar (Braidwood ve Braidwood, 1960: 364).

I evresinde Cüdeyde Höyük'te görülen teknik değişimler Tell Ta'yinat yerleşiminde de gerçekleşir ve Cüdeydeyle aynı özellikleri taşıırken (Braidwood ve Braidwood, 1960: 398) *J evresinde* yalnızca pişirme kaplarında karşımıza çıkmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:431).

Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Resim 46), *H evresinde* hamur yapısı ve form özellikleri yönünden Cüdeyde, Dhahab ve Çatal Höyük ile aynı özelliklere sahipken *I evresinde* yalnızca yüksek omuzlu çömlek, sürahi ve akıtacaklı bir çömlek formunun ortaya çıkması bu evrenin yeniliği olarak kabul edilebilir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 406).

J evresinin başında birkaç parçayla temsil edilen grup aynı evrenin ortalarından itibaren yok olur (Braidwood ve Braidwood, 1960:435).

Metalik Kaplar (Metallic Ware) *H evresi* için teknik ve form özellikleri açısından Cüdeyde Höyük ile aynı özelliklere sahiptir. Amik Ovasındaki varlığı bu evre ile sınırlı kalmıştır.

Basit Mal (Simple Ware) (Resim 47), grubu Tay'inat'ta en fazla miktarda ele geçen seramik grubudur (Welton, 2014: 345; Welton, 2018:6). Seri üretimin başlamasıyla *I evresinde* ortaya çıkan grup ovanın diğer höyüklerinde görülen teknik ve form özelliklerini Tell Ta'yinat'ta da gösterir. *J evresinde* teknik özellikleri değişmezken *I evresinin* sonunda ortaya çıkan kaideli fincan ile oluk ağızlı kadehler, çaydanlıklar testiler ve kadehler bu evrede yoğun olarak kullanılmaya devam eder (Braidwood ve Braidwood, 1960:438; Welton, 2018:6).

Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) (Resim 48), Basit Mal (Simple Ware) üzerine boya bezeme uygulanmasıyla ortaya çıkmış ve teknik yönden bu mal grubuyla aynı özelliklere sahiptir. Tell Ta'yinat'ta ilk kez *I evresinde* ortaya çıkmış *J evresinde* ise yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Welton, 2018: 7). *I evresinde* düzensiz bantlar merdiven motifleri, çapraz bantlar, dikey bant bezemeler bazen tek renkli bazen ise çok

renkli olarak boyanmış ve genellikle kırmızı, kahverengi ve siyah renklerin kullanıldığı bu çanak çömlek grubu kase, çömlek ve fincanlar üzerinde görülürken (Braidwood ve Braidwood, 1960:413; Welton ve diğ., 2011:157) *J evresinde* daha çok kadehlerde ve az sayıda çömlekte görülen kırmızı veya siyah renkte düz ve dalgalı bezeme anlayışıyla üretilmeye devam etmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:442; Welton ve diğ., 2011:157).

Smeared-Wash Ware (Resim 49), grubu yine *I evresinde* görülmeye başlamış, Basit Mal (Simple Ware) hamuru üzerine uygulanan bir çeşit astar boya tekniğiyle üretilmiş ve ovanın tamamında aynı teknik özellikleri göstermiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:416). *J evresinde* formlarda küçük detaylarda farklılıklar görünse de kase, çömlekler yoğun olarak kullanılırken, kadeh, fincan formları çok az kullanılmıştır (Welton, 2018:7). Bu evrede baskı yoluyla uygulanan çömlekçi işaretleri görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:446, 449).

Pişirme Kapları (Resim 50), ovanın tamamında üç alt gruba ayrılarak incelenmiştir. I evresi, birinci ve ikinci gruba ait örnekler Çatal Höyük örnekleriyle aynıdır. Tell Ta'yinat'ta ele geçen üçüncü grup malzemesi ise yoğun bitki ve saman katkıya sahip kaba bir hamurla üretilmiş olan kap parçaları bir kepçe, bir ızgara ve dibe aittir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 405-406).

J evresinde ise genellikle Kırmızı Siyah Açıklı Mal hamuruyla üretilmiştir. Pişirme kabı olmadığı halde sadece hamur yapısı nedeniyle bu gruba alınmış profillere de rastlanmaktadır. Bu nedenle formlarda çeşitlilik gözlenir. Kahverengi-devetüyü, füme kahverengi-devetüyü renklerde hamurlar da kullanılmıştır. Pişirme kapları bu evrede çanaklar, çömlekcikler ve kase formlarıyla temsil edilmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:431-432).

I evresine ait bir kadeh parçasının (Resim 51) herhangi bir çanak çömlek grubuna aitliği belirlenememiştir. Hamur özellikleri Basit Mal (Simple Ware) hamuruyla benzerlik gösterir. Füme-metalik gri hamur renginde olan kadeh parçası üzerinde siyah-beyaz renklerde ince bant bezemeye sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:417).

J evresine ait önemli buluntular arasında iki tane ithal mal ele geçmiştir. Bunlardan ilki Erken Tunç Çağı IVA'nın sonu Erken Tunç Çağı IVB'nin başında ortaya çıkan, ilk olarak Kuzey Batı Anadolu'da Troya yerleşiminde görülen ve üretim merkezi Batı

Anadolu'dan başlayarak Yunan Anakarası ve Kiklad Adaları ile Orta Anadolu'yu da içine alarak Güney Levant'a kadar uzanan bir dağılım alanına sahip (Şahoğlu, 2013:270-271) iki kulplu Depas (Resim 52: 2) adı verilen bir kadeh türüdür. Koyu yüzlü yüzeye sahip kap dikey yönde açılanmış ve kulplarından biri olmayan kadeh (Braidwood ve Braidwood, 1960:450) *depas* 5 tipindedir (Şahoğlu, 2013:271).

Ele geçen bir diğer ithal mal ise Kuzey Mezopotamya Gri Malı (Resim 52:1) olabileceği düşünülen gri hamurlu, ince katkılı olup yüzeyi açık gri ve açkılı bir şişedir ve çark yapımıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960:450)

2.4.3. Küçük Buluntular

H evresine ait pişmiş toprak buluntular Kura-Aras kültür etkisinin yansıtan taşınabilir andiron (Resim 53:1) parçalarıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 372). Plan ve teknik açıdan Cüdeyde ve Dhahab örnekleriyle aynı özellikleri taşımaktadır.

I evresine ait pişmiş toprak buluntular arasında H evresinden farklılık göstermeyen Andironların yanı sıra bir sığır figürünü (Resim 53:2), konik biçimli bir insan figürünü (Resim 53:3), Amik Ovası'nda erken evrelerden bilinen canavar görünümlü bir insan figürünü ile tıpa benzeri bir objeden oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:419).

J evresine baktığımızda ise hamur tipi Kırmızı Siyah Açkılı Mal ile aynı olsa da önceki evre andironlarından farklı bir formda ortaya çıktığı görülür (Braidwood ve Braidwood, 1960:453). Üzerinde herhangi bir bezeme bulunmayan andiron parçası çıkıntılara ve ekleme kulplara sahiptir (Braidwood ve Braidwood, 1960:432). Yayvan bir sapan taşı, dikdörtgen biçimli ve birden fazla aletin üretilebildiği (balta, mızrak vb) döküm amacıyla kullanılan bir kalıp (Resim 53:4) (Braidwood ve Braidwood, 1960:450-51) sadece arka ayağı ele geçmiş bir figürün parçası Basit Mal (Simple Ware) kiliyle üretilmiş, boyalı ve kap parçalarına ait olabileceği düşünülen bir insan (Resim 53:5) ile bir kaplumbağa figürünü (Resim 53:6), bu evrenin pişmiş toprak buluntu repertuarını oluşturmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:453).

Son dönem Tell Ta'yinat kazılarında *J evresine* ait ağırşaklar ele geçmiştir (Welton ve diğ., 2011:160).

Metal Buluntular *H evresi* için tanımlanmazken, *I evresi* için (Resim 54) raybalar, iğneler ile göz biçimli spiral bir sapa sahip bir şişten oluşmaktadır. Raybalardan bazıları erken örneklerle birebir aynı iken bazılarında ufak tipolojik değişikliklere rastlanır. Ayrıca

bunların dışında Braidwood kayıt altına alınmadan ve tanımı yapılmadan Antakya Müzesine teslim edilmiş bronz bir nesne ile gümüş bir küpenin de ele geçtiğinden söz eder (Braidwood ve Braidwood, 1960:420-421).

J evresi metal buluntuları (Resim 54) arasında raybalar görülmezken çoğunluğu bakır alaşımlı iğneler, bıçak ve baltadan oluşmaktadır. Kubbe başlı iğneler ilk kez bu evrede ortaya çıkar (Braidwood ve Braidwood, 1960: 453-455).

Çakmaktaşı ve obsidyen buluntular, *H evresinde* ele geçen 5 çakmaktaşı oraktan 4'ü kenan tipi, biri farklı bir tipolojiye sahip olup ilk kez *H evresinde* ortaya çıkar. İkizkenar bu orak parçasının yerel bir üretim olduğu düşünülmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960: 380).

I evresinde yalnızca çakmaktaşı aletler ele geçmiş ve bunlar erken evre geleneğini sürdüren Kenan endüstrisi ile üretilmiş oraklar, bıçaklar ve bir adet çekirdekten oluşmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:422,424).

J evresinde ele geçen çakmaktaşı buluntular oldukça azdır ve bunların önceki evrenin kalıntıları mı yoksa üretimin devam ettiğini mi gösterdiği pek anlaşılmamaktadır. Kenan tipi buluntular devam etmekte olan orak bıçakları ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:456).

H evresinde tanımlı taş eser bulunamamıştır. *I evresinde* balta (Resim 55:1) olduğu düşünülen bir alet (Braidwood ve Braidwood, 1960:424) ile *J evresinde* ise ikisi silindirik bir tanesi düz olmak üzere üç adet boncuk (Resim 55:2-4) (Braidwood ve Braidwood, 1960:456) ile çok sayıda bazalt öğütme taşı (Welton ve diğ., 2011:160) Tell Ta'yinat'ın Erken Tunç Çağı taş buluntularını oluşturur

Damga ve Silindir Mühürlere bakıldığında, Braidwood'un yürütmüş olduğu kazılarda Tell Ta'yinat'ta Erken Tunç Çağı'nın hiçbir evresine ait mühür ele geçmemiştir ancak yeni dönem Ta'yinat kazılarında *J evresine* ait bir adet silindir mühür ile iki adet kil mühür baskısı ele geçmiştir. Silindir mühür ve mühür baskıları üzerinde hayvan bezemeleri olduğu gözlenmiştir (Welton ve diğ., 2011:160).

Kemik Buluntular, *H evresine* ait iki adet kemik iğne ele geçmiştir. Bunların yüzeyleri ačkılı ve birinin uc kısmı oluk bezemelidir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 390-391). *I evresinde* iyi açıklanmış bir bız gözlenirken (Braidwood ve Braidwood, 1960:426) *J evresine* ait buluntu ele geçmemiştir.

Fayans boncuklar, *H* ve *J* evrelerinde buluntu söz konusu değildir ancak I evresine ait bir tanesi pürüzsüz bir yüzeye sahip ve halka şeklinde iki tanesi düzenli yüzeye sahip silindirik biçimli üç adet boncuk tanecikler (Resim 55:5-7) ele geçmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960:427).

Tell Ta'yinat'ta ele geçen kemik kalıntılarından yola çıkılarak *J* evresine ait hayvan faunası oluşturulmuştur. Buna göre koyun ve keçinin hem bir geçim kaynağı hem de yerleşim sakinlerinin beslenmesinde önemli yer tuttuğu ve bunun yanı sıra sığır ile domuz besiciliği yapıldığı gözlenmiştir (Welton ve diğ., 2011:163).

Tarımsal faaliyetleri anlamak adına yapılan çalışmalarda arpa, buğday, nohut, üzüm, burçak, mercimek, zeytin, incir ve keten üretiminin yapıldığı gözlenmiştir (Welton ve diğ., 2011:163).

2.5. TABARA EL AKRAD

Hatay İli, Reyhanlı ilçesinin güneybatısında yer alan Tabara el Akrad Höyüğü 1.40x1.90m boyutlarında olup orta büyüklüktedir (Resim 56-57). Höyük ilk olarak Braidwood'un 1932-38 yılları arasında ovada yürüttüğü yüzey araştırması ile kazı çalışmaları sırasında tescillenmiş ancak kazısı 1948 ve 1949 da S.L. Wooley ile S. Hood tarafından Tell Aççana'daki Orta ve Geç Tunç Çağ tabakaları ile Tell El Şeyh'teki Kalkolitik Çağ tabakaları arasındaki kronolojiyi tamamlamak ve Erken Tunç Çağı tabakalarına ulaşmak amacıyla yapılmıştır (Hood, 1951:113). Kalkolitik Çağdan Erken Tunç Çağına kadar kesintisiz iskân edilmiş olan höyük, Erken Tunç Çağının ardından Demir Çağlara kadar uzun süren bir boşluğun ardından Demir Çağda yeniden yerleşime açılmıştır. Höyüğün Erken Tunç Çağı için tabaka düzeni şöyledir;

Tablo 7: Tabara el Akrad ETÇ Tabaka Düzeni (Hood, 1951:114)

TABARA EL AKRAD TABAKA DÜZENİ	AMİK EVRESİ	DÖNEM
I	Amik I	ETÇ IVA
II		
III	AMİK H	ETÇ III
IV		

Yapılan çalışmalar höyük üzerinde H evresine ait kuzeyli göçmen bir kültür olan Kura-Aras kültürünün bölgedeki yerleşiminin etkilerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü höyük üzerindeki Erken Tunç Çağı tabakaları Kura-Aras Kültürünü en iyi şekilde temsil etmiş (Hood, 1951:114) ancak dönemin son evresi olan J evresine ait herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

2.5.1. Mimari Kalıntılar

H evresine ait tam plan veren bir mimari yapı ortaya çıkarılamamıştır. Yalnızca küçük bir duvarın parçaları ile farklı boyutlarda, tahıl depolamak amacıyla kullanıldığı düşünülen yuvarlak çukurlar (Resim 58) bulunmuştur (Hood, 1951:121). Kerpiç duvarlarının oldukça ince olduğu gözlenen bir mimaride tam bir mekân planı ortaya koymamıştır (Hood, 1951:122).

I evresi mimarisinde (Resim 58) kültürel bir değişim söz konusudur. Bütün bir mimari plan ortaya çıkarılamamışsa da büyük boyutlu depolama çukurları ile merkezi bir fırın etrafında yerleştirilmiş konik biçimli, çevreleri çakıl ve seramikle düzenlenmiş pişirme çukurları ortaya çıkarılmıştır. Bu pişirme çukurları üzerine Kura-Aras'ın karakteristik olan at nalı biçimli taşınabilir ocaklarının yerleştirilerek kullanıldığı düşünülmektedir (Hood, 1951:122-123). Bu evreye oda planı veren tek mimari güneydoğu köşesinde ocak bulunan ve sıkıştırılmış topraktan oluşan bir tabana sahip dikdörtgen planlı bir odadır (Hood, 1951:123).

2.5.2. Seramik Buluntuları

H evresine ait seramik buluntuları (Resim 59) genellikle Amik F evresi karakteristik mal grubu saman katkılı Saman Yüzlü Mal (Chaff Faced) ile Saman Yüzlü Boyalı Mal (Chaff Faced Painted Ware) gruplarından oluşur. Ovanın genelinde el yapımı olan bu grup Tabara el Akrad'da yavaş ve hızlı çarkla üretilmiştir. Genellikle yeşil, devetüyü ve turuncu renkte hamura sahip olmakla birlikte gri, kahverengi ve beyaz renkte hamurlar da görülür. Yüzeyleri genellikle iyi açıklanmıştır. S profilli, içi ve dışı siyah açkılı çanaklar, derin ve sığ omurgalı çanaklar ve küresel gövdeli çömlekler ile temsil edilmektedirler (Hood, 1951:127-130).

I evresi Seramik buluntuları birkaç farklı parça dışında Kırmızı siyah açkılı mal ile temsil edilmektedir. Hamur özellikleri yönünden tüm ovada görülen kırmızı-turuncudan, kahverengiye ve siyaha kadar değişiklik göstermektedir. El ile üretimi devam eden grup Tabara el Akrad da derin ve sığ kaseler, çömler ile inkruste tekniği kullanılmış kapaklarla temsil edilmektedir (Hood, 1951:133, 137).

I evresine ait pişirme kapları Kırmızı Siyah Açkılı Mal hamuruyla üretilmiş ince cidarlı çömlerden oluşmaktadır (Hood, 1951:139).

I evresinde çarkla üretilmiş turuncu veya yeşilimsi hamur rengine sahip açkısız, kaba olan kaplarında kum ile saman katkının bir arada kullanıldığı ve form olarak kase, fincan, şişe ve çömlerle temsil edilen bu grubun daha çok Irak, Kuzey Suriye ve Filistin yerleşimlerinde görüldüğü belirtilmiştir (Hood, 1951:141).

2.5.3. Küçük Buluntular

Pişmiş toprak buluntular, *H evresine* ait iki ucu kırık bir nesne ile tekerlek biçimli bir nesne ele geçmiştir (Hood, 1951:146-147).

I evresinde Kırmızı Siyah Açkılı Mal (Red Black Burnish Ware) hamuruyla üretilmiş benzerlerinin Cüdeyde, Dhahab ve Ta'yinat'ta görüldüğü at nalı biçimli, stilize insan yüzü bezemeli taşınabilir ocak parçaları (Resim 60) yoğun olarak ele geçmiştir. Bunların dışında yüzeyi nokta bezemeli bir ağırşak, başı ve ayağı eksik halde olan bir hayvan figürünü, bir perdah taşı ile çarkla üretilmiş bir ağırşak bu evreninin pişmiş toprak buluntularını oluşturmaktadır (Hood, 1951:146-147).

Metal buluntular *I evresine* aittir ve bronzdan üretilmiş bız, iğne ve balta parçasından oluşmaktadır (Hood, 1951:146-147).

Obsidyen ve çakmaktaşı buluntuları da *I evresine* ait olup ovanın erken dönemlerinden itibaren görülen Kenan tipi bir üretime sahiptir. Orak bıçakları ve işlenmemiş yonga çekirdeğinden oluşmaktadır (Hood, 1951:144).

Taş ile üretilmiş nesnelere *I evresine* aittir ve iki yüzü açkılı bir balta ve bir ağırşaktan oluşmaktadır (Hood, 1951:144).

Kemik aletler *I evresine* aittir ancak yüzeye yakın geldikleri için Demir Çağ'a ait olabileceği de düşünülmüştür. Çentikli iki adet kemikten oluşan buluntuların kullanım amaçları belirtilmemiştir (Hood, 1951:144).

2.6. TOPRAKHISAR HÖYÜK

Toprakhisar Höyük Hatay İli, Altınözü İlçesinde, Asi Nehri besleyen kollardan Beyaz Çay'ın kıyısında (Resim 61) yer almaktadır (Akar, 2018:241). Höyük, üzerinde bulunan Toprakhisar köy yerleşimi ile Beyaz Çay üzerine kurulan Yarseli barajı nedeniyle büyük oranda tahrip edilmiştir (Akar ve Kara, 2018:241). Hatay Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar danışmanlığında yürütülen Toprakhisar Höyük'ü kurtarma kazısı ve çevresinde yürütülen yoğun yüzey araştırmaları Amik Ovası merkezi yerleşimleri ile merkez dışı yerleşimleri arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir (Akar ve Kara 2018: 240).

Toprakhisar ve çevresinde yürütülen yüzey araştırması ile henüz devam etmekte olan kazı çalışmalarının ilk değerlendirmesine göre höyüğün Kalkolitik dönemden başlayıp Demir Çağ sonuna kadar yerleşim gördüğü anlaşılmıştır (Akar ve Kara, 2018:242-245).

Toprakhisar Höyük Erken Tunç Çağı Tabakaları şöyledir;

Tablo 8

Toprakhisar Höyük ETÇ Tabaka Düzeni (Akar, 2018: 244-245)

AMİK EVRE	DÖNEM
AMİK G	Geç Kalkolitik –Erken Tunç Çağı I-II
AMİK H	Erken Tunç Çağı III
AMİK I	Erken Tunç Çağı IVA
AMİK J	Erken Tunç Çağı IVB

2.6.1. Mimari Kalıntılar

Kazıların oldukça yeni ve henüz tamamlanmamış olması sebebiyle Toprakhisar Höyük'te Erken Tunç Çağına ait mimari bir kompleks ortaya çıkarılamamıştır.

2.6.2. Seramik Buluntular

G evresine ait ele geçen tek mal grubu Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware)'dır (Akar ve Kara, 2018: 244). Amik Ovası yerleşim malzemesiyle teknik yönden aynı özelliklere sahip olduğu gözlenir.

H-I evresine ait ele geçen çömlek grubu Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware)'dır (Resim 62). Amik Ovası höyüklerinin neredeyse tamamında görülen bu grup teknik açıdan ova yerleşimleriyle aynı olup Toprakhisarda sığ ve derin kase parçaları, krater ile çömleklere ait parçalarla temsil edilmişlerdir (Akar ve Kara, 2018: 244-245).

J evresine ait ele geçen kap formları yüksek dereceli fırınlarda pişirilmiş yeşilimsi renklere sahip kadehlerdir (Akar ve Kara, 2018: 245).

2.6.3. Küçük Buluntular

G evresine ait olduğu düşünülen serpantin taşından üretilmiş ve üzerinde basit bir insan figürü resmedilmiş damga mühür (Resim 63) evreye ait tek taş buluntudur. Kura-Aras kültürüne ait stilize insan yüzü bezemeli ocak parçası (Resim 64) ele geçen tek pişmiş toprak buluntudur (Akar ve Kara, 2018: 244).

İKİNCİ BÖLÜM

2.7. AMİK OVASI ERKEN TUNÇ ÇAĞI SERAMİK GRUPLARI

Su ile karıştırılıp şekillendirilen kil pişirildikten sonra sertleşip yeniden yoğurulabilirlik özelliğini kaybetmekte ve çok uzun bir süre boyunca bozulmadan veya geri dönüştürülemeden kalabilmektedir. Bu nedenle arkeoloji çalışmalarında seramikler hem çok sayıda ele geçmekte hem de yerleşimlerin veya kültürlerin değerlendirilmesinde en çok kullanılan buluntu gruplarını oluşturmaktadır (Ökse, 2012:7). Özellikle yazılı kaynakların olmadığı dönemlerde toplumların sosyal ve endüstriyel gelişimini anlamaya yardımcı en iyi örneklerdir (Ökse, 2002:1).

Seramik gruplarının, hamur yapıları, katkı maddeleri, yüzey işlemleri ve pişme dereceleri, formların niteliği toplumların gelişen teknolojilerini, sosyal ve ekonomik yapılarını anlamayı sağlamaktadır. Nitelik ve işlevlerine göre grupların yerel üretim, ithal ürün veya taklit ürünler olup olmadığı anlaşılabilen bu durum söz konusu yerleşimlerin gelişmişlik düzeyini, yayılım alanını, etkilendiği veya etki altına aldığı bölgelerin coğrafi sınırlarını belirleyebilmektedir. Seramik buluntularının üretildikleri dönemlerdeki dağılımları ait oldukları toplumun zaman içinde geçirdiği değişimler ve bu değişimlerin getirdiği kültürel yapı anlaşılabilir (Ökse, 2002:1-5).

Amik Ovası'nın Erken Tunç Çağı Kültürel Yapısı ele alınırken genellikle seramik buluntuları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Sınırlı alanlarda kısa süreli yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan mimari kalıntılar ve küçük buluntular toplumun kültürel ve teknolojik gelişimini ve bölgeler arası iletişimi göstermesi açısından yetersiz kalmıştır. Ancak bölgede yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında seramik grupları yoğun olarak ele geçmiştir. Bu nedenle bölgenin hem stratigrafik sıra düzeni hem de söz konusu dönemdeki sosyo-ekonomik yapısı ile etkileşim alanları seramik buluntu grupları temel alınarak yorumlanmaktadır. Yapılan değerlendirmelerde bölgenin etkileşim içinde olduğu bölgelerin çanak çömlek gruplarının kullanıldığı, bu grupların bazılarının yerel olarak üretildiği ve bölgenin kısa süreli kullanıldığı anlaşılan kendine

özgü seramik grupları olduğu anlaşılmıştır. Bu bölümde bölgenin gelişim sürecinde görülen çanak çömlek gruplarının genel özellikleri, merkezi üretim yerleri ve yayılım alanları kısaca anlatılmıştır.

2.7.1. Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)

“Plain Simple Ware” olarak literatüre Braidwood’un Amik Ovası’nda yaptığı araştırmalarla girmiş mal grubu Türkçeye açık renkli yalın seramik olarak çevrilmiş ve Anadolu’da bazı araştırmacılar tarafından farklı isimler almıştır. Prof. Dr. Atilla Engin’in “Standart Seramik” (Ökse vd., 2001:199), Prof. Dr. Engin Özgen’in “Beige Green Ware” (Özgen, 1990: 23), ve Goldman’ın “Light Clay Ware” (Goldmann 1956: 144) olarak isimlendirdiği bu grup açık yeşil, gri-yeşil krem, açık devetüyü ve pembemsi kırmızı ve kahvemsiz kırmızı hamur rengindedir. Hem çark hem el yapımı olan bu grup fabrikasyon üretimin ilk örnekleridir (Braidwood ve Braidwood, 1960:246; Ökse, 2011:266). Genellikle kum ile mika katkılı ve ince cidarlıdır ancak bazen bölgesel farklılıklardan dolayı bitki, kireç veya deniz kabuğu katkısı görülebilmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 406; Abay, 1997:27; Engin, 2003:55). Amik örnekleri genel olarak bu mal grubunu tüm özelliklerini taşımakla birlikte, deniz kabuğu katkısı gibi bölgesel özellikleri yansıtmaktadır. Yüksek ısıda pişirilmiş, perdah ve astar çok sık kullanılmamıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960: 264; Engin, 2003:52). Küçük ve orta boyutlu çanaklar en çok kullanılan kap formlarıdır (Jameison, 1993:42).

ETÇ III’de *cyma recta* adı verilen “S” profilli kaplar ortaya çıkar ve bunlar Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)’ın bir varyasyonu olarak kabul edilir. Yukarı Fırat vadisi yerleşimlerinin yerel üretimi gibi duran *cyma-recta* formları genellikle alçak halka kaideli ile dışa dönük ağız temel özelliklerini oluşturmaktadır (Braidwood 1960: 352; Jameison, 2013:115; Ezer, 2014:228). Küçük/minyatür ve ince cidarlı olmaları nedeniyle Jameison bu kapların içki kabı olarak işlev görmüş olabileceğini söyler (Jameison, 2013:115). ETÇ IVA’nın başlarına kadar yaygın olarak kullanılmışlardır.

Yukarı Fırat’tan Mezopotamya, Kuzey Suriyeye kadar geniş bir yayılım göstermektedir. Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) grubu ETÇ’nin ilk evrelerinden başlayarak ETÇ IVA’nın sonlarına kadar geniş bir coğrafyada sevilerek kullanılmış

olması sebebiyle bu grubun özellikle uzak bölgelerde yerel olarak üretildiğine işaret eder. Uruk'un son dönem seramikleriyle bağlantılı olduğu düşünülen (Algaze,1986:294) Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) grubu Tarsus EB I, Gedikli- Karahöyük III k-h, Gre Virike, Hassek Höyük, Tilvez EB I Tell Mardikh I-IIA, and Hammam et-Turkman VI (Ökse, 2011:266-267) Birecik İTÇ Mezarlığı (Sertok, 2007: 241-42; Ökse, 2011:266), Zeytinlibahçe IA-B (Frangipane 2007: 133), Tilbes X – VIII (Fuensanta 2007: 145) –45), Tilbeshar III A1 (Kepinski, 2007: 152-53), Arslantepe VI B2 (Frangipane 2000), Mezraa Höyük (Ökse ve Tekinalp, 1999), , Tell Hadidi, Tell Ahmar, Tell Banat, Tell Kabir, Hama K, Tell Halawa, Tell Shiukh Fawqani (Jameison, 2013:119) yerleşimlerinde ele geçmiştir.

2.7.2. Turuncu-Kahverengi astarlı ve Açıklı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish)

Yeşilimsi bej, krem, açık devetüyü, pembe, pembemsi kırmızı hamur renginde turuncu ile kahve renkte astarlı ve açıklıdır (Braidwood ve Braidwood, 1960:274-275). Benzerlerine Amik Ovası dışında rastlanmayan bu grubun bölgeye özgü olduğu düşünülmektedir.

2.7.3. Kısmen veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware Partially or Not at All Dependent on the Multiple Brush)

Turuncu-devetüyü, devetüyü ve açık yeşilimsi hamura sahip olan grup serpantin ve az saman katkılıdır. Amik Ovası dışında benzerlerine rastlanmayan ve bölgeye özgü olduğu düşünülen bu grup Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware)'ın bir versiyonudur ancak kaliteli perdaha sahip olmaları ve bezeme yönünden küçük farklılıklar göstermeleri nedeniyle Braidwood tarafından farklı bir grup olarak ele alınmıştır. Yatay dalgalı bantla, noktalarla doldurulmuş üçgen ve elmas motifleri görülür. Genellikle Suriye şişeleri ile temsil edilmektedir. (Braidwood ve Braidwood, 1960: 287,358)

2.7.4. Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware)

Braidwood Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware)'ın Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) formları üzerine uygulanan ve birden fazla fırçanın kullanımı ile boya bezeme tekniğinin uygulandığı bir mal grubu olarak tanımlamaktadır. Turuncu-

devetüyü, devetüyü ve açık yeşilimsi hamura sahip olup serpantin ve az saman katkılıdır ve bazı parçalarda hamur renginde astar gözlenir. Çark yapımı olan bu grup iyi pişmiştir. İnce bir çözeltiden oluşan boya açık kiremit-turuncu, yeşilimsi siyah, mat siyah, koyu turuncu-kahverengidir ve genellikle kabın omuz kısmına nadiren de alt gövdesine uygulanır. Bezeme şekilleri, dalgalı bantlar, ‘U’ veya keskin ‘V’ şeklinde ve nadiren karışık olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Genellikle boyunlu çömleklerle temsil edilmiştir. Bu gruba Amik Ovası dışında rastlanmamıştır. Bölgede Erken Tunç Çağının ilk evresinden Erken Tunç Çağı II’nin sonuna kadar görülen grubun (Braidwood ve Braidwood, 1960: 281-287) serpantin yönünden zengin Asi deltası kayaçları göz önüne alındığında bölgeye özgü bir üretim olduğu düşünülür.

2.7.5. Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware)

Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) grubu ile benzer teknik özelliklere sahiptir (Jameison, 1993:43). İlk olarak Braidwood’un Amik Ovası’nda yaptığı çalışmalarda ele geçmiş ve Braidwood tarafından Reserved Slip Ware olarak literatüre giren bu grup, Türkçe’de ‘‘Saklı Astarlı Mal’’ adıyla da kullanılmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:275; Engin, 2003:82). Genellikle yeşil tonlarının kullanıldığı hamur, krem, açık devetüyü ve pembemsi kırmızı renklerde de görülmektedir. Çark ile üretilmiş olan bu çanak çömlek grubu ince kum ile orta veya kaba taşçık ve saman katkılıdır ve iyi pişirilmiştir. Astar rengi genellikle krem veya beyaz renklerden oluşmakla birlikte hamur renginde astar da görülmektedir (Engin, 2003:82). Seramiğin dış yüzeyinin astarlanmasından sonra bir kumaş veya fırça yardımıyla astarın sıyırılmasıyla astar bezeme oluşturulmaktadır (Braidwood ve Braidwood, 1960:275) Yüzey bezemesiyle Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware)’dan ayrılır ve bezeme anlayışına göre erken (Pseudo) ve geç (True) (Sürehagen, 1986;26) olmak üzere iki grupta incelenir. Erken dönem olarak adlandırılan pseudo Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) Geç Uruk seramikleriyle ilişkilendirilmektedir. Hamur renginde astar, kaplar üzerine uygulanmış ve yalancı saklı astar olarak değerlendirilmiştir. Bezemeler genellikle yatay yönlü diyagonal şekildedir. Geç evrede kremden sarıya ve beyaz tonlardaki astarlar ile oluşturulan bezeme gerçek saklı astar veya geç saklı astar olarak adlandırılır. Ancak Amik Ovasında H evresinde bu gruba özgü bir parça mat açık kahverenkte bezenmiştir (Braidwood ve Braidwood, 1960: 354).

Bezeler dikey ve çapraz biçimdedir. (Ökse, 2011:266; Braidwood ve Braidwood, 1960:275; Jameison, 1993:43; Engin, 2003:82). Bezeler genellikle seramiğin omuz, ağız kenarı ve üst gövde de, pek az olarak da dip kısımlarında görülür (Briadwood ve Briadwood, 1960; Jameison, 1993:43). Genellikle kâse, kaideli kaplar ile çeşitli boyutlardaki çömlek formlarıyla temsil edilir (Ökse, 2011:266; Jameison, 2013:100). Amik Ovası Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware)'ın çoğunluğunu geç dönem malı oluşturur ve yerel bir özellik olarak hamurda serpantin katkı gözlenir.

En erken örneklerinin Geç Uruk yerleşimlerinde bulunduğu bilinen ve Geç Kalkolitik Çağ'da üretilmeye başlayan bu mal grubu Erken Tunç Çağının ilk evresinde astar ve bezeme açısından değişime uğrayarak (Ökse, 2011:266; Jameison, 2013:101), Erken Tunç Çağı III'ün başına kadar kullanılmıştır. Yukarı ve Orta Fırat bölgelerinde yoğun olarak üretilmiş ve Kuzey Suriye, Mezopotamya ve batıda Tarsus'a kadar yayılım göstermiştir (Jameison, 2013:101-107). Arslantepe (Frangipane and Palmieri, 1983:545), Kurban Höyük V/ IV B-A/ (Algaze, 1990:pl. 49-50), Samsat, Horum Höyük III3-4 (Marro, 2007: 223-25), Gre Virike I (Engin, 2003:82-89), Tell Ahmar IA (Jamieson, 1993:41) Tarsus (Goldman,1956: fig. 236), Norşuntepe, Tepecik, Taşkun Mevkii 1-2, Hassek, (Thissen 1985: 85) Höyük 4-3, ve Hayaz Höyük (Pearce 2000: 118, 121), Tell Sweyhat (Armstrong, 1997:12), Tell Shiukh Fawqani (Bachelot, 1995:82), Tell Hadidi (Dornemann 1988: fig. 10, 10,12 II. tabaka, 1. seviye) yerleşimlerinde ele geçmiştir.

2.7.6. Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware)

Devetüyü hamur renginde ve ince kum katkılıdır. Örnekleri Kuzey Mezopotamya ve Orta Fırat bölgesinde görülmektedir. Uruk dönemi seramikleriyle benzerlik gösterir (Algaze, 1990: 246/12a; Frangipane ve Bucak 2001: 68). Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware ile Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) formları üzerine baskı ve kazıma tekniğiyle bezenmesi sebebiyle Braidwood tarafından ayrı bir grup olarak ele alınmıştır. Kurban VI yerleşiminden ele geçmiştir (Algaze, 1990:246/12a, Pl.21: I, K)

2.7.7. Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware / Karaz Malı)

Çok bileşenli bir kültürün ürünü olarak kabul edilen mal grubu yayılım gösterdiği coğrafyalarda farklı isimlerle anılmıştır. İlk kez Albright ‘‘Khirbet-Kerak’’ (Amiran vd,1952:89; Işıklı, 2011:41), Kuftin ‘‘Kura-Aras Kültürü’’ (Kuftin,1943; Işıklı, 2011:41), Burney ‘‘Erken Transkafkasya Kültürü’’(Burney ve Lang, 1971:44; Işıklı, 2011:41), Hamit Zübeyr Koşay ‘‘Karaz’’ (Koşay ve Turfan, 1959: 359; Işıklı, 2011:41) ve Braidwood Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red-Black Burnished Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:358), Buccelati Verimli Hilal dışındaki Kültür (Kelly-Buccelati, 1979:413; Işıklı,2011: 42), Dyson ‘‘Yanıktepe Kültürü’’ (Dyson,1973:686-715; Işıklı,2011:42) adını kullanmıştır. Kremden -kiremite ve siyaha kadar değişkenlik gösteren hamur rengine sahip olan grubun katkı maddeleri üretildiği bölgelere göre farklılıklar gösterse de genel olarak taşçık, mika, kireç, obsidyen, bitki ile deniz kabuğu katkıları kullanılmıştır. El ile şekillendirilen, fırınlama yöntemiyle içi siyah dışı kırmızı veya içi kırmızı dışı siyah alacalı renklerde yüzeylere sahip ve iyi açkılanmış kapların yüzeyinde kazıma, kabartma ve baskı tekniğiyle yapılmış bezemeler görülür (Işıklı 2011, 71/73). Bu mal grubu içinde içi ve dışı aynı renkte olan, tümüyle gri mal grubu içinde yer alan ve de krem ya da kiremit astarlı örnekler de vardır ama çift renkli örneklere göre sayıca oldukça azdır. Birbirine paralel dalgalı ve düz hatlar, zigzaglar, üçgenler, dörtgenler, spiral ve konsantrik, dama motifi, daireler ile eş kenar üçgen gibi geometrik şekiller ile stilize hayvan ve bitki motifleri olmak üzere iki grup bezeme görülür. Geometrik desenler daha sık kullanılmaktadır. Kalın kabartmaların erken unsur olduğu dönemin sonuna doğru kabartma bezemedeki unsurların daha incelediği, bu çanak çömlek grubu hakkında detaylı çalışmalar yapan Işıklı tarafından önerilmiştir. En çok kullanılan kap formları çanaklar, çömlekler, kâseler, tabak, bardak ile çeşitli boyutlarda depolama kaplarıdır (Işıklı 2011, 72,75).

İlk üretim bölgesi Güney Transkafkasya (Daha çok Kura-Aras nehirleri arasında kalan bölge) bölgesi olarak kabul edilen (Batiuk, 2005:22) bu mal grubu, Doğu Anadolu yüksek yaylarından Amik Ovası’na ve Filistin topraklarına kadar geniş bir alana (Harita 5) yayılmıştır (Işıklı, 2011:50; Braidwood ve Braidwood, 1960: 360) MÖ. 3. bin yıl başlarından MÖ. 2. bin yıl başına kadar görülen bu grup Arslantepe VIA-VID/1-2

(Frangipane, 2011:980-985; Işıklı, 2011:132), Norşuntepe (Hauptman, 1970:110-111), Tepecik (Esin, 2003:47; Işıklı, 2011:144), Korucutepe (Loon 1973:364-365;Işıklı, 2011:148), Pulur/Sakyol VI-IX (Koşay, 1976:29; Işıklı, 2011:148), Tülintepe (Esin,2000:28; Işıklı, 2011:163), Han İbrahim Şah V-I, (Ertem, 1982:13-22; Işıklı, 2011:164), Değirmentepe IV-I (Duru, 1979:28; Işıklı, 2011:15), Taşkun Mevkii (Sagona, 1994b:6-7;Işıklı, 2011:167), Yeniköy II-III (Koşay, 1972:175-183; Işıklı, 2011:169), Ağın-Kalaycık (Serdaroğlu, 1972:7-23; Coşkun,2018:127) Kalecikler Höyüğü (Coşkun,2018:130) Şemsiyetepe (Darga, 2000:144-145; Işıklı, 2011:171), İmikuşağı (Işıklı, 2011:171-172), İmamoğlu V (Uzunoğlu,1987:210;Işıklı, 2011:173), Köşkerbaba 2-3 (Bilgi, 2000:139; Işıklı, 2011:174), Pirot VI-X (Karaca, 1985:39; Işıklı, 2011:174), Dilkaya (Çilingiroğlu, 1993:472; Kozbe, 1990:533-554; Işıklı, 2011:182-187), Karagündüz (Sevin,Özfirat ve Kavaklı, 2000:860; Işıklı, 2011:188), Tilkitepe (Reilly, 1940:150; Işıklı, 2011:193-194), Van Kalesi Höyük, Karaz (Koşay, 1943:167; Işıklı, 2011:213), Pulur (Koşay ve Vary, 1964:26 Işıklı, 2011:219), Güzelova (Koşay ve Vary 1967:9; Işıklı, 2011:224), Sos (Sagona vd, 1995: 151-155; Işıklı 2011:227), Büyüktepe (Sagona vd. 1994b:230; Işıklı, 2011:245), Tell Afis (Mazzoni, 2000:) Jericho (Tell es-Sultan) (Batiuk, 2005:376; Sagona, 1984:335-6), Beth Shan (Beit Shean) (Sagona 1984:334,Batiuk, 2005:375), Tell Ta'annek (Sagona 1984:333,), Megiddo (Shipton 1939:39; G. Loud 1948, pls. 5:14; Sagona 1984:332, Esse 1991 site 194), Khirbet Kerak (Albright 1926: 27-29), Ros Hanigra (Batiuk, 2005:372), Hama (Ingholt 1940, 19-21;Batiuk, 2005)), Ras Shamra (ugarit) (Schaeffer 1932, fig. 12:15-16), Tell Halawa (Batiuk, 2005; Sagona 1984:326), Godintepe IV (Batiuk, 2005:325), Hasanlu (Batiuk, 2005:322), Yanıktepe (Burney 1964; Sagona 1984:242), Geoy Tepe (Sagona 1984:242), Gijlar tepe (Sagona 1984:241), Haftavan Tepe VII- VIII (Burney 1969; Batiuk, 2005) Tell Mozan (Kelly-Bucellati, 1990:117-131).

2.7.8. Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)

Literatüre ilk kez Braidwood'un Amik Ovasında yaptığı araştırmalarda 'Brittle Orange Ware' olarak giren bu grup, Uluğ Bahadır Alkım tarafından 'Kırmızısı Portakal Renkli Mal' (Alkım, 1966:1) Handan Alkım tarafından 'Portakal Kırmızısı Mal' (Alkım, 1979:139), Goldman tarafından ise 'Red Gritty Ware' olarak adlandırmıştır. Kırmızı renkte hamurlu, birkaç örnek dışında hamur renginde astarlı, ince kum katkılı, çark yapımı ve perdahlıdır. Perdah uygulaması bölgelere göre farklılık göstermektedir. Yüksek ısıda pişirilmiştir ve gevrek bir yapıya sahiptir. Erken üretim aşamasında herhangi bir bezeme uygulanmazken geç üretim evresinde oluk bezeme uygulanmıştır. Çark ile üretilen bu kaplar oldukça ince cidarlıdır (Alkım, 1979:139; Bell, 2017:2013). Farklı boyutlarda çömlekler, kaseler, fincanlar, kaideli çanaklar (Resim 65), testi ve şişe formları ile temsil edilirler (Alkım, 1979:139). Erken Tunç Çağı III'te Islahiye bölgesinde üretilen ve ETÇ'nin sonuna kadar kullanılan Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Brittle Orange Ware), Tarsus, Habur Vadisi ile Orta Fırat bölgesinde (Harita 6) karşımıza çıkmaktadır (Alkım H, 1979:139; Ökse, 2011:272; Goldman 1956 :figs. 278–283). Sakçegözü V-VI, Tilmen Höyük IIIc ve IIIk, Zincirli Höyük (Alkım H, 1979:139) Samsat Höyük XVI, Kurban Höyük IIB (Ökse, 2011:272), Tarsus Gözlükule (Goldman 1956 :figs. 278–283), Tell Habeş, Geçit Höyük, Karkamış, Yeni Baba, Aazaz, Sidrojaz, Tell Aajar, Tell Kassiha, Tell Sourane, Tell Bahourete, Tell Akhtereine, Tell Haouar en Nahr, Tell Maled, Tell Qaramel, Hailane, Tell Barne (Bell, 2014: Resim12) höyüklerinden ele geçmiştir.

2.7.9. Metalik Kaplar (Metallic Ware)

Literatüre 'Metallic Ware' adıyla giren bu çanak çömlek grubu 'Stone Ware', 'Grey Ware', 'Basalt Ware' gibi isimlerle de anılmaktadır ancak en kabul gören kullanım Metalic Ware'dır (Fielden, 1977:247; Kühne, 1976:33; Mallowan, 1966:91; Engin,2003:96). Hamur rengi kiremit ve kahverengi tonlarda olmasına rağmen pişme nedeniyle genellikle siyah ve griye dönüşmüştür. Genellikle ince kum ve mika katkılı olan mal grubunda bölgesel farklılıklar vardır. Orta Fırat Vadisinde kireç katkı gözlenirken Amik Ovası'nda bitki katkı gözlenmektedir. Astar uygulanmayan metalik seramiklerde perdah oldukça kalitelidir. Cidar kalınlığı bölgeler arası farklılıklar göstermektedir ve

Kuzey Mezopotamya örneklerinde kilin işlenmeden önce bazı özel arıtma işlemlerinden geçtiği bu nedenle de bu bölgedeki çanak çömleklerin diğer bölgelere göre daha ince cidarlı olduğu gözlenmektedir. Kâseler, çömlekler ve bardak formlarıyla temsil edilmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:370; Engin,2003:97; Fabl, Porter ve Prub, 2013:168-171).

Yukarı ve Orta Fırat Vadisi, Kuzey Mezopotamya, Balih ve Habur Vadilerinde görülmektedir. Oldukça geniş bir coğrafyada yayılımı görülen Metalik seramikler, Erken Tunç Çağı II'den Erken Tunç Çağı'nın sonuna kadar kullanılmıştır (Fabl, Porter ve Prub, 2013:168-171-172; Engin, 2003:). Kurban, IV (Algaze 1990: Pl. 77W/R), Harran Dip Sondajı Seviye II-IV (Prag 1970: Fig. 7, 26), Tell Mulla Matar (Sürenhagen, 1990: Abb20), Tell Atij (Weiss, 1991:698), Tell Raqai (Curvers, 1990: fig.5, 20), Girnavaz (mezar) (Erkanal,1988: 36), Tall Bia (Prub,2000:fig.1), Tell Mozan (Kelly-Bucellati, 1990:125), Tell Chuera (Kühne, 1976:67) yerleşimlerinden ele geçmiştir.

2.7.10. Basit Mal (Simple Ware)

Braidwood'un Amik Ovası'nda yaptığı araştırmalarda literatüre " Simple Ware" olarak giren bu mal grubu için "Hama Beakers/goblets", "Corrugated Ware" gibi isimler de kullanılmıştır. Sarımsı devetüyü, pembemsi devetüyü ve yeşilimsi devetüyü ile koyu kahve veya gri hamur renginde ve yüzeyi düzeltilmiştir. Basit Yalın Mal (Plain simple Ware) ile sıklıkla karıştırılan Basit Mal (Simple Ware) grubu çark yapımı ve kum ile mineral katkılıdır, bölgesel olarak Amik Ovasında serpantin katkı görülmektedir. Seri üretimin ürünü olan bu grupta Erken Tunç Çağı'nın sonunda "caliciform" (Resim 66) olarak adlandırılan ve yüzeyin tamamı oluk bezemeli olan bardak ve kadeh formlarından oluşan bir alt gruba sahiptir. Basit Mal (Simple Ware) genellikle oluk bezemelidir. Fincan, kadeh, çaydanlık, testi ve çömlek formlarıyla temsil edilmektedir (Welton ve Cooper, 2013: 301; Braidwood ve Braidwood, 1960: 410-412; Ezer, 2014:228; Porter, 1999:315).

Erken Tunç Çağı III'ün başlarında üretilmeye başlayan ve Batı Suriye merkezli olduğu düşünülen bu çanak çömlek grubu Suriye'nin kuzeyine Orta Fırat bölgesine Güney Levant ile Levant kıyılarına kadar (Harita 7) yayılmıştır (Welton ve Cooper, 2013:302-306). Geniş bir coğrafi alana yayılan ve ithal edildiği düşünülen bu grubun (Ezer,

2014:229), Tarsus IIIB (Goldman 1956:154), Tilmen IIId (U. B. Alkım 1964:505), Kurban Höyük IV–III, Samsat Höyük III–IV (Abay, 1997:97,184), Titriş Höyük, Harran (Prag 1970: fig. 8.39–40), Oylum Höyük (Özgen, 1990:fig.1:1), Tilbeşar IIID, (Kepinski, 2007:152–53), Horum Höyük III3–5 (Marro 2007:fig.15:3), Tilbes VIII (Fuensanta, 2007:levha 9:1), Zeytinlibahçe C5–6 (Frangipane 2007:131–36), Gre Virike II, Karkamış (Woolley ve Barnett 1952:pl.58:b5), ve Hammam et-Turkman VI batı (Curvers,1988:381), Değirmentepe, Tepecik, Aslantepe, Şemsiyetepe, Lidar, Hayaz Höyük, Birecik Mezarlığı, Gre Virike, Harabebezikan, Göbek Höyük, Kazıklı, Sakçagözü, Kültepe, Ras Şamra, Hama Tell Mardikh, Til Barsib, Tell-es Sweyhat, Tell Hadidi, Tawi, Tell Chuera, Tell Mozan, Tell Brak, Tell Leilan (Ezer,2014: Resim. 1) yerleşimlerinden ele geçmiştir.

2.7.11. Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware)

Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) formları üzerine boya bezemenin kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Hamur rengi Basit Mal (Simple Ware) ile aynı özelliklere sahip, düzeltilmiş yüzeyler beyaz, açık pembe, sarı ile nadiren kırmızı, gri, yeşilimsi gri ve kahvemsî devetüyü tonlarında üzeri siyah, kırmızı ve kahverengi yatay bantlarla bezenmiştir (Welton ve Cooper, 2013:300). Kronolojik olarak Basit Mal (Simple Ware) ile paralel bir gelişim izleyen ve Suriye'nin batısında başlayan boyama geleneğinin Habur boyalı çanak çömlek grubuyla ilişkili olduğu düşünülür (Mallowan,1947:23; Braidwood ve Braidwood, 1960:520; D'Andrea, 2015:209). Samsat Höyük XVI, Kurban Höyük IIB (Ökse, 2011:275), Tell Mardikh/Ebla (D'Andrea, 2015:205), Tell Qarqur, Tell 'Acharneh, Tell Mishrifeh/Qatna (Welton ve Cooper, 2013:300) yerleşimlerinden ele geçmiştir.

2.7.12. Smeared-Wash Ware

Braidwood'un Amik Ovası'nda yaptığı araştırmalar sırasında ele geçen ve Smeared –Wash Ware olarak adlandırılan bu seramik grubu, Maraş bölgesinde yapılan çalışmalarda "Ozan Ware" olarak adlandırılmış ve uzun bir süre "Combed Wash Ware" ile aynı mal grubu olduğu düşünülmüştür (Brown, 1967:134; Rova, 2013:187). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda Smeared Wash Ware ile Combed Wash Ware arasında bir takım benzerlikler olmasına rağmen kronolojik farklılıklar olduğu gözlenmiş ve iki ayrı mal grubu olarak değerlendirilmiştir (Rova, 2013:187).

Turuncu-devetüyü ya da turuncu kahverengi devetüyü renklerinde hamura sahip, ince ve ya orta boyutlarda kum ve mineral katkılı olan bu çanak çömlek grubunun Amik örnekleri serpantin katkı ile bölgesel bir farklılığa sahiptir. Genellikle çark yapımıdır ancak el yapımı örnekleri de vardır. Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware)'ın taklidi olduğu düşünülür. Dış yüzeyleri kahverengimsi-kiremit ve kahverengiden koyu yeşilimsi ve koyu gri-siyaha kadar değişen renkte bir astara batırıldıktan sonra bir fırça ile silinmiş ve yüzeyde düzensiz desenler oluşmuştur (Braidwood ve Braidwood, 1960:416; Rova, 2013:187,192). Büyük boyutlu çanaklar, çömlekler ve kaplar ile depolama kapları yaygın olarak kullanılan formlardır. Amik Ovası formları arasında küçük kase ve kadehler, küçük çömlekler ve şişe formları da kullanılmış ve bu küçük formlar üzerinde yer alan baskı işaretler bulunmaktadır ve bu işaret Kuzey Levant Smearred Wash Ware'ı için ayırt edici bir özelliktir (Rova,2013:192).

Erken Tunç Çağı III ile ortaya çıkan bu çanak çömlek grubunun merkezi üretim alanı Kuzey Levant Bölgesidir ve Fırat Nehri'nin batısı ile Suriye'nin kuzeyine kadar yayılmıştır (Rova, 2013:187,193). Erken Tunç Çağının sonuna kadar severek kullanılmış olan bu grup Samsat Höyük XVI, Kurban Höyük IIB (Ökse, 2011:275), Arslantepe, Tarsus, Elbistan, Hamam et, Türkmen, Tell Brak, Tell Beydar, Tell Chuera, Kharab Sayyar, Gajjar al-Kabir, Tell Sweyhat, Selenkahiye, Abu Hamad, Khibi, Botan, Arane, Misan, Umm al-Mara, Abu Danne, Aalam, Tell Afış, Ebla, Munbatah, Qala'at al-Mudiq (Rova,2013: fig.2)

2.7.13. İthal Mallar

Depas; Çift dikey kulplu, silindir gövdeli ve dar dipli olan Depasların dış yüzeyleri ile içinin yalnızca ağız kısmı açkılıdır. Kırmızı, siyah, gri veya kahverengi astarlı olan bu kaplar çark yapımıdır yalnızca erken örneklerinin el yapımı olduğu gözlenmiştir (Şahoğlu, 2013:265, 267). Erken Tunç Çağı II'nin sonunda üretilmeye başlayan bu kaplar bir prestij malzemesi olarak görülmüş ve bölgeler arası ticarete yaygın olarak kullanılmıştır (Şahoğlu, 2005:345). Üretim merkezi Batı Anadolu olarak kabul edilen Depaslar Kilikya bölgesi, Orta Anadolu, Orta Fırat, Kiklad Adaları, Yunanistan ile Trakya ve Balkanlara kadar yayılım alanı bulmuştur (Şahoğlu, 2013:265,). Bir ticari dolanımın söz konusu olması nedeniyle geniş bir coğrafi alanda kullanım gören Depaslar

Küllüoba (Efe 2007: 55, Fig. 12), Tell Selenkahiye (Rahmstoff, 2006: Abb.2:7), Kültepe (Özgüç 1986: Fig. 3-27), Gedikli (Alkım ve Alkım, 1966:16), Tarsus (Goldman 1956: Plate 357, No. 508, 512), Troya (Şahoğlu, 2011: 141), Tiryns, Aegina-Kolonna (Şahoğlu 2013:271), Nemea (Şahoğlu 2013:271) yerleşimlerinden ele geçmiştir.

Kuzey Mezopotamya Gri Malı: Literatüre ilk olarak “Jezirah Grey Ware” olarak giren bu mal grubu son yayınlarda Kuzey Mezopotamya Gri Malı olarak adlandırılmıştır. Gri renkli hamura sahip, iyi açkılı kum ve kireç katkılı bu mal grubu çark yapımıdır. Genellikle Şişe formuyla temsil edilirler. Orta ve Batı Cezire ile Toros Dağları ve Mari arasında yayılım göstermiştir. Amik Ovası ithal malzemesi olduğu düşünülen bu mal Oylum Höyük oda mezar, Tell Brak, Mari, Chuera, Abu Hujeira, Tell Targa, Arbid (Falb, Porter ve Prub, 2013:175-178) yerleşimlerinden ele geçmiştir.

Amik Ovası Erken Tunç Çağı’nda kronolojik bir sıra ile kısaca anlatılan seramik grupları bölgenin kültürel ve teknolojik gelişimlerinin yanı sıra bölgede görülen farklı kültürel etkileri de yansıtmaktadır.

Amik G’de görülen Kuzey Suriye ve Mezopotamya kökenli çanak çömlek gruplarının yerel olarak üretildiği anlaşılmakta ve bu dönemde bu bölgeler ile paralel bir gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır (Welton, 2018:15,19).

Amik H’de bölgede Transkafkasya kökenli yeni çanak çömlek grubu ile Suriye ve Mezopotamya grupları bir arada görülmektedir. Ancak bu dönemde Kura-Aras kültürü olarak bilinen ve yerel olarak Kırmızı-Siyah Açkılı Mal (Red-Black Burnish Ware) (Braidwood ve Braidwood,1960) olarak adlandırılan Transkafkasya kültürünün etkilerinin baskın olduğu gözlenmektedir. Göçle geldiği, tarım ve hayvancılıkla uğraştığı düşünülen bu kültür topluluğunun bölgede uzun süre kaldığı ve bölge halkıyla uyum içinde yaşadığı düşünülmektedir (Batiuk, 2013:455) . Bu dönem boyunca Kura-Aras kültürü bölgedeki baskın karakterli gruptu ve etkileri Amik I sonuna kadar görülmeye devam etti (Braidwood ve Braidwood,1960).

Amik I’da Kura-Aras Kültür etkileri bölgede azalmaya başlamış ve bölgede yeniden Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya etkileri baskın olarak görülmeye

başlamıştır. Bölge bu dönemde diğer bölgelerden aldığı seramik geleneklerini yerel olarak üretmektedir.

Amik J 'de Amik Ovası tamamen Kuzey Suriye etkisinde görülür. Ayrıca bu dönemde ele geçen bazı kap formları bölgenin Batı Anadolu ile iletişime girmeye başladığını göstermektedir.

Sonuç olarak çanak çömlek gruplarından yola çıkarak bölgenin Erken Tunç Çağı boyunca farklı kültürlerden etkilendiği, farklı kültürlerle ev sahipliği yaptığı ve aynı zamanda kendi yerel üretimlerini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı'nın başından sonuna kadar bölgenin çevre kültürlerle alış veriş içinde olduğunu ve çağdaşı yerleşimlerle karşılaştırılma imkânı sunduğu görülmektedir (Tablo 9 ve 10).

Tablo 9

Amik Ovası ile Suriye Yerleşimleri Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu (Welton, 2011:20)³

	Amik G	Amik H	Amik I	Amik J
Ebla/ Tell Mardikh		Level IIA	IIB1 (Palace G)	Level IIB2
Hama	K7-5	K5-1	J8-5	J4-1
Ras Shamra		IIIA1	IIIA2	IIIA3
Hamam el Turkman		VI doğu	Yanmış seviye	VI batı

³ Karşılaştırmalar yapılırken Suriye Kronolojisi temel alınmıştır.

Tablo 10Amik Ovası ile Anadolu Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu (Ökse, 2011:265) ⁴

	Amik G	Amik H	Amik I	Amik J
Tarsus Gözlükule	ETÇ IA-IB	ETÇ I-II	ETÇ II-III A	ETÇ II B ETÇ-OTÇ
Gedikli Karahöyük	III k-h M1		Kremasyon Mezarlık	Kremasyon Mezarlık
Samsat Höyük	e-c	C xx	XIX-XVIII	XVII a-b XVI
Kurban Höyük	VB	VA IVC	IVB-A IIIB	IIIB-II B
	VA			
Hasek Höyük	5-3	2-1		
Aslantepe	VIA VB1-2	VIB VIC1	VIC2 VID1	VID2-3
Grevirike	I		IIA	IIA IIIB
Birecik Mezarlığı	Mezarlık		Oylum Mezarlığı	
Zeytinli Bahçe	IA-IB	-	-	-
Tilbeş Höyük	X	IX	IX VIII	VIII
Tilbeşar	IIIA1-2	IIIB	IIIC-D	-

⁴ Karşılaştırmalar yapılırken Anadolu Kronolojisi temel alınmıştır.

2.8. ANADOLU VE YAKIN DOĞU'DA ERKEN TUNÇ ÇAĞI

Erken Tunç Çağı yaklaşık bin yıllık, uzun ve insanlık tarihinde hızlı değişim ve gelişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Anadolu, bu dönemde önemli sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik değişimler yaşamıştır. Maden kullanımı bu dönemde ortaya çıkmış ve kalay tunç karışımı metalürjinin başlangıç dönemi olmuştur (Ünlüsoy, 2018:106). Bu dönemde meydana gelen değişimler uygun yaşam koşullarına sahip Anadolu yarımadasının her bölgesinde farklı bir süreçte gelişmiştir. Her bölge kendi içinde yaşadığı değişimlerin yanı sıra birbirleriyle de ticari ve sosyal ilişkiler kurmuş ve birbirlerinden etkilenmiştir. Anadolu dışındaki coğrafyalarla da gerek kara gerek deniz ticareti yapılmış ve bu yabancı kültürel etkiler bir bölgeden diğer bölgeye aktarılmıştır. Ticarete dayalı bu kültürel geçişkenlik ve üretimin bölgeye kazandırdığı zenginlik, bu dönemde toplumsal sınıfların ortaya çıkmasını ve korunaklı şehir devletlerinin kurulmasını tetiklemiştir.

Batı Anadolu bölgesi, ETÇ'nin başından itibaren kıyı ve iç bölgelerde birbirinden farklı bir gelişim süreci göstermiştir. Doğal limanlara sahip olması, bereketli ovaları, akarsu kaynakları, maden rezervleri yönünden zengin oluşu ve iklim koşullarının yerleşime ve tarıma uygun olması, Batı Anadolu'yu erken dönemlerden itibaren yerleşime açık hale getirmiştir (Erkanal,2011:130; Yakar, 2014:285).

Bölgede ETÇ başında kültürel devamlılık kesintiye uğramadan, bir takım değişikliklerle devam etmiştir (Zimanski ve Sagona, 2015:170; Düring, 2016:284). Kalkolitik dönem sonunda kıyı şeridi mimarisinde apsisli yapılar görülürken, ETÇ yerleşim planlarında ve mimarlıkta bazı değişimler gözlenir. Mimarideki değişimlerin, dönemin sosyal ve siyasi yapısıyla yakından ilişkili olduğu düşünülür. Yavaş ve stabil bir gelişim gösteren ETÇ I'de güçlü yerel bir otoritenin oluşmaya başladığını gösteren etrafi surlarla çevrili yerleşimler ortaya çıkmıştır (Ünlüsoy, 2018:106; Sarı, 2012:227). Bu yerleşimlerde ambar ve ocak gibi eklentilere sahip, uzun bloklardan oluşan ve ortak bir avluya açılan evler bulunmaktadır (Erkanal, 2011:130-131; Düring, 2016:288-289). Bu evler Batı Anadolu bölgesinin karakteristik mimari anlayışı olup "Sıra dizili ev (ler)" olarak adlandırılmaktadır. Batı Anadolu yerleşimlerinin tamamında görülen bu yerleşim planı Troya 'da Ia-k tabakalarında avlu yerine geniş olmayan sokaklara

açılmasıyla farklılık göstermektedir (Ünlüsoy, 2018:108). ETÇ'nin bu evresinde kamusal alanlara dair sınırlı örnekler olsa da sonraki süreci oluşturan dinamikler bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Bu tipte şehir planı ve mimari yapıların en iyi izlendiği yerleşimler; Bakla Tepe, Liman Tepe ve Troya I'dir (Erkanal, 2011:130-131). Bölgede ciddi bir nüfus artışı ve buna bağlı olarak yerleşim yerlerinin sayısında artış olduğu gözlenmektedir (Sarı, 2012:227).

ETÇ II'de yerleşim planında önemli değişimler gözlenir. Sosyal, siyasal ve ekonomik temelli bu değişimler seri üretimi, sınıf farkını, anıtsal yapı geleneğini de beraberinde getirmiştir. Değişen koşulların en iyi yansıtıldığı yerleşim Troya II'dir. Bu dönemde anıtsal yapılara sahip Troya II etrafı surlarla çevrili ve birbirinden bağımsız ev planlarının olduğu görkemli bir kente dönüşmektedir (Ünlüsoy, 2018:111) Troya'da yaşanan bu dinamizm Batı Anadolu yerleşimlerinin neredeyse tamamında görülmekte ve yerleşimler iç kale ile aşağı şehir olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Etrafı surlarla çevrili bu yerleşimlerde, Ege adalarına özgü olan megoran planlı yapılar ortaya çıkmıştır. Yerleşimlerin etrafı güçlü sur duvarları ile çevrilidir (Erkanal, 2011:131-132). Bu durum, güçlenen yönetici bir sınıfın varlığı ile beraber şehir devletlerinin ortaya çıkmasını, yerleşim yerlerinin boyutlarının büyümesinin yanı sıra sayılarının azalmasını dinamize etmiştir (Sarı, 2012:228). Anadolu'nun değişik kültür bölgelerinde kamusal alanlar yaygınlaşmaya başlar.

ETÇ III'te Batı Anadolu kıyı yerleşimlerde sosyal ve siyasi bir değişime bağlı olduğu düşünülen yeni yerleşim ve yaşam düzeni oluşur. Yönetici sınıfa ait anıtsal mimari ortadan kalkar ve bunun yerini basit ev yapıları alır (Erkanal, 2011:134).

ETÇ I'de çanak çömlek geleneklerinde Troia I-Yortan, Frigya ve Bithynia gibi yerel özelliklerin görüldüğü kültür bölgeleri ortaya çıkmaktadır. Ancak bu gelenek geçiş dönemi özelliklerini sürdürmektedir (Ünlüsoy, 2018:110). Bu dönemde koyu renkte astarlı ve perdahlı Geç Kalkolitik Çağ repertuarı devam eder. Düz ağız kenarlı çanaklar, yüksek halka dipler, ayaklıklar, yatay kulplar dönem form repertuarını oluştururken dönemin sonunda ortaya çıkan gaga ağızlı testiler ve üç ayaklı pişirme kapları bölgede ETÇ'nin sonuna kadar kullanılmıştır (Şahoğlu, 2011a:136; Düring, 2016:285; Efe ve Türkteki, 2011b:215). Bu yerel formlara paralel olarak Liman Tepe ve Bakla Tepe

yerleşimlerinde görülen Kiklad II tavaları ve konik boyunlu çömleklerin yerel atölyelerde üretilmiş taklit Mal olduğu düşünülür. Troya’da yine Kiklad II ‘ye ait ithal sos kapları ile açık renk üzerine koyu renkte boya bezemeli çanak çömlek ortaya çıkmış (Şahoğlu, 2011a:136) bu durum bölgenin adalarla olan ilişkilerinin ETÇ’nin erken evrelerinden itibaren yoğun olduğunu göstermektedir. Batı Anadolu domestik çanak çömlekleri üzerinde geometrik motifli kazıma bezeme görülür. Bu geometrik bezemelerin içi inskrute adı verilen bir teknik kullanılarak beyaz dolgu ile doldurulmuştur. (Şahoğlu, 2011a:138).

ETÇ II’nin erken evrelerinde ETÇ I çanak çömlek geleneği devam ederken son evrelerde yeni mal grupları ile yeni formlar görülmeye başlamaktadır. Siyah perdahlı kırmızı astarlı kaplar, saklı astar bezemeli mal grupları ile fincan ve tankard gibi içecek sunumu için kullanılan formlar ortaya çıkmıştır ve Kiklad etkili çanak çömlek üretimi devam etmiştir. (Şahoğlu,2011a:138; Efe ve Türkteki, 2011b:217).

ETÇ III’de Troya’da çömlekçi çarkı ortaya çıkar ve bölgede seri üretime dayalı Mal görülür. Ancak el yapımı üretim de devam eder. Çömlekçi çarkı bölgenin bu dönemde Anadolu ile ilişki kurmaya başladığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Geniş bir coğrafyaya yayıldığı gözlenen ve Depas adı verilen içki kapları ile kazıma bezemeli pyksis formu ilk kez bu evrede ortaya çıkmaktadır. İnsan yüzü bezemeli kaplar ve kapaklar dönemin ayırt edici özelliklerini oluşturmaktadır (Şahoğlu, 2011a:139-140; Zimansky ve Sagona,2015:175). Dönemin son evresinde çanak çömlek formları değişmeye başlamakta ve bu bölgenin OTÇ’ye geçiş evresi olarak kabul görmektedir (Şahoğlu, 2011a:139-140).

Batı Anadolu çanak çömlek grupları incelendiğinde bölgenin Erken Tunç Çağının ilk iki çeyreğinde Ege adaları etkileri görülmekte, üçüncü çeyreğinden itibaren ise Anadolu ile gelişen bir iletişimin sonucu olarak doğunun gelişmiş teknolojisiyle üretim yapıldığı gözlenmektedir (Şahoğlu, 2011a:142).

Maden rezervleri yönünden zengin kaynaklara sahip olan Batı Anadolu’da metal işçiliği ETÇ I’de günlük işlerde kullanılmak amacıyla üretilmiş basit aletler ve süs eşyalarından oluşmaktadır. Bölgenin bu evrede henüz kalaylı tunç ile tanışmadığı ancak arsenikli tunç kullanımının yaygın olduğu gözlenmektedir. ETÇ II’de değişen siyasi yapıyla birlikte silah üretiminin yanı sıra prestij malzemesi olarak kullanılan objeler

ortaya çıkmış ve bunların en göze çarpan örnekleri Troya'dan ele geçmiştir. Troya hazinelerinden altın, gümüş, elektrik, tunç ve bakır kaplar ve süs eşyaları (Ünlüsoy, 2018:110; Düring, 2016:297) ele geçmiştir. Dönemin sonunda gelişen ticaret ile birlikte kalaylı tunç kullanımı görülmeye başlamaktadır (Ünlüsoy, 2018:110; Keskin,2011:145-149; Efe ve Türkteki, 2011c:226) Kulaksızlar yerleşiminde bulunan metal işlikleri ile bölgede yerel üretimlerin olduğu düşünülmektedir. ETÇ III'te yerel üretim devam etmektedir (Keskin,2011:145-149; Efe ve Türkteki, 2011c:226).

Mimari kalıntılar ile seramik ve küçük buluntulara bakıldığında bölgenin ETÇ'nin erken evrelerinde Batı Anadolu'nun, Kıta Yunanistan ve Ege adaları ile yakından ilişkili olduğu gözlenmektedir. Bölge halkının denizcilik faaliyetlerinde bulunması bunun en önemli sebebidir. (Erkanal, 2011:135). Kiklad Adaları ile yapılan obsidyen ve mermer ticareti Erken Tunç Çağı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Şahoğlu,2011b:172; Takaoğlu, 2011:158-162; Kolankaya-Bostancı, 2011:155-156). ETÇ II'den itibaren bölgenin ticaret ağı genişler ve doğuya kaymaya başlar. Kilikya ve Mezopotamya ile ilişkiler izlenmeye başlanır. Bu ticari ilişki Turan Efe'nin "Kervan Yolu" olarak adlandırdığı ve Kilikya'dan başlayarak Orta Anadolu üzerinden Batı kıyılarına uzanan güzergâh üzerinden sağlandığı düşünülmektedir. OTÇ'nin başında bölge, Orta Anadolu'ya paralel bir gelişim süreci izlemiştir (Efe ve Türkteki, 2011e:232). Troya, Liman Tepe, Bakla Tepe, Demirci Höyük, Beycesultan ve Seyitömer bölgenin önemli yerleşim yerleridir.

Karadeniz Bölgesi ETÇ kültürü tabaka düzeni net değildir. Dönem mimarisinin dörtgen planlı yapılardan oluştuğu, çamur, saz ve ahşap kullanılarak inşa edildiği düşünülmektedir (Sagona ve Zimansky, 2015:154). Bölgede, İkiztepe çanak çömleği üzerinden değerlendirilen ETÇ I mal gruplarının Orta Anadolu Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri ile benzerlik gösterdiği belirtilmiştir (Bilgi ve diğ.1988:57). Bu evrede Batı Anadolu, Trakya ve Ege Adaları ile bağlantılı olduğu anlaşılmakta ve ETÇ I'deki bu etkinin bölge halkının deniz ticaretiyle uğraşmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bölgenin ETÇ II ve III'te Orta Anadolu ile etkileşim içinde olduğu çanak çömlek repertuarından anlaşılmaktadır. (Bilgi ve diğ., 1988:58). Erken Tunç Çağı'nın hiyerarşik toplum yapılanmasını gösteren herhangi bir kalıntıya rastlanmazken, Blenda Düring kalay kullanımının olmamasını, bu düzenin bölge halkınca

benimsenmemiş olmasına bağlamaktadır (Düring, 2016:296). Ancak Önder Bilgi Karadeniz bölgesinde yürütmüş olduğu yüzey araştırmaları sonucunda ETÇ sonu ve OTÇ başında (Geçiş Dönemi/Er Hitit) bölgede bir krallığın bulunduğunu ve İkiztepe'nin bu krallığın merkezi olduğunu iddia etmektedir (Bilgi ve diğ., 1988: 58).

Orta Anadolu bölgesinde Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na geçiş net değildir (Sagona ve Zimansky,2015:176). Bölgede yapılan çalışmalar genellikle Orta Tunç Çağı'na odaklı olmuştur bu nedenle bölgenin Erken Tunç Çağları hakkında bilgiler yetersiz kalmaktadır (Düring, 2016:316). Yerleşim düzeni ve mimari yapılar ile ilgili plan veren herhangi bir yerleşim ortaya çıkarılamamıştır. Bu nedenle Anadolu'da görülen sur sisteminin bölgedeki varlığı bilinmemektedir (Düring, 2016).

Ortaya çıkarılamayan mimari kontekslere karşın ETÇ II'de çanak çömlek buluntularında Doğu Akdeniz ile paralel bir gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Alishar'da kırmızı astarlı, düzgün yüzeylere sahip Mal görülür. ETÇ III'te ise Doğu Akdeniz'le devam eden ilişkilerin yanı sıra Batı Anadolu ve Suriye'yle de ilişkili olduğu gözlenmektedir. Suriye Şişeleri ile oluklu kaplar Basit Mal (Simple Ware) güney etkisini gösterirken, kırmızı bant bezemeli depaslar Batının etkisinin yerel üretime yansımalarını göstermektedir. Bölgenin yerel üretimi olan "Geçiş Malzemesi" (intermediate Ware)'nin bölgenin tamamında yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir (Sagona ve Ziamsky, 2015:177).

Bölge metal buluntular yönünden zengindir. ETÇ III'e tarihlenen Alacahöyük Kral Mezarlar'ından ele geçen madeni eserler bölge komşularıyla karşılaştırıldığında benzerlerinin olmadığı gözlemlenmekte bu nedenle bölgenin kendine özgü bir üretim anlayışı olduğu anlaşılmaktadır (Düring, 2016:311-314).

Bölgenin önemli yerleşimleri, Alishar, Kültepe, Ahlatlıbel, Alaca Höyük, Eskiypar'dır.

Doğu Akdeniz'de Erken Tunç Çağı gelişiminin en iyi izlenebildiği yerleşim Tarsus Gözlükule'dir. Dönemin gelişim ve değişim dinamikleri en iyi çanak çömlekte gözlenmektedir (Goldman, 1956; Sagona ve Zimansky, 2015:177).

Yerleşim Gülek Boğazı'yla batıya ve kuzeye açılırken diğer taraftan Amik bağlantısıyla Suriye ve Mezopotamya ile ilişkiler kurmaktadır. Kalkolitik Çağ'da Amik çark yapımı Malını kullanan Tarsus, ETÇ I'de Batı Anadolu etkili gaga ağızlı testileri, kırmızı açkılı mal gruplarını kullanmaya başlar (Sagona ve Zimansky, 2015:177).

ETÇ II'de yerleşimin Anadolu'nun geneli itibariyle görülen etrafı surlarla çevrili bir kente dönüştüğü ve zenginleştiği gözlenmektedir. Yerel üretim seramiklerde çeşitlilik olmazken Kıbrıs etkili spiral boyalı kaplar, tankardlar ve depaslar ile Amik Ovası ve Islahiye bölgesinde görülen Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Brittle Orange Ware), Mezopotamya kökenli Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) ile Basit Mal (Simple Ware) gruplarının varlığı gözlenmektedir. ETÇ III'te yerleşimin Batı Anadolu ile ilişkilerinin yoğunlaştığı ancak Amik ovasıyla bağlarının da devam ettiği izlenmektedir (Goldman, 1956:104; Sagona ve Ziamnsky, 2015:178).

Kalkolitik dönemin sonunda kırsal ve göçebe bir yerleşim düzenin görüldüğü Doğu Anadolu Bölgesi'nde ETÇ'de Yakın Doğu'nun büyük bir kısmında yayılacak olan, kırmızı ve siyah renkte iyi açkılı el yapımı çanak çömlekleriyle bilinen Kura-Aras Kültürü'nün temelleri atılmıştır (Sagona ve Zimansky, 2015:148). Bölgede genellikle Kafkasya ve az sayıda Suriye çanak çömlekleri bulunur (Marro ve Özfirat, 2003:390; Sagona ve Zimansky, 2015:148).

Bölgenin Yüksek Yayla bölümünde, ETÇ'ye ait tabakalı yerleşimlerin sayısının oldukça az olduğu gözlenmektedir (Işıklı,2011:81; Sagona ve Zimansky, 2015:148). Bölgenin önemli yerleşimlerden biri olan Sos Höyük'te Kura Aras kültürü mimarisine ait ev tabanları ve ocak kalıntıları, ETÇ II'ye ait taş temel kerpiç duvarlı tek bir oda ve oda içinde seki, ocak gibi eklentiler ortaya çıkarılırken ETÇ III'e ait mimari kalıntılar silolardan oluşmaktadır (Sagona ve Sagona, 2000:63-64). Ekonomisinin hayvancılığa dayalı ve yarı göçebe olduğu düşünülen Kura-Aras halkının hareketli bir yaşam tarzı olduğu düşünülmektedir. Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinin aksine burada hiyerarşik bir düzenin varlığı saptanamamıştır (Işıklı,2011:96). Büyük yapılar ve surlarla çevrili yerleşim düzeni bölgeye oldukça uzak görünmektedir. Aksine yerleşim sayılarında bir azalma görülmektedir (Yakar, 2007:356).

ETÇ'nin sonunda Doğu Anadolu Bölgesi arkeolojik verilerinde bir takım değişiklikler gözlenmeye başlamaktadır. Güney Kafkasya etkili olan ve kurgan adı verilen yuvarlak planlı yığma tepelerden oluşan bir mezar geleneği bölgede görülmeye başlanır. Kıymetli mezar hediyelerine sahip bu mezarlarla birlikte çanak çömlek buluntularında da değişimler ve yeni formlar görülür. Aşiret reislerine ait olduğu düşünülen mezarlar bölgenin sosyal yapılanmasında önemli değişiklikler yaşandığını ve hiyerarşik düzene geçildiği düşünülmektedir (Yakar, 2007:357; Sagona ve Zimansky, 2015:168).

Bölgenin Yukarı Fırat Havzası'nda kalan yerleşimler Kalkolitik Çağ'da yaşanan görkemi kaybetmiştir. ETÇ I'de bu yerleşimlerin bazıları Kura-Aras Kültürleri'nden yoğun bir şekilde etkilenirken bazıları Suriye etkisi altında kalmıştır (Frangipane, 2015:5). ETÇ II'de yoğunlaşan Transkafkasya etkisi tüm yerleşimlerde yoğun olarak görülmüş ETÇ III'te ise Norşuntepe'nin etrafı surla çevrili (Hauptman, 1979:46) ve Suriye Mezopotamya etkili ekonomik bir merkez durumunda olduğu görülmektedir. Bölgede Güney ve Kuzey etkilerinin yanı sıra yerel üretim olan Elazığ-Malatya Boyalı çanak çömleği ve ithal Mal olduğu düşünülen küçük mal grupları dönem boyunca yoğun olarak kullanılmıştır. (Sagona ve Zimansky, 2015:163-165; Marro, 2011:296,304; Duru, 1979:15).

Bölgenin önemli yerleşimleri; Karaz, Pulur, Sos Höyük, Dilkaya, Tilkitepe, Karagündüz, Aslantepe, Norşuntepe, Korucutepe, Değirmentepe'dir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Aşağı Fırat Havzası ve Dicle Havzası olmak üzere iki kültür bölgesine ayrılmaktadır. Dicle Havzasında Erken Tunç Çağı'nda Ninive 5, devrik ağızlı kaseler ve Cyma recta buluntu gruplarının olduğu Mezopotamya etkili bir kültür söz konusudur (Sagona ve Zimasky, 2015:161; Yakar, 2007:403).

Bölgenin Aşağı Fırat Havzası'nda ise Erken Tunç Çağı kültürel gelişimi daha net bulgularla izlenmektedir. Fırat kıyıları boyunca kurulmuş yerleşimler Son Kalkolitik Çağda yaşanan Uruk sisteminin çökmesinden sonra ETÇ I'de tarımcı küçük köy toplulukları haline geldiği ve bölgenin gelişim süresinde bir gerileme yaşandığı

gözlenmektedir. Çöken ekonomik sistemin ardından surlarla çevrili yerleşimlerin yerini ekonomileri tarıma ve hayvancılığa dayalı hiyerarşik düzenden uzak küçük yerleşimlerin aldığı gözlenmektedir (Yakar, 2007:395-396; Sagona ve Zimansky, 2015:160).

Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinde yaşanan sosyal ve ekonomik buhranın ETÇ II'de azalmaya başladığı, bölgede yer alan yerleşimlerin hem boyutlarında hem demografik yapılarında artış gözlemlendiği ve küçük köy yerleşimlerinin yerini kasabaların aldığı görülmektedir. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra ticaret, dokuma ve şarap üretimi gibi ekonomik kolların ortaya çıktığı düşünülmektedir (Hauptman, 1987: Sagona ve Zimansky, 2015:162; Yakar, 2007:401). Yerleşim düzeninde değişiklikler görülmeye başlamış etrafi surlarla çevrili aşağı ve yukarı şehirden oluşan merkezi yerleşimler ortaya çıkmaya başlamıştır (Algaze ve Matney, 1995:36; Sagona ve Zimansky, 2015:162; Yakar, 2007:401). Yerleşim düzeni ekonomik yönden bu merkezlere bağlı köy ve kasabalardan oluşmaktadır. Ekonomik örgütlenmenin sağladığı hiyerarşik yapının yeniden ortaya çıktığı ve şehir devletlerinin kurulduğu gözlenmektedir (Wilkinson, 1990; Sagona ve Zimansky, 2015:162; Yakar, 2007:401; Algaze, 1990). Mimaride bir avlu etrafına yerleştirilmiş evler gözlenirken, çanak çömlek gruplarında Kuzey Suriye etkili mal grupları, Batı Anadolu'nun karakteristik kap formu dehasın (Algaze ve Mısır, 159) yanı sıra yerel üretim seramik grupları da görülmektedir (Sagona ve Zimansky, 2015:163). Geometrik boya bezemeli Karababa seramikleri bu evrede ortaya çıkar (Algaze ve diğ., 39). Çanak çömlek buluntuları bölgenin bu dönemde hem Anadolu'yla hem de Suriye'yle ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

ETÇ II'de gelişen ve zenginleşen bölge yerleşimlerinde ETÇ III'ün sonunda bir gerileme görülmeye başlar. Büyük merkezi yerleşimler küçülerek bir köy haline gelirler böylece yerleşim yerlerinin sayılarında bir artış yaşanırken boyutları küçülmektedir (Yakar, 2007:404). Bölgenin dönemin başından sonuna kadar Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. ETÇ sonunda oluşan yeni düzen OTÇ'de Suriye'de ve Anadolu'nun genelinde meydana gelen siyasi ve ekonomik koşullara dayandırılmaktadır. Asurlu Tüccarların Anadolu'ya gelerek büyük ticaret merkezlerini kurduğu OTÇ'de Lidar Höyük bölgenin önemli ve merkezi yerleşimlerinden biridir (Hauptman, 1987:204;Yakar, 2003:399).

Bölgenin önemli yerleşimleri; Titriş Höyük, Hassek Höyük, Kurban Höyük, Lidar Höyük, Samsat Höyük, Kazane Höyük, Hacinebi höyüğüdür.

MÖ. 3. bin yıl da Anadolu'nun genelinde paralel bir gelişim süreci izlenmiştir. Bu süreçte bölgeler arasında zamansal farklılar gözlense de temelde benzer ve birbirleriyle ilişkili bir hareketlilik söz konusudur. Erken Tunç Çağı stratigrafisi en net bulgularla Güneydoğu Anadolu ile Batı Anadolu bölgelerinde izlenmiştir. Bu iki bölge arası ilişkiler Erken Tunç Çağı'nın sonunda görülmeye başlamakta bunun sebebinin de genişleyen ticaret sistemi olduğu düşünülmektedir. Öyle ki Batı Anadolu bu dönemde Mezopotamya etkili çömlekçi çarkını kullanmaya başlamış, Güneydoğu Anadolu'da ise Batı kökenli çanak çömlek buluntuları ele geçmiştir. Erken Tunç Çağı boyunca izlenen tüm siyasi, sosyal ve ekonomik düzene uyum sağlayan Amik Ovası'nın genişleyen bu ekonomik sistemde yeri oldukça önemlidir. Belen Geçidiyle Kilikya'ya açılan Amik Ovası (Yener, 2005:11), Tarsus Gözlükule ile dönem boyunca bağlantı sağlamış ve bu bağlantı ile Gülek Boğazını (Sagona ve Zimansky, 2015:177) kullanarak Batı Anadolu'ya açılmış, Mezopotamya ile Batı Anadolu arasındaki köprüyü oluşturmuştur. Ancak Batı Anadolu etkilerinin bölgede görülmeye başlaması Erken Tunç Çağı'nın sonlarına denk gelmekte Orta Tunç Çağı'nda bu etki artarak devam etmektedir (Yener ve Akar, 2014:63-64). Batı ile etkileşimin bu kadar geç bir dönemde başlamasının en önemli nedeni bölgenin daha çok Suriye ve Kuzey Mezopotamya ile etkileşim içinde olması olabilir. Nitekim Amik Ovası Prehistorik Çağların başından itibaren bu bölgeler ile etkileşim içinde olmuştur. Ayrıca Erken Tunç Çağı'nın ortalarından itibaren bölgeye yerleşmeye başlayan ve kuzeyden (Transkafkasya) güneye (Filistin) kadar uzanan bir etkiye sahip Transkafkasya kökenli etnik gruba bakıldığında Amik Ovası'nın yalnızca Mezopotamya ve Batı Anadolu arasında değil aynı zamanda Kuzeydoğudan Levant'a uzanan bir geçiş bölgesi de olduğu görülebilmektedir. Böylece Erken Tunç Çağı'nda Amik Ovası'nın bölgeler arası ekonomik ilişkilerin ve kültürel etkilerin geçişini sağlayan bir köprü olduğu sonucuna varılabilir.

MÖ. 4. bin yıl sonunda Suriye yerleşimlerinde Güney Mezopotamya kökenli Uruk Kültür etkileri görülmektedir (Mazzoni, 2000: 97; Akkermans ve Schwartz, 2003:181). Habuba Khabira gibi bazı yerleşimlerin yalnızca Uruk döneminde yerleşildiği gözlenmiş ve bu tarz yerleşimlerin bölgedeki Uruk koloni yerleşimleri olduğu düşünülmüştür (Akkermans ve Schwartz, 2003:190). Merkezi bir oda etrafında bulunan iki odadan oluşan ev mimarisinde kerpiç malzeme kullanıldığı gözlenmiştir. Çanak çömlekler hızlı çarkla üretilmiş ve Saklı Astar Mal (Reserved Slip Ware) grubu yoğun olarak kullanılmıştır. Uruk'a özgü Devrik Ağzılı Kase formlarının yanı sıra akıtacaklı şişeler ve çömlekler görülmektedir. Hiyerarşik bir devlet düzenine sahip olan Uruk'un çöküşünden sonra bölgede nüfus azalmış, Güney Mezopotamya ile ilişkiler kopmuş, büyük merkezi yerleşimler terkedilmiş ve kırsal yerleşimler ortaya çıkmıştır (Akkermans ve Schwartz, 2003: 181-210).

Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinde Suriye'nin doğusundaki Fırat ve Dicle havzası yerleşimleri ile batısındaki Asi Nehri havzası yerleşimleri arasında kültürel farklılıklar gözlenmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:211). Suriye'nin doğusunda Irak sınırları içinde bulunan ve Ninive 5 (Rova, 1988:5) olarak adlandırılan kazıma ve boya bezemeli bir çanak çömlek kültürünün etkileri görülmektedir. Hem bir dönemi hem de bir kültürü ifade eden Ninve 5 çanak çömlekler üzerinde genellikle hayvan tasvirleri ile geometrik bezemeler görülürken, boyunlu çömlekler, yüksek kaideli kadeh ve çömlekler yaygın olarak kullanılan form gruplarını oluşturmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:213; Schwartz,1985:53)

Suriye Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinde kırsal yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Yaşam alanı olarak kullanılan mekanların yanı sıra tahıl depolamak amacıyla kullanılan mekanlar görülmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:219). Depolanan ürünlerin genellikle hayvan yemi olan arpadan (Hole, 1999:275) oluşması bölgede hayvancılığın yaygın olduğunu düşündürmektedir. Ninive 5 etkisinde görülen bölge ETC'nin ilk evresinde şehirleşme sürecinden uzak ancak fazla ürün depolanması ve depo alanlarında ele geçen silindir mühürler (Matthews, 1995:92) hiyerarşik bir yönetimin varlığını düşündürmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:224).

Suriye'nin batısında Erken Tunç Çağı'nın ilk evrelerine ait mimari ve tabakalaşma ile ilgili bilgiler yetersizdir. Kırsal yerleşimlerin olduğu ve yazılı metinlerin bulunmadığı bu dönemi çanak çömlek gelenekleri kıvrımlı ağızlı kaseler ile Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) grubu oluşturmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:224-225; Jameison,1993:). Bu mal grupları Yukarı Fırat ve Fırat'ın batısında yaygındır ancak Tabga Baraj bölgesi ile Balih Vadisi'nde yaygın değildir. Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinin sonunda Amik Ovası'nda görülmeye başlayan Kırmızı-Siyah Açıklı Mal ile S profilli cyma recta mallar yoğun olarak kullanılmaya başlar. Bölgenin bir diğer önemli mal grubu üzerinde çömlekçi çarkı bulunan küresel gövdeli kaselerdir (Akkermans ve Schwartz, 2003:224-226).

Bölge mimarisine ait bilgiler Hama'dan gelmektedir. Hama'da ortaya çıkarılan mimari günlük yaşam alanlarına aittir ve devlet yapısına ait herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Halawa kentinde ortaya çıkarılan ve duvarlarında insan figürlerinin resmedildiği yapıların birer tapınak olduğu öngörülmüştür (Orthman, 1983: 189; Akkermans ve Schwartz, 2003:227).

Karkamış'ta açılan mezarlarda ortaya çıkarılan bakır alet ve silahlar (Woolley ve Barnett 1952:218-226) ile gümüş ve kalay-bronz karışımı döküm tekniğiyle üretilmiş Cüdeyde Höyük figürinleri de (Braidwood ve Braidwood, 1960:300; Yener, 2000:67; Batiuk ve Harrison, 2017:54) metalürjinin geliştiğini göstermektedir. Tarım ve hayvancılığın önemli gelir kaynaklarından olduğu bölgede Habuba Kabira'nın kuzeyinde açığa çıkarılan seramik işliği bölgede gelişmiş bir endüstrinin varlığını göstermesi açısından önemlidir (Akkermans ve Schwartz, 2003: 228-230). Uruk etkisiyle görülen silindir mühürler Batı Suriye'de damga mühürlerle bir arada kullanılmıştır Akkermans ve Schwartz, 2003:226).

Sonuç olarak Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinin sonunda Batı Suriye'de endüstriyel anlamda gelişen bir toplum ve seçkin bir sınıfın ortaya çıkmaya başladığı anlaşılmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:231).

Bölgenin önemli yerleşimleri; Hama, Karkamış, Cüdeyde Höyük, Halawa, Tell Ahmar ve Tell Hadidi'dir.

MÖ. 3. binyılın ortalarında Suriye’de ve Yakın Doğu’nun tamamında kentsel bir dönüşüm yaşandığı gözlenmektedir. Bu dönem hiyerarşik şehir devletlerinin oluştuğu ve sınıf farklılıklarının ortaya çıktığı bir dönemdir (Akkermans ve Schwartz, 2003:232).

Bu dönemde Suriye’nin batısında yerel bir şehir devleti olduğu bilinmektedir. Günümüzde Tell Mardik olarak bilinen Antik Ebla kenti MÖ. 3. bin yılın ikinci yarısında Suriye’de hüküm süren bir şehir devletidir (D’ Andrea, 2018:4; Akkermans ve Schwartz, 2003:235). Ebla kentinde yapılan kazı çalışmalarında bir saray yapısı ortaya çıkarılmıştır. Zengin bir tablet arşivine sahip olan ve G sarayı olarak adlandırılan bu yapı ETÇ IVA’ya tarihlendirilmektedir (Matthie, 1981:51). Büyük bir yapı olan Saray, taht odası, idari mekanlar ve işliklerden oluşmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:235).

G sarayında tekstil ürünleri, tarımsal faaliyetler ve saraya bağlı yerleşimlere yapılan gıda dağıtımını kayıt altına alan bir arşiv bulunmuştur. Her konunun farklı bir oda da yer aldığı bu arşiv yerel Semitik bir dilde yazılmıştır (Pettinato, 1976:44-45) ve bu dilin ilk örnekleri olma özelliğini taşımaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:238-239). Ebla arşivleri, Ebla devletinin siyasi örgütlenmesinin yanı sıra Suriye’nin çevresindeki sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeler hakkında bilgiler sunmaktadır (Pettinato, 1976:44). Batı’da Amik Ovası’ndan doğuda Fırat nehrine ve güneyde Hama’ya kadar hâkimiyet kuran Ebla Kent Devleti bu dönemde Suriye’ni başka bir kent devleti olan Mari ile rekabet içinde olduğu yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:239).

Sarayda ele geçen lapis lazuli taşlar bölgenin Afganistan’a kadar ulaşan bölgelerle (Pinnock, 1986:108), Mısır ve Lübnan ile de ticaret yaptığını göstermektedir. Altın ve steatitten yapılmış insan başlı boğa figürinleri Ebla’da gelişmiş bir sanat anlayışının olduğunu göstermekte, duvar resimlerinde mitolojik sahneler ile zafer sahneleri yer almaktadır. Kuzey Mezopotamya etkili silindir mühür kullanımı Suriye’nin genelinde olduğu gibi Ebla Devletinde de görülmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:240-241).

Ebla G sarayında ele geçen bazı çanak çömlekler üzerinde mühür baskıları görülür. Bu seramiklerin merkezin kendisine bağlı yerleşimlerden vergi olarak topladığı ürünlerin kalitesine ve üretildiği bölgelere göre mühürlendiğini düşündürmektedir (Mazzoni, 1986:84). Ebla G IIB1’de calciformlar yoğun olarak görülmektedir. Yaklaşık olarak 50

yıl hüküm sürdüğü düşünölen Ebla'nın Akkad Kralı Naramsin tarafından yıkıldığı düşünölmektedir (Matthie, 1979:30; Akkermans ve Schwartz, 2003:243). Erken Tunç Çağı IVB'de Ebla Devleti varlığını sürdürmeye devam etmiş ancak G sarayı terkedilmiş ve kentin kuzeyinde yeni bir kent inşa edilmiş ve bu saray da Orta Tunç Çağı'nın başında yıkılmıştır (Akkermans ve Schwartz, 2003:244).

Suriye'nin önemli yerleşimlerinden biri Ebla metinlerinde Amad olarak geçen Hama yerleşimidir. Hama bölgenin günlük yaşamına ait veriler sunmakta ve Ebla'daki anıtsal mimari ile elit sınıfa ait bulguları tamamlar niteliktedir. Taş temelli kerpiç duvarlı evler çok odalıdır. Dönemin sonunda görölen yangın tabakları yerleşimin yakılıp yıkıldığını düşöndürmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:245).

Suriye'nin batısında yer alan diğer yerleşimler Ebla kadar veri sunmamakta ancak şehirleşme özellikleri taşıdığı anlaşılan bu yerleşimlerin sayısının arttığı ve bir sur duvarıyla çevrelendikleri gözlenmektedir. Akdeniz kıyı bölgelerinde zeytinyağı işlikleri ortaya çıkarılmış ve bölgenin zeytinyağı üretiminde geliştıği gözlenmiştir (Akkermans ve Schwartz, 2003:244-246).

Ebla, Hama, Hama, Mishrife-Qatna, Ummel-Marra, Ras Shamra bölgenin önemli yerleşimleridir (Akkermans ve Schwartz, 2003).

Suriye'nin Orta Fırat bölümünde yapılan çalışmalar bölgenin kronolojik düzenini net bulgularla sağlamamıştır ancak yine de Erken Tunç Çağı'nın ortalarından itibaren yerleşim yerlerinin hem boyutları büyümüş hem de sayıları artmıştır (McClellan, 1991:700; Akkermans ve Schwartz, 2003:246).

Orta Fırat Bölgesi'nde ETÇ'nin ortasında güçlü ve gösterişli yapıların olması bölgede ekonomik yönden zengin bir topluluğun varlığına işaret etmektedir. Yerleşimlerin etrafı güçlü surlarla çevrelenmiştir. Banat gibi merkezi yerleşimlerde anıtsal mimariler ile çanak çömlek üretimine ait üretim alanları ve bazı yerleşimlerde tekstil ile maden atölyeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntular Orta Fırat Vadisi'nin sanayi yönünden geliştığini göstermektedir (McClellan ve Porter, 1997:107; Akkermans ve Schwartz, 2003: 247-248).

Bölgenin çanak çömlek gruplarını, Fırat boyalıları, Basit Yalın Mallar ve Basit Mallar oluşturmaktadır (McClellan ve Porter, 1997:108; Akkermans ve Schwartz, 2003: 247-248). Ayrıca bölgede mezar yapıları ve mezarlardan ele geçen buluntular sınıf farklılıklarının olduğunu ortaya koymaktadır (Porter, 2002:158). Erken Tunç Çağı'nın sonunda calciform kullanılmaya devam ederken Fırat Bant boyalıları kullanımdan kalkmıştır (Akkermans ve Schwartz, 2003:247).

Orta Fırat Vadisi'nde Tell Kabir, Halawa, Qara Quzaq ve Habuba Kabira yerleşimlerinde tapınaklar tespit edilmiştir. Bu tapınaklar kısa bir giriş ve ardından ulaşılan bir sunak odasından oluşmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:251).

Orta Fırat Vadisi'nin önemli yerleşimleri Banat, Selankahiye, Tell Hadidi ve Sweyhat'tır (Akkermans ve Schwartz, 2003).

Habur ve Balih Vadileri'nde Güney Mezopotamya Erken Hanedanlık Dönemi ile paralel bir gelişim olduğu gözlenmiştir (Akkermans ve Schwartz, 2003:253). Bölge yerleşimleri etrafı surlarla çevrili birer merkez konumundadırlar. Suriye'ye tapınak mimarisi ve zengin hediyelere sahip mezarlar bu bölgede görülmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:255-256). Erken Tunç Çağı'nın ortalarında bölgede çanak çömlek geleneğini metalik seramikler, Ninive 5 seramikleri ve akıtacaklı kap formları oluşturmaktadır (Akkermans ve Schwartz, 2003:254). Dönemin sonunda düz tabanlı konik kaseler ile calciformlar bölgede yaygın olarak kullanılan mal grupları ve formlarıdır (Akkermans ve Schwartz, 2003:255).

Erken Tunç Çağı'nın ikinci evresinde Suriye'nin doğusunda Fırat nehri üzerinde Mari şehir devletinin kurulduğu gözlenmektedir. Fırat ve Habur nehirlerinin birleştiği noktaya yakın yerde bulunan Mari Güney Mezopotamya ile Suriye arasındaki yolları kontrol eden bir konumda yer almaktadır. Ebla metinleri, Mari ile Ebla'nın Fırat'ın kontrolü için mücadele ettiğini bildirmektedir. Mari, etrafı surlarla çevrili, bir aşağı ve bir yukarı şehirden oluşan siyasi güce sahip bir kent devletiydi (Akkermans ve Schwartz, 2003:262-263).

Mari'de yapılan çalışmalarda merkez bir oda etrafında mekanlar bulunan tapınaklar ve semitik dilde yazılmış tabletler ortaya çıkarılmıştır. Suriye'nin önemli

yerleşimlerinden olan kentin Akad Kralı Sargon tarafından yakılıp yıkıldığı düşünülmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003:266-267).

Suriye'nin güneyine bakıldığında dönemi anlamak için çalışmalar yetersiz kalmıştır. Şam'ın kuzeyinde bulunan Moumassakhin' de yapılan kazılarda calciform üretim atölyeleri ortaya çıkarılmıştır (Al-Magdissi, 1988:410). Hawran bölgesi yerleşimlerinde su kanalları ve Umbashi'de taş mimari ortaya çıkarılmıştır (Akkermans ve Scwartz, 2003:267-268).

Suriye'nin Erken Tunç Çağı genel görünümüne bakıldığından dönemin başında kırsal yerleşimlerden oluşan ve yazılı metinlere sahip olmayan bir topluluktan oluştuğu gözlenmektedir. Erken Tunç Çağının ikinci ve üçüncü evrelerine bakıldığında ise şehir devletlerinin ortaya çıktığı ve bu dönemde surla çevrili yerleşimlerin aşağı ve yukarı şehir olarak ayrıldığı buna bağlı olarak üreten ve yöneten topluluklar olduğu gözlenmektedir (Akkermans ve Schwartz, 2003). Ticaretin, tarım ve hayvancılığın geliştiği gözlenmektedir (Zeder, 1998:58). Yerleşimlerde ortaya çıkarılan tapınak yapıları ve zengin hediyelere sahip mezarlar hem bölgedeki inanç sistemini hem de sınıfsal farklılıkları ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Suriye, Erken Tunç Çağı'nın ikinci evresinden itibaren güçlü ve merkezi şehir devletlerine sahiptir. Hiyerarşik sistemle yönetilen bu kent devletleri ve onlara bağlı yerleşimler Erken Tunç Çağı'nın sonunda Güney Mezopotamya'da kurulan Akad Krallığı tarafından yakılıp yıkılmıştır (Akkermans ve Schwartz, 2003).

Amik Ovası'nın Erken Tunç Çağı'nın ilk ve son evrelerinde Kuzey Suriye yerleşimleri ile paralel bir gelişim izlediği gözlenmektedir. Erken Tunç Çağı sonunda bölgenin adı Ebla kenti G saray arşivinde geçmektedir. Erken Tunç Çağı IVB'ye tarihlendirilen bu arşiv Amik J ile çağdaştır (Matthiae.1981:54; Astour, 1992:19). Ebla metinlerinde *A-la-la-hu* adında merkezi ve yarı bağımsız bir bölgeden bahsedilmektedir. MÖ. 2. binyıl tabakalarına sahip Tell Aççana'nın bu dönemde yerleşim görmemiş olması (Yener ve diğ. 2005:102-112) ve Ta'yinat ile olan yakın ilişkisi nedeniyle bu metinlerde adı geçen *A-la-la-hu* kentinin Ta'yinat olduğu düşünülmektedir (Welton, 2011:24).

Böylece Amik Ovası'nın Erken Tunç Çağı'nın sonunda Ebla tarafından yönetilen bir merkeze sahip olduğu anlaşılmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Levant kıyıları, Kuzey Mezopotamya ile Anadolu'nun iç kesimlerinin birleştiği noktada yer alan Amik Ovası tarih öncesi dönemlerden başlayarak İslami Döneme kadar hemen her dönemde yerleşim için seçilmiştir. İklimsel ve çevresel koşulların elverişli olması, bölgedeki su kaynaklarının zenginliği ve sulu tarıma uygunluk ovada yerleşimi cazip hale getirmiştir.

Çanak Çömlekli Neolitik dönemle başlayan tarihsel süreç jeopolitik konumun coğrafi koşullarla birleşmesiyle birlikte bölgede başkent niteliği taşıyan anıtsal kentlerin ortaya çıkmasına ve hatta Hellenistik dönemde bir kent devletinin kurulmasına imkân sağlamıştır.

Elimizde bulunan verilerle Amik Ovası'nda Neolitik Dönemin nasıl şekillendiği bir bütün olarak görülememektedir ancak kentlerin kurulmaya başladığı Kalkolitik dönemin ilk evrelerinden itibaren Amik Ovası'nın çevre kültürlerle özellikle Mezopotamya kent devletleriyle ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Kalkolitik Dönemde başlayan bu etkileşim süreci zaman içinde artarak bazen de azalarak devam etmiştir. Bölge Erken Tunç Çağı'nın ortalarında Doğu Anadolu kültürleriyle tanışmakta ve Erken Tunç Çağı'nın sonunda yerel bir krallığa sahip olduğu düşünülmektedir. Bölge MÖ 2. binde yerel bir krallık merkezi haline gelmiş ve deniz ticaretine başlamıştır. Bu dönemde Kilikya bölgesi ve Minos Adasıyla ilişkili olduğu gözlenmiştir (Yener ve Akar, 2014a). I. bin yılda Geç Hitit krallıklarından Pattin/Kunulu'aya ev sahipliği yapan bölge daha sonra Yeni Asur İmparatorluğu'nun vassalı durumuna gelmiştir. Hellenistik dönemden sonra Antigonya'nın yıkılması ve yerleşimin batıya kayması sonucu bölge eski görkemini kaybetmiş ve dağınık küçük köy yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır (Casana ve Wilkinson, 2005;40).

Genel hatlarıyla baktığımızda tarih öncesi ve tarihsel süreçler içinde Amik Ovası izole bir yapıya sahip değildi, tam aksine sosyal kültürel ve ekonomik gelişimini çevre

kültürlerin etkileriyle zengileştirerek çok bileşenli bir kültürel yapı ortaya koymuştur. Ortaya çıkan bu zengin kültür etkileri her dönemde karşımıza çıkmaktadır. MÖ 3. bin yıl başlarında başlayan Erken Tunç Çağı bu kültürel çeşitliliği en iyi gözlemlediğimiz dönemlerden biridir.

Amik Ovası Erken Tunç Çağı yerleşimleri vadi eteklerine kurulmuş doğu-batı yönünde bölgeler arası geçişi sağlayan bir koridor şeklinde oluşturulmuştur ve bu yerleşim sisteminin kültürel etkilerin bölgeye girişini kolaylaştırdığı düşünülmüştür (Batiuk, 2007:52).

Nitekim Amik G ile başlayan Amik Ovası Erken Tunç Çağı, kalıntıları bölgenin Kuzey Mezopotamya ve Suriye ile yoğun ilişkilerini göstermektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960:516). Amik Ovası'nda Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinde mimaride Kuzey Suriye etkili olduğu düşünülen tek odalı mekânlar ortaya çıkarılmıştır (Braidwood ve Braidwood, 1960:259; Novak, 2015:74). Ortaya çıkarılan bu yapılar yerel teknikler kullanılarak inşa edilmiştir. Mimarideki bu etki kendini çanak çömlek gruplarında da göstermektedir. Amik halkı komşu bölgelerden ithal ettiği çanak çömlek gruplarından beğeniyle kullandıklarını yerel olarak üretmeye başlamıştır, bu durum mal gruplarının yerel karakterli hamur ve katkı özelliklerinden anlaşılmaktadır (Welton, 2018:15,19). Yine yerel kaynaklarla ürettikleri bu ithal formlar üzerine açkı, astar ve boya uygulayarak kendilerine özgü çanak çömlek repertuarı oluşturmuşlardır. Amik ovasında dini inancı ortaya koyan net bulgular yoktur. Ancak Erken Tunç Çağının erken evrelerinde Tell Brak tapınağında ele geçen ve göz idolleri (Resim 67) olarak adlandırılan (Mallowan, 1947:32; Yaylalı, 2014:1; Braidwood ve Braidwood, 1960:516) pişmiş topraktan yapılmış idoller Amik Ovasında da ele geçmiştir. Fakat Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, İsrail, İran, Kuzey Irak, Kuzey Suriye ve Güney Mezopotamya yerleşimlerinde de ele geçen (Yaylalı, 2014:3) bir tanrı veya tanrıçaya adandığı düşünülen bu kültün Amik yerleşimlerinde ne derece kullanıldığı herhangi bir tapınak veya tapınım alanının ortaya çıkarılmamış olması nedeniyle belirsizdir. Bronz alet üretimiyle, kesici ve delici taş alet üretimi bölgede önemini kaybettiği bu nedenle Kenan Bölgesinden taş alet ithal edildiği gözlenmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960).

Erken Tunç Çağı III'te (Amik H) bölgede Kalkolitik dönemden itibaren görülen Mezopotamya etkisi büyük ölçüde azalmıştır. Bölge bu dönemde yeni bir kültür ile tanışır. Transkafkasya'dan başlayarak Filistin'e kadar ulaşan bu kültürün etkileri ova yerleşimlerinde mimariden çanak çömlek gruplarına kadar neredeyse her alanda yoğun olarak hissedilir. Kura-Aras Kültürü'nün dikdörtgen-kare planlı evleri ve mimarisinin temel özelliklerini yansıtan sekiler, kireç tabanlar, havuz olduğu düşünülen çukurlar, kutsal işlevi olduğu düşünülen sabit ocaklar, silolar gibi mekân içi düzenlemeler dönemin mimari anlayışını oluşturur. Her ne kadar tam bir plan vermese de Cüdeyde Höyük, Tell Ta'yinat ve kısmen Çatal Höyük ile Kura-Aras'ın bölgedeki en iyi temsilcisi Tabara el Akrad'da bu özellikler baskın olarak görülmektedir (Braidwood ve Braidwood, 1960; Hood,1951; Işıklı, 2011). Taş temelli, kerpiç duvarlı ve taban sıvalı mimari anlayışını beraberinde getiren Transkafkasyalılar geleneksel ev planını yerel mimari malzemeler ve tekniklerle birleştirerek kullanmışlardır. Dönemin en baskın karakteri olarak karşımıza çıkan Kura-Aras kültürü, kendini en çok seramik buluntularında ortaya koymaktadır (Işıklı, 2011; Batiuk, 2005:) Genellikle perdahlı ve parlak yüzeylere sahip, iyi bir işçiliğin ürünü olan seramik buluntularından tanıdığımız Kura-Aras kültürü bölgede uzun süre varlığını sürdürmüştür (Braidwood ve Braidwood, 1960; 358; Işıklı, 2011:71).

Kura-Aras Kültürü'nün bölgedeki varlığı süresince doğulu bu halkın dini inançlarıyla da bölge halkını etkiledikleri gözlemlenmekte ve H evresinin başından I evresinin sonuna kadar yoğun olarak ele geçmiş olan insan yüzü bezemeli ocak parçalarının ev kültürüyle ilgili bir inancın ürünü oldukları ayrıca ev tabanında kazılan bir çukurun üzerine oturtulan bu anropofornik ocakların oturan bir ana tanrıçayı temsil ettikleri ve anaerkil bir toplum yapısına sahip oldukları düşünülmektedir (Işıklı, 2011:104; Hood, 1951; Koşay 1973:225). Kura Aras Kültürü'nde kadın figürünün yanı sıra çıkıntıları fallosa benzetilen ocaklar ele geçmiş bunların ise ataerkilliği temsil ettiği düşünülmüştür. Kura-Aras Kültürü'ne ait dini bir sembol olduğuna inanılan bu ocakların Amik Ovası'nda işlevsel olarak mı yoksa bir kült objesi olarak mı kullanıldığı bölgedeki araştırmaların yetersiz olması nedeniyle net olarak bilinmemektedir. Ayrıca ev tapınımının yaygın olması nedeniyle kutsal bir alan veya tapınak özelliklerine sahip herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Kutsal ocaklarla birlikte pişmiş toprak figürin

buluntularına baktığımızda geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan bu kültürün sığır ve koyun gibi hayvanlara ait heykelcikleri dini amaçlı kullandığı öngörülmektedir. (Işıklı, 2011:104).

Erken Tunç Çağı IVA' da (Amik I) etkileri azalan Kura-Aras kültürü devam ederken diğer yandan Kuzey Suriye ile Kuzey Mezopotamya karakterli kültürel kalıntılar yeniden ön plana çıkmış ve Erken Tunç Çağı VIB'de (Amik J) bölge tamamen Kuzey Suriye ile Kuzey Mezopotamya etkisi altına girmiştir.

Erken Tunç Çağı IVA ve IVB'de (Amik I ve Amik J) Yakın Doğu'nun neredeyse tamamında hiyerarşik düzenin getirdiği etrafı surlarla çevrili bir savunma mekanizmasına sahip kentler ortaya çıkmıştır. Bridwood yaptığı çalışmalarda herhangi bir sur duvarından bahsetmez ancak Tell Ta'yinat'ta tam olarak tanımlayamadığı ve koridor dediği iki duvardan söz eder (Bridwood ve Braidwood, 1960:397) ancak bu duvarların işlevi konusunda bilgi vermez⁵. Günlük yaşamın geçtiği mekânlarda Kura-Aras Kültürünün etkisini kaybetmesiyle eklenti kullanımı azalmış ve Kuzey Suriye etkili yeni bir anlayışın ortaya çıktığı görülmüştür. Bir avlu etrafındaki odalardan oluşan yapılar sosyal yaşam ve gündelik işleri birbirinden ayırmaktadır (Novak, 2015:82). Kura-Aras'ın etkisini kaybetmesiyle mimaride olduğu gibi bölgede yeniden Kuzey Suriye ve Mezopotamya etkili çanak çömlek grupları ortaya çıkmıştır.

Erken Tunç Çağı'nın başından sonunan kadar bölgeye genel olarak bakıldığında çanak çömlek grupları yönünden oldukça geniş bir repertuvara sahiptir. Bölge bir yandan kuzeyden gelen Kura-Aras Kültürünü benimserken diğer yandan doğuda Suriye, güneyde ise Levant bölgesi ile kültürel etkileşimini sürdürmektedir. Amik halkı form ve bezeme anlayışını benimsedikleri çanak çömlek gruplarını kendi yerel üretimi olan kil hamurundan sağlıyordu. Hamur katkısında bulunan farklı renklerdeki mineral katkıları muhtemelen Asi deltasında bulunan kuvars, şist ve serpantin yönünden zengin kayalardan (Öner, 2008:4; Aslaner, 1973; Erol, 1963) elde ediyordu.

⁵ Bu duvarların Tell Ta'yinat'ı çevreleyen bir sur duvarı olup olmadığı kesin değildir ancak Erken Tunç Çağı'ndan sonra tamamen terk edilip yerleşimin hemen güneydoğusunda bulunan Tell Aççana'ya kayması ve MÖ 2.binde Aççana'nın bölgenin merkezi bir yerleşimi olması dikkate alındığında Tell Ta'yinat'ında Erken Tunç Çağı'nda etrafı surlarla çevrili bir kent devleti ve bölgenin merkezi yerleşimi olduğu düşünülebilir

Mülkiyet anlayışının benimsenmesiyle ortaya çıkan silindir mühürlerde Suriye etkileri gözlenirken (Braidwood ve Braidwood, 1960:517) Amanos Dağları'ndan serpantin yönünden zengin yeşil taş ile kap üretilmiştir. Yeşil taş ve kireçtaşından çeşitli eşyaların üretimi ETÇ'nin neredeyse her evresinde görülmektedir. (Öner, 2008:4; Braidwood ve Braidwood, 1960; Yener ve diğ., 2000:168).

Genel olarak bakıldığında geniş bir ticaret ve etki alanına sahip olan ovada seramik gruplarla birlikte çeşitli materyallerde kültürel alışverişe dahil olabilmekteydi. Mesela Basit Mal (Simple Ware) ile bölgede görülmeye başlayan silindir mühürler, fayans boncuklar, çift spiralli iğneler ile Smear'd Wash Ware ile birlikte görülmeye başlayan sıkıştırılmış/canavar yüzlü figürinlerin de ithalatın birer ürünü olduğu düşünülebilir (Braidwood ve Braidwood, 1960:520).

Ovada yürütülen yüzey araştırmaları, kazı çalışmaları ve son dönem arkeolojik peyzaj çalışmaları bölgedeki yerleşim yerlerinin düzeninde dönemsel değişiklikler olduğunu göstermektedir. Bölgede G evresiyle başlayan yoğun yerleşmeler bölgenin merkezinde (Harita 8), su kaynaklarına erişimin kolay olduğu alanlarda belirmiştir (Batiuk, 2005:94,112). H evresinde ise yerleşimler merkezden kaymış ve ovanın kenarlarına doğru yayılmıştır (Harita 9). Batiuk (2013) yerleşim planında görülen bu değişikliğin H evresinde bölgeye gelen ve uzun bir süre boyunca bölgede yaşadığı düşünülen Kura-Aras Kültürü'yle ilişkilendirmektedir. Yerleşimler bölgenin kuzeyinde, doğusunda, Afrin kıyısında ve merkezde olmak üzere dört bölgede yoğunlaşmıştır. Bu evrede yerleşim yerlerinin sayısında bir artış gözlenirken boyutlarında küçülmeler olduğu gözlenmiştir. Bölgede ortaya çıkan yeni ve küçük yerleşimlerde yalnızca Kura-Aras Kültürüne ait çanak-çömlek kalıntıları bulunurken, Tell Ta'yinat ve Cüdeyde Höyük gibi büyük ve merkezi yerleşimlerde Kura-Aras Kültürüne ait kalıntıların yanı sıra bölgenin karakteristik diğer mal grupları da görülmektedir. Transkafkasya'dan Levant bölgesine kadar geniş bir alana yayılan bu göçmen halkın göç ettiği bölgelerdeki yerel halklarla uyum içinde yaşadığı gözlenmekte ve bu durumun beceri gerektiren bağcılık ve şarap üretimi ile ilgili olduğu, genellikle tahıl vb. tarımsal ürünler yetiştiren yerel halkın ekonomik faaliyetlerine yeni bir gelir kaynağı sağladığı düşünülmektedir (Batiuk, 2013:456; McGovern, 2003:14).

Üretimdeki yeniliklerin çanak çömlek formlarına da yansıdığı gözlenmiştir. G evresinin erken dönemlerinde çanak ve çömleklerin yoğun olarak kullanıldığı belirtilirken G evresinin ikinci yarısından itibaren kadeh ve fincan formlarının artması içki kültürüyle ilişkilendirilmektedir (Batiuk, 2013:467). Amik H’de görülen damgalı kadeh formlarının Ebla’da Amik I ile çağdaş IIB 1’de (Akkermans ve Schwartz, 2003:Fig.8.2) görülmesi Yakın Doğu’da elit kesim tarafından kullanılan şarabın veya içki kaplarının Amik Ovası’ndan daha geç bir dönemde Kuzey Suriye’de kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir (Batiuk, 2013:469). Erken Tunç Çağı’nın sonunda Kuzey Suriye’de merkezi bir krallık olan Ebla’nın şarap ihtiyacını kendisine bağlı bölgelerden sağladığı ve Amik Ovası’nın bu tedarikçilerden biri olduğu düşünülmektedir (Batiuk, 2013:271). Orta ve Geç Tunç Çağı’na ait Alalah metinlerinde üzüm bağlarından bahsedilmesi Amik Ovası’nda üretimin uzun süre devam ettiğini ve bölgede önemli bir gelir kaynağı olduğunu düşündürmektedir (Casana, 2003:374; Batiuk, 2013:471).

Erken Tunç Çağı’nın erken evrelerinde (G-H) Cüdeyde Höyük de yoğun bir yerleşim olduğu, Erken Tunç Çağı’nın son evrelerine (I-J) ise bu yoğunluğun batıya Tell Ta’yinat’a kaydığı gözlenmektedir. Bu durum ovada Erken Tunç Çağı’nda merkezi yerleşimlerin yer değiştirdiğini düşündürmektedir.

Bölgede Erken Tunç Çağı, MÖ. 2200-1900 yılları arasında meydana gelen kuraklıktan etkilenmiştir. Arkeolojik verilere dayanılarak Akdeniz, Mısır, Levant, Suriye, Mezopotamya ve Anadolu’da eş zamanlı olarak meydana geldiği düşünülen kuraklığın Erken Tunç Çağı’nın sonunda yaşanan afetlere ve çöktüşlere neden olduğu düşünülmektedir (Şerifoğlu, 2017:161; Weiss, 2019:45-46). Yapılan araştırmalar Türkiye’nin güneybatısı ile Suriye’nin batısı ve Mezopotamya’daki yağmura dayalı tarım alanlarının terkedildiğini ve Asi nehri ile Fırat nehri kıyılarına yerleşimlerin kurulduğunu göstermektedir (Weiss, 2019: 46). Dönemin sonunda yaşanan bu iklim değişikliği Suriye ve Mezopotamya ekonomilerinin çökmesine neden olmuş ve bu bölgelerle yakın ilişkili olan Anadolu da bu çöküşten etkilenmiştir (Şerifoğlu,2017:170). Amik Ovası’nda bunun etkilerini Ebla Metinlerinde *Alalahu* olarak geçen merkezi krallığın Erken Tunç Çağı sonunda Ta’yinat’tan Açıcana Höyüğüne taşınmasıyla (Welton, 2011:24)

gözlemlenebilmekte ve bölgede Erken Tunç Çağı'nın sona erdiği görülmektedir (Avşar, Akar ve Pearson, 2019:799).

Sonuç olarak; yapılan yüzey araştırmaları ve kısa süreli kazı çalışmaları ile günümüzde hala devam etmekte olan araştırmalar Amik Ovası 3. bin yıl kültürlerinin Kuzey Suriye ve Mezopotamya kültürleriyle paralel bir gelişim izlediğini göstermiştir. Ovanın Levant kıyıları, Suriye ve Mezopotamya'nın birleşme noktası konumunda olması ve Belen geçidiyle Kilikya bölgesine açılması, kuzeyden gelen büyük çaplı göç hareketinin Levant kıyılarına kadar uzanmasına aracılık etmesi ile hem bölgeler arasındaki ticari ilişkileri denetlemesini sağlamış hem de farklı kültürlerden kolayca etkilenmesine sebep olmuştur. Öyle ki Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinde Suriye-Mezopotamya etkileri, Erken Tunç Çağı III'te Transkafkasya etkileri görülmüş ve son evrede bölge yeniden Mezopotamya-Suriye etkisi altında kalmıştır. Dönem boyunca görülen bu değişimlerin, Erken Tunç Çağı kültürel ve endüstriyel gelişmelerinin bir sonucu olduğu düşünülebilir. Tüm etkilere karşın Amik Ovası'nın kendine özgü bir kültürel doku oluşturmayı başardığını kendine özgü çanak çömlek üretiminden kolaylıkla anlayabilmekteyiz. Ayrıca Erken Tunç Çağı'nın ilk evresinden itibaren görülen at nalı biçimli ocakların günümüzde bölgede şekil değiştirerek (Resim 68) halen kullanıyor olması bölgedeki kültürel devamlılığı göstermesi açısından önem taşımaktadır. Konumunun yanı sıra ovanın coğrafi koşullarında uygun olması bölgede yerleşimi cazip hale getirmiş üstelik Erken Tunç Çağı'ndan sonra merkezi krallıkların ve başkentlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bölge Orta Tunç Çağı'nda bir yönetim merkezi haline gelmiş, Demir Çağı'nda ise bu yönetim anlayışına devam ederek önce bir Geç Hitit merkezi daha sonra Yeni Asur Devletine bağlı vassal bir krallık olarak Hellenistik Döneme kadar merkezi önemini korumuştur.

Amik Ovasının zengin bir tarihi geçmişinin olduğu açıktır ancak bu zenginliği tanımlamak adına elimizdeki veriler sınırlıdır. Bölgede yapılacak daha kapsamlı çalışmalar bölgenin tarih öncesini anlamamıza katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abay, E.(1997). *Die Keramik der Frühbronzezeit in Anatolien*, Münster: Ugarit- Verlag.
- Akar M. ve Kara, D. (2018). Toprakhisar Höyük Kazısı: Mö 6. Binyıldan 1. Binyıla Amik Ovası Merkezleri Ve Altınözü Kırsal Yerleşimleri Arası Politik, Ekonomik Ve Kültürel İlişkiler. *Anatolia*, 44, 237-276.
- Albright, W.F. 1926. The Jordan Valley in the Bronze Age. *AASOR*, ,13-74.
- Algaze, G. (1990). Town and Country in the Southeastern Anatolia, Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük. (ed. Guillermo Algaze), Chicago: The Oriental Institute Of The University Of Chicago.,
- Algaze G. ve Mısır, A. (1993). Excavations At Tıtrış Höyük, A Smail Mid-Late Third Millennium Urban Center in Southeastern Anatolia, 1992. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 15, I, 153 -170.
- Algaze, G. ve Matney, T. (1995). Urban Development at Mid-Late Early Bronze Age Tıtrış Höyük in Southeastern Anatolia. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 299/300, 33-52.
- Algaze, G., Matney, T., Pournelle, J. ve Rosen, S. A. (2001). Research at Tıtrıs Höyük in Southeastern Turkey. *Anatolica*, XXVII, 23-106.
- Alkım, U. B. (1959). Güney-Batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi (Ancient Road System in the South-Western Antitaurus. *Bellekten*, 23/89: 59–78.
- Alkım U.B., Alkım, H. (1966). Gedikli (Karahöyük) Kazısı Birinci Ön Rapor. *Bellekten* XXX, 117, 1-26.
- Alkım, H. (1979). Gedikli (Karahöyük) Çanak-Çömleğine Toplu bir Bakış. *Türk Tarih Kongresi*, VIII, 135-142.
- Al- Maqdassi, M. (1988). Moumassakhin 1987: poterie du Bronze ancien IV. *Syria*, 65, 410-12.
- Arık, R. O. (1944). 1942 de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan: Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor. *Bellekten*, XXX, 8: 341–84.
- Aruz, J. (1992). The Stamp Seals from Tell Esh Sheikh. *Anatolian Studies*, 42, 15-28.

- Astour, M.C. (1992). An Outline of the History of Ebla (Part 1). *Eblaitica: Essay on the Ebla Archives and Eblaite Language*, 3, (ed. Cyrus H. Gordon and Gary A. Rendsburg), 3-82.
- Atalay, İ. ve Mortan, K. (1995). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Avşar, U., Akar M., Pearson, C. (2019). Geoarchaeological Investigations in the Amuq Valley of Hatay: Sediment Coring Project in the Environs of Tell Atchana. *Uluslararası Katılımlı 72. Türkiye Jeoloji Kurultayı*, 28 Ocak–01 Şubat, 799-802.
- Batiuk, S. (2005). Migration Theory and the Distribution of the Early Transcaucasian Culture. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Toronto University.
- Batiuk, S. D., Harrison, T. P. and Pavlish. L. (2005). The Ta'yinat survey, 1999–2002. *The Amuq Valley Regional Projects. Vol. I: Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995–2002.* (ed. K. Aslıhan Yener), Oriental Institute Publications, No. 131. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 171–92.
- Batiuk, S. D. (2013). The fruits of migration: Understanding the 'longue dureé' and the socio-economic relations of the Early Transcaucasian Culture. *Journal of Anthropological Archaeology*, 32, 449–477.
- Batiuk S. D. ve Harrison, T.P., (2017). The Metals Trade and Early Bronz Age Craft Production at Tell Ta'yinat. *Overtorning Certainties in Near Eeastern Archaeology. A Festschrift Honor of K. Aslıhan Yener.* (ed. Çiğdem Maner, Mara T. Horowitz ve Allan S. Gilbert). Boston: Brill, 48-66.
- Bell, M. A. (2015). Tilmen Höyük'de Bahadır Alkım Kazıları Döneminde Ortaya Çıkartılan Anadolu'nun En Erken Yerli Çark Yapımı Mal Gruplarından Biri: Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Brittle Orange Ware). (Ed. Aynur Özfirat ve Çilem Uygun), *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay Ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri 21-24 Mayıs 2013 Antakya*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, 52, 211-226.
- Bilgi, Ö. (2000). Köşkerbaba Kazıları. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (ed. Oktay Belli), 133-139.

- Bilgen, A. N. (2001). Harabebezikan Höyüğü'nde Bulunan Erken Tunç Çağı (Mezar?) Kapları. *Ilsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, (Ed. N. Tuna, J. Öztürk ve J. Velibeyoğlu), Ankara: ODTÜ Tarihsel Araştırma Merkezi, 413-452.
- Braidwood, R. ve Braidwood L. (1960). *Excavations In The Plain Of Antioch I The Earlier Assemblages Phases A-J*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- Braidwood, R., (1937). *Mounds in the Plain of Antioch an Archeological Survey*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- Brown, G.H. (1967). Prehistoric Pottery From The Antitaurus. *Anatolian Studies*, Vol. 17, 123-164
- Burney, (1964). The Excavations at Yanik Tepe, Azerbaijan, 1962, Third Preliminary Report. *Iraq*, 26, 54-61.
- Casana, Jesse J. ve Wilkinson, Tony J. (2005). Settlement and Landcapes in the Amuq Region. (ed.:K. Aslihan Yener), *The Amuq Valley Regional Projects Volume 1: Surveys in Theplain of Antioch and Orontes Delta Turkey, 1995-2002*, (s. 25-65) Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, Oriental Institute Publications No: 131.
- Coskun, N. (2018). Keban Projesi: Ağın Hoşrik Mevki ve Kalecikler Kurtarma Kazılarına Yeni Bir Bakış. *Anadolu Araştırmaları*, 21, 124-153.
- Curvers, H. H., (1988). The Period VI Pottery, (ed.) M. Van Loon, *Report on the University of Amsterdam's 1981-84 Excavations in Syria II*. Neterlands Historisch-Archeologisch Instituut te: 351-395.
- Curvers H. H., Schwartz, G. M. ve Dunham S. (1997). Umm el-Marra, a Bronze Age Urban Center in the Jabbul Plain, Western Syria. *American Journal of Archaeology*, Vol. 101, 2, 201-239.
- Çalışkan, V. (2003). Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri. *Türk Coğrafya Dergisi*,41, 97-125.
- Çilingiroğlu, A. (1993). Van - Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış. *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt I, 469-491.

- D'Andrea, M. (2015). Preliminary Notes on Some EB IVB Painted Basit Mal (Simple Ware) Shards from Ebla. *Studia Eblaitica Studies on the Archaeology, History, and Philology of Ancient Syria, 1* (ed. Paolo Matthiae, Harrassowitz Verlag) Wiesbaden, 205-209.
- D'Andrea, M. (2018). The Early Bronze IVB pottery from Tell Mardikh/ Ebla. Chrono-Typological and Technological Data for Framing the Site Within the Regional Context. *Levant*, 1-29.
- Darga, M. (2000). Aşağı Fırat Havzası Şemsiyetepe Kazıları 1978-1989. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (ed. Oktay Belli), 140-146.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria From Seleucus to The Arab Conquest*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Duru, R. (1979). Keban Projesi Değirmen-tepe Kazısı 1973. *ODTÜ Keban Projesi Yayınları Seri III, 2*: Ankara.
- Düring, B.S. (2016). *Küçük Asya'nın Tarih Öncesi Karmaşık Avcı Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*. (Çev. Azer Keskin). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları:94.
- Efe, T. (2007). The Theories of the 'Great Caravan Route' between Cilicia and Troy: The Early Bronze Age III Period in Inland Western Anatolia. *Anatolian Studies, Vol. 57, Transanatolia: Bridging the Gap between East and West in the Archaeology of Ancient Anatolia*, 47-64.
- Efe, T. ve M. Türkteki. (2011a). İç Batı Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı Mimarisi. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 198-207.
- Efe, T. ve M. Türkteki. (2011b). İç Batı Anadolu Bölgesi Erken Tunç Çağı Seramiği. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 214-223.

- Efe, T. ve M. Türkteki. (2011c). İç Batı Anadolu'da Maden İşçiliği. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 224-226.
- Efe, T. ve M. Türkteki. (2011d). İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Pişmiş Toprak Figürinleri ve İdolları. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 228-231.
- Efe, T. ve M. Türkteki. (2011e). Erken Tunç Çağı'nda Bölgeler Arası İlişkiler ve Ticaret. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 232-233.
- Engin, A. (2003). Orta Fırat Bölgesi'nin Eski Tunç Çağı Seramiği İçerisinde Gre Virike Buluntularının Yeri ve Önemi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Erkanal, H. (1988). 1988 Girneviz Kazıları. *Höyük*, 1, TTK, 29-36.
- Erkanal, H. (2011). Erken Tunç Çağı Batı Anadolu Sahil Kesimi Yerleşim Modelleri ve Konut Mimarisi. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 130-135.
- Ertem, H. (1982). Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazıları 1970-1971. *ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, 4*: Ankara
- Esin, U. (2003) ‘‘ Tepecik’’ . *Arkeo-Atlas 2*: s.47.
- Esin, U. (2000). Tülintepe Kurtarma Kazıları. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (ed. Oktay Belli), 87-90.

- Ezer, S. (2014). Gedikli Karahöyük and Tilmen Höyük Basit Yalın Mal (Plain Basit Mal (Simple Ware))/Basit Mal (Simple Ware) Grupları ve İsimlendirilmesi Üzerine Düşünceler. (Ed. Aynur Özfirat ve Çilem Uygun), *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay Ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri 21-24 Mayıs 2013 Antakya*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları 52: s.227-238.
- Fabl, C., Porter A. ve Prub, A. (2013). North-Mesopotamian Metalik Kaplar (Metallic Ware), Jezirah Stone Ware, North-Mesopotamian Grey Ware and Euphrates Banded Ware North-Mesopotamian Metalik Kaplar (Metallic Ware), Jezirah Stone Ware, North-Mesopotamian Grey Ware and Euphrates Banded Ware. *ARCANE, Associated Regional Chronologies For The Ancient Near East And The Eastern Mediterranean Ceramics*, (ed. Marc Lebeau),167-186.
- Fidan, E. (2012). Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi. *MASROP*, 7, 1-44.
- Fielden, K. (1977). Tell Brak 1976: The Pottery. *Iraq*, 39,2, 245-255.
- Frangipane, M. ve Palmieri, A., (1983). Cultural developments at Arslantepe at Beginning of Third Millenium. *Origini*, 12,2: 523-574.
- Frangipane, M. (1991). Excavation at Arslantepe-Malatya, the 1989 Campaign. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 209-223.
- Frangipane, M. (2007). Establishment of a Middle/Upper Euphrates Early I Culture From the Fragmentation of the Uruk World. New Data From Zeytinli Bahçe Höyük. Euphrates River Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millenium BC. (ed. Edgar Peltenburg), *Levant Supplementary Series*,5,122-141.
- Frangipane, M. (2011). Arslantepe-Malatya: A Prehistoric and Early Historic Center in Eastern Anatolia. (ed. Steadman, S. R.; and McMahon, G.) in *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 B.C.E.*, Oxford and New York: Oxford University Press, 968-992.
- Frangipane, M. (2015). Different types of "multiethnic" societies and different patterns of development and change in prehistoric Near East. *Proceedings of the National Academy of Sciences of USA*, 1-8.

- Fuensanta, J. G. (2007). The Tilbes Project (Birecik Dam, Turkish Euphrates): The Early Bronze Evidence In Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC. (ed. Edgar Peltenburg), *Levant Supplementary Series 5*, 142–51.
- Goldmann, H. (1956). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Vol. II - Text, From the Neolithic Through the Bronze Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Haines, R.C. (1971). *Excavations In The Plain Of Antioch II, The Structural Remains Of The Later Phases, Chatal Hüyük, Tell Al-Judaidah, and Tell Ta'yinat*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- Hauptman, H. (1970). Norşuntepe 1968 Kazıları Ön Raporu. *Keban*1970, 103-113.
- Hauptman, H. (1979) .Norsuntepe Kazıları, 1973. *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, 43-78.
- Hauptman, H. (1987). Lidar Höyük, 1986. Recent Archaeological in Turkey. *Anatolian Studies*, 37, 203-206.
- Harrison, P. Timothy, Batiuk Stephen, Snow, Heather (2006). 2004 Yılı Ta'yinat Höyük Kazıları. *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 353-362.
- Harrison, P. Timothy (2009). Neo-Hittites In The “Land of Palistin” Renewed Investigations at Tell Ta'yinat on the Plain of Antioch. *Near Eastern Archaeology* 72 (4):174-189.
- Harrison, P. Timothy (2010a). Ta'yinat Höyüğü Arkeoloji Projesi 2009 *Hatay Kültür ve Keşif Dergisi*, 32, 36-37.
- Harrison, P. Timothy (2010b). Tell Ta'yinat: Patina Krallığ'nin Başkenti. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 16, 78-85.
- Harrison, P. Timothy (2011). “Temples, Tablets and the Neo-Assyrian Provincial Capital of Kinalia”. *Journal of the Canadian Society for Mesopotamian Studies* 6:29-37.
- Hood, S. (1951). Excavations at Tabara el Akrad 1948-49. *Anatolian Studies*, Vol.1, 113-147.

- Hole, F. (1999). Economic Implications of Possible Storage Structures at Tell Ziyadeh NE Syria. *Journal of Field Archaeology*, 26/3, 267-283.
- Ingholt, H. (1940). *Rapport preliminaire sur sept campagnes de fouilles a Hama en Syrie (1932-1938)*. Copenhagen.
- Işıklı, Mehmet (2011). *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Jameison, A. (1993). The Euphrates Valley and Early Bronz Age Ceramic Tradition. *Abr-Nahrain* 31:36-92.
- Jameison, A. (2013). Cyma-Recta Cups. *ARCANE, Associated Regional Chronologies For The Ancient Near East And The Eastern Mediterranean Ceramics*, (ed. Marc Lebeau), 115-126.
- Karaca, Ö. (1985). Pirot Hövük 1983 Kazıları. *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 37-48.
- Kelly-Buccelati, M. (1990). Three Season of Excavation at Tell Mozan. Tall al – Hamidiyya 2 (*Symposion Recent Excavation in Upper Khabur Region*). (ed. S. Eichler, M. Wafler ve D. Warbuton), Vandenhoeck, Ruprecht Göttingen: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 119-132.
- Kepinski, C. (2007). Dynamics, Diagnostic Criteria and Settlement Patterns in the Carchemish Area during the Early Bronze Age Period. (ed. Edgar Peltenburg) In Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC. *Levant Supplementary Series*, 5, 152–63.
- Keskin, L. (2011). MÖ 3. Bin’de Batı Anadolu Kıyı Kesimi Maden İşçiliği. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 144-152.
- Kılıçoğlu, O. (2006). Göl’den Çöl’e Amik. (ed. Yaşar Ergün). *Hatay’da On Sıcak Gün*, 74-81.

- Kolankaya-Bostancı, N. (2011). Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil kesiminde Obsidiyen Kullanımı. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.,154-157.
- Korkmaz, H. (2008). Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amik Gölü, Emen Gölü Ve Gâvur Gölü Bataklığı) Modellerinin Olusturulması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 9, 19-37.
- Korkmaz, H. ve Gürbüz M., (2008). Amik Gölü'nün Kültürel Ekolojisi (Cultural Ecology of Lake Amik). *Marmara Coğrafya Dergisi Sayı*, 17,1-26
- Koşay, H. Z. (1940). 'Karaz Sondajı'. *III. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler*, 165-169.
- Koşay, H.Z., Vary, H. (1964). 'Pulur Kazısı, 1960 Mevsimi Çalışmaları Raporu. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 24.
- Koşay, H.Z., Vary, H. (1967). Güzelova (Turfanç) Erzurum Kazısı, 1961. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 46, *Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırmaları*, 20.
- Koşay, H. Z. (1976). Keban Projesi, Pulur Kazısı 1968-1970. *O.D.T.Ü. Keban Projesi Yayınları Seri III, No:1*
- Koşay, H.Z. (1976). Yeniköy Höyüğü Kazısı,1972. *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, 175-183.
- Kozbe, G. (1987). Van-Dilkaya Höyüğü 1984-1986 Kazı Döneminde Ele Geçen Erken Transkafkasya Çanak Çömleği, İzmir (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kozbe, G. (1990). Van - Dilkaya Höyüğü Erken Transkafkasya Keramigi. *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 533-554.

- Kulakoğlu, F. (2011). Kültepe-Kaneş: A Second Millennium B.C.E. Trading Center On The Central Plateau. in *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 B.C.E.*, (ed. Steadman, S. R.; and McMahon), G. Oxford and New York: Oxford University Press, 1012-1030.
- Kühne, H. (1976), *Die Keramik vom Tell Chuera und ihre Beziehungen zu Funden aus Syrien-Palästina, der Türkei und dem Iraq*. Berlin: Mann.
- Mallowan, M. E. L. (1947). Excavations at Brak and Chagar Bazar. *Iraq*, 9, 1-259.
- Mallowan, M.E.L. (1966). Tell Chuēra in Nordosct-Syrien. *Iraq*, Vol. 28, 1, 89-95.
- Marro C. Ve A. Özfirat. (2003). Pre-classical Survey in Eastern Turkey. First Preliminary Report: the Ağrı Dağ (Mount Ararat) region. *Anatolia Antiqua* XI, 2003: 385-422
- Marro, C. (2011). Eastern Anatolia in The Early Bronz Age. in *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 B.C.E.*, (ed. Steadman, S. R.; and McMahon), G. Oxford and New York: Oxford University Press, 290-309.
- Matthews, R.J. (1995). Excavation at Tell Brak, 1995. *Iraq*, 57, 87-111.
- Matthiae, P. (1981). *Ebla: An Empire Rediscovered*. London: Hodder and Stoughton.
- Matthiae, P. (1979). *Ebla in the Period of the Amorite Dynasties and Dynasty of Akkad: Recent Archaeological Discoveries at Tell Mardikh (1975)*. Malibu, California: Undena Publications.
- Mazzoni, S. (1986). Economic Features of the Pottery Equipment of Palace G. in *Wirtschaft Und Gesellschaft Von Ebla. Akten Der Internationalen Tagung Heidelberg, 4-7 November*, (Ed. Hartmut Waetzoldt ve Harald Hauptman), 81-106.
- Mazzoni, S. (2000). From the Late Chalcolithic to Early Bronze I in North-West Syria : Anatolian Contact and Regional Perspective. *Varia Anatolica*, 11, 97-114.
- McClellan, T. (1991). Tishreen Dam Salvage Project. içinde (Ed.H. Weiss), *Archaeology in Syria, American Journal of Archaeology*, 95:700-701.
- McClellan, T. and Porter, A. (1997). Banat. içinde *Archaeology in Syria, American Journal of Archaeology*, 101, içinde (Ed. H. Weiss), 106-108.

- Novak, M., (2015). Urbanism and Architecture. *ARCANE, Associated Regional Chronologies For The Ancient Near East And The Eastern Mediterranean Middle Euphrates, Vol.IV*, ed. Uwe Finkbeiner, Mirko Novak, Ferhan Sakal ve Paola Sconza . Brepols Publishers: 41-84.
- Orthmann, W. (1983). Halawa 1977 bis 1979 : vorläufiger Bericht über die 1. bis 3. Grabungskampagne. In: *Syria. Tome 60 fascicule*, 1-2, 188-189.
- Ökse, A.T., (2002). *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Ökse, A. T. (2011). The Early Bronze Age in Southeastern Anatolia. in *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 B.C.E.*, (ed. Steadman, S. R.; and McMahon), G. Oxford and New York: Oxford University Press, 260-289.
- Ökse, A.T., (2012). *Önasya Arkeolojisinde Çanak Çömlek Teknik Özellikler, Biçimler Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca Terimler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Öner, E. (2008). Asi Delta Ovasında Alüvyal Jeomorfoloji Ve Paleocoğrafya Araştırmaları (Antakya/Hatay). *Ege Coğrafya Dergisi*, 17/1-2, 1-25.
- Özbal, Rana, Gerritsen, Fokke ve Yener, K. Aslıhan (2003). 2001 Tell Kurdu Kazıları. *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 501-512.
- Özbal, Rana. (2010). A Comparative Look at Halaf and Ubaid Social Complexity and the Tell Kurdu Case. *Tüba-Ar*, 13, 39-59.
- Özbal, Rana (2014). Hatay'ın Neolitik Ve Kalkolitik Dönemleri. *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay Ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 21-24 Mayıs 2013*, (Ed.:Özfirat, A ve Uygun, Ç.) Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, 43-59.
- Özfirat, Aynur (2014). Kızılkaya-Hatay Yüzey Araştırması. (Ed.: Aynur Özfirat ve Nilgün Çoşkun). *Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları*, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:51, 71-80.
- Özgen, E. (1990). Oylum Höyük 1989. *XII. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 259-268.

- Özgüç, T. (1986). New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millennium B.C. In *Ancient Anatolia*, 31–47.
- Özşahin, E., Kaymaz, Ç. K., (2014). Coğrafi Bir Değerlendirme: Amik Ovası (Hatay) Höyükleri. (ed.Aynur Özfirat ve Çilem Uygun). *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay Ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri 21-24 Mayıs 2013 Antakya*, 29-42.
- Pamir, Hatice. (2009). Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(6), 258-288.
- Pamir, H. (2014). Asi Deltası ve Asi Vadisi Yüzey Araştırmaları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları*, (ed. Aynur Özfirat ve Nilgün Coşkun). Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:51, 177-215.
- Pamir, H. (2014a). Antakya Kent içi Kurtarma Kazıları. *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri 21-24 Mayıs 2013 Antakya*, (ed. Aynur Özfirat ve Çilem Uygun). Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No: 52, 101-114.
- Pamir H. (2014b). Hatay İli Antakya, Altınözü, Yayladağı Yüzey Araştırmaları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları*, (ed. Aynur Özfirat ve Nilgün Coşkun). Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:51, 137-175.
- Pinnock, F. (1986). Observations on the Trade of Lapis Lazuli in III rd Millennium BC. in *Wirtschaft Und Gesellschaft Von Ebla. Akten Der Internationalen Tagung Heidelberg, 4-7 November*, (Ed. Hartmut Waetzoldt ve Harald Hauptman), 107-110.
- Pettinato, G. (1976). The Royal Archives of Tell Mardikh-Ebla. *The Biblical Archaeologist*, 39/2, 44-52.
- Porter, A. (1999). The Ceramic Horizon Of The Early Bronze In The Upper Euphrates. *Archaeology Of The Upper Syrian Euphrates The Tishrin Dam Area* .

- Porter, A. (2002). Communities in Conflict: Death and the Contest for Social Order in the Euphrates River Valley. *Near Eastern Archaeology*, 65/ 3, 156-173.
- Prag, K. (1970). The 1959 deep sounding at Harran in Turkey. *Levant*, 2, 63-94.
- Prub, A. (2000). The Metallic Ware of Upper Mesopotamia: Definition, Chronology and Distribution. in *Chronologies des pays du Caucase et de l'Euphrate aux IVe-IIIe millénaires. Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1999 (Varia Anatolica 11)*, (ed. Marro, C.; and Hauptmann, H.) Paris: De Boccard, 193-203.
- Pucci, M. (2019). *Excavations in the Plain of Antioch III, Stratigraphy, Pottery, and Small Finds From Chatal Höyük in the Amuq Plain*. Chicago: Oriental Institute Publications.
- Rahmstorf, L. (2006). Zur Ausbreitung vorderasiatischer Innovationen in die frühbronzezeitliche Ägäis. *Prähistorische Zeitschrift*, ' 81, 49-96.
- Reilly, E.B, (1940). Tilkitepe'deki İlk Kazılar (1937)., *Türk Tarih Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 4,135-144.
- Rosen, S.A. (1983). The Canaanite Blade and the Early Bronze Age. *Israel Exploration Journal*, 33, 15-29.
- Rova, E. (1988). *Distribution and Chronology of the Nineveh 5 Pottery and of Its Culture*, Rome: Università degli Studi di Roma "La Sapienza" (Contributi e Materiali di Archeologia Orientale 2).
- Rova, E. (2013). Combed Wash and Smear Wash Wares. *ARCANE, Associated Regional Chronologies For The Ancient Near East And The Eastern Mediterranean Ceramics*, (ed. Marc Lebeau). Brepols Publishers: 187-198.
- Sagona, A.G.(1948). *The Caucasian region in the early Bronze Age*. Oxford, England:B.A.R.
- Sagona, A.G. (1994a), *The Aşvan Sites 3: Keban Rescue Excavations, Eastern Anatolia*. The British Institute Of Archaeology At Ankara Monograph No. 18: Ankara.
- Sagona, A. G. (1994b). Büyüktepehöyük,1992. *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt I*, 229-234.
- Sagona, A., Erkmen, M., Sagona, C. ve Thomas, I. (1995). Excavations at Sos Höyük, 1995: Second Preliminary Report. *Anatolian Studies*, Vol. 46, 27-52.

- Sagona, A. ve Sagona, C. (2000). Excavations at Sos Höyük, 1998-2000: Fifth Preliminary Report. *Ancient Near Eastern Studies*, 37, 56–127.
- Sagona, A. ve Zimansky, P. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında, Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000-550*. (çev. Kurulu:Nezih Başgelen, Sim İris Belik, Margaret Payne, Harun Taşkiran). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sarı, D. (2012). İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi. *MASROP*, 7, 112-249.
- Schaeffer, C.F.A. (1932). Les fouilles de Minetel-Beida et de Ras-Shamra. Troisieme campagne (printemps 1931). Rapport sommaire. *Syria*, 13,1-27.
- Sertok, K. (2007). Fruit Stands and the Definition of a Cultural Area around Carchemish. In Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC, (ed. Edgar Peltenburg), *Levant Supplementary Series 5*. Oxford: Oxbow Books: 238–49.
- Sevin, V., Özfirat, A., Kavaklı, E. (2000). Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları). *Bellekten* LXIII-238, 847-882.
- Sürenhagen, D. (1986). The Dry-Farming Belt: The Uruk Period and Subsequent Developments. in *The Origins of Dry Farming Mesopotamia in the Third Millennium B.C.*, (ed. Weiss, H. Guilford), CT: Four Quarters: 7-43.
- Sürenhagen, D. (1990). Ausgrabungen in Tall Mulla Matar 1989. *MDOG*, 122, 125-152.
- Şahin, Cemalettin. (2005). *Türkiye Fiziki Coğrafyası*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, Cemalettin. (2006). *Genel Coğrafya*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahoğlu, V., (2005). The Anatolian Trade Network And The Izmir Region During The Early Bronze Age, *Oxford Journal of Archaeology* 24(4): 339-360.

- Şahoğlu, V. (2011). Early Bronze Age Pottery of Coastal Western Anatolia. in ACROSS: The Cyclades and western, Anatolia during the 3rd Millennium B.C. (ed. V. Şahoğlu and P. Sotirakopoulou), 136-143.
- Şahoğlu, V. (2011a). Batı Anadolu Sahil Kesiminde Erken Tunç Çağı Seramiği. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.,136-143.
- Şahoğlu, V. (2011b). MÖ 3. Bin'de Anadolu ile Kikladlar Arasında Ticaret ve Karşılıklı İlişkiler. *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*. (ed. Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 24 Mayıs-28 Ağustos. İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.,172-177.
- Uzunoğlu, E. (1987). Malatya-İmamoğlu 1986 Yılı Kazı Çalışmaları. *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı cilt I*, 205-228.
- Taşyürek, M. (1959). A Note on the Palaeolithic Industry of the Plugged Cave. *Belleten*, 23/89, 27-58.
- T.C Hatay Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2011). *Hatay Çevre Durum Raporu 2011*.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013). *Hatay İl Çevre Durum Raporu 2012*.
- Thissen, L. C., (1989). An EB III Pottery Region in Northern Syria. To the Euphrates and Beyond: Archeological Studies in Honour of Maurits N. van Loon, O.M. Haex, H.H. Curvers, P.M. Akkermans (ed.) 195-211, Rotterdam: A. A. Balkema.
- Van Loon, M. (1973). The Excavations At Korucutepe, Turkey, 1968-70: Preliminary Report. *Journal Of Near Eastern Studies*, 32(4), 357-423.
- Weiss, H. (1991). Archaeology in Syria. *American Journal of Archaeology*, Vol. 95,4, 685-740.

- Weiss, H. (2019). Akdeniz ve Batı Asya'da 4.2 ka İklim Olayı Mega Kuraklık, Toplumsal Çöküş ve Direnç. *Aktüel Arkeoloji* (Mart-Nisan), 44-47.
- Welton, L. ve Cooper, L. (2013). Caliciform Ware. *ARCANE, Associated Regional Chronologies For The Ancient Near East And The Eastern Mediterranean Ceramics*, ed. Marc Lebeau. Brepols Publishers, 295-324.
- Welton, L. (2014). Revisiting the Amuq sequence: a preliminary investigation of the EBIVB ceramic assemblage from Tell Ta'yinat. *Levant*, (46), 3, 339-370.
- Welton, L. (2018). EBIV ceramic production in the Orontes watershed: petrography from the Amuq and beyond. *Levant*, 1-22.
- Wilkinson, T. J. (1990). *Town and Conutry in Southeastern Anatolia. Vol.I: Settlement and Land Use at Kurban Höyük and Other Sites in the Lower Karababa Basin*. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago.
- Wilkinson, T.J. (2000). "Geoarchaeology of the Amuq Plain." içinde "The Amuq Valley Regional Project 1995–1998," (Kutlu Aslıhan Yener, Christopher Edens, Timothy P. Harrison, J. Verstraete, and Tony J. Wilkinson), *American Journal of Archaeology* 104: 168–179.
- Woolley, S. L. (1955). *Alalakh: An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937–1949*. London: Oxford University.
- Yakar, J. (2007). *Anadolu'nun Etno Arkeolojisi*. (Çev. Selen Hırçın Riegel), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Yakar, J. (2014). *Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları, Neolitik ve Kalkolitik Çağ Topluluklarının Sosyo-Ekonomik Yapıları, İnanç Sistemleri ve Teknolojileri*. (Çev. Göksenin Abdal), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Yaylalı, S. (2014). Göz İdolları Ve Pirot Höyük Örneği. *Cedrus* II, 1-26.
- Yener, K. A. (2005) The Amuq Valley Regional Projects. *The Amuq Valley Regional Projects Volume 1: Surveys in Theplain of Antioch and Orontes Delta Turkey, 1995-2002*, (ed.:K. Aslıhan Yener), Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, Oriental Institute Publications No: 131, 1-23.

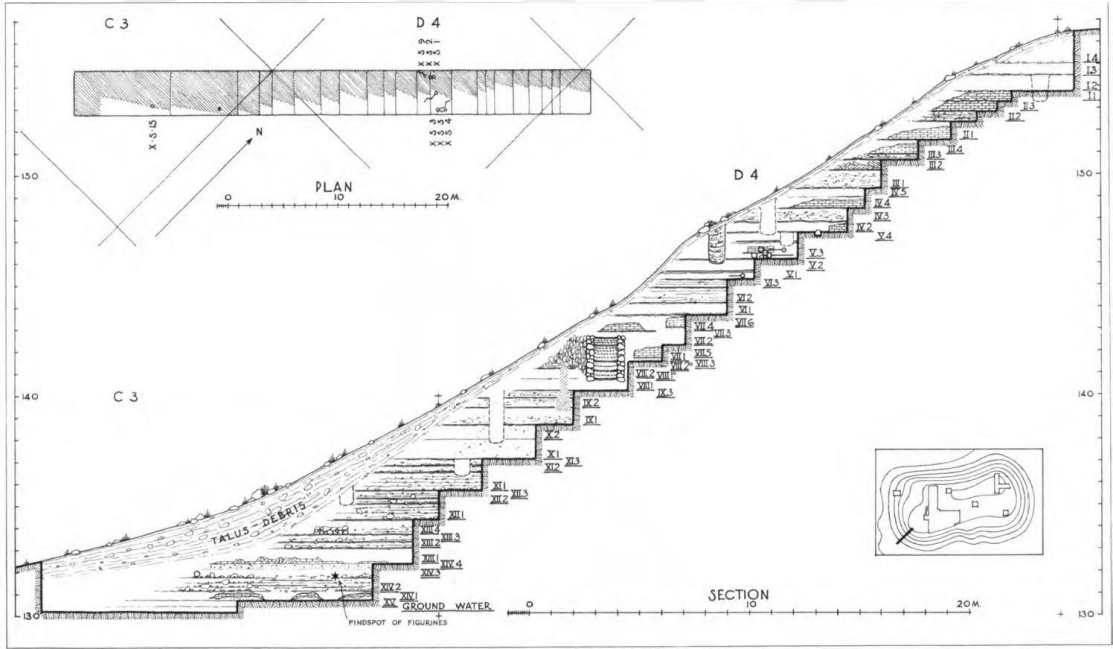
- Yener, K. A. ve Akar, M. (2014a). Yeni Kazılar Işığında Açıçana Höyük, Antik Alalah Kenti Orta – Geç Tunç Ve Demir Çağı Tabakaları. *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay Ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 21-24 Mayıs 2013*, (Ed.: Özfirat, A ve Uygun, Ç.) Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları., s. 61-84.
- Yener, K. A. ve Akar, M. (2014b). Unutulmuş Krallık Mukiş Ve Başkenti Açıçana Höyük, Antik Alalah. *Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları* (Ed. Aynur Özfirat ve Çilem Uygun) Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, 95-106.
- Yener, K. A. (2000). *The Domestication of Metals The Rise of Complex Metal Industries in Anatolia*. Leiden: Brill
- Yener K. A. Edens, C., Harrison, T.P, Verstraete, J. ve Wilkinson, T.J. (2000). The Amuq Valley Regional Project, 1995-1998. *American Journal of Archaeology*, 104/2, 163-220
- Yükmen, B. (2001). 1999 Yılı Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Kars İlleri Yüzey Arştırması. *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 22-26 Mayıs 2000*, 151-156.
- Yükmen-Edens, B. (2012). Dolmens of Hatay (Southern Turkey) and their Connections in Anatolia and the Levant. *Levant*, 44/2, 186-204.
- Zeder, M. (1998). Environment, Economy and Subsistence in Northern Mesopotamia. İçinde (Ed. M. Fortin and O. Aurenche) *espace habite en Syrie du Nord (10e-2e millenaires av. f.-C.)*, (*Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies* 33), 55-67.

EK.1 LEVHALAR

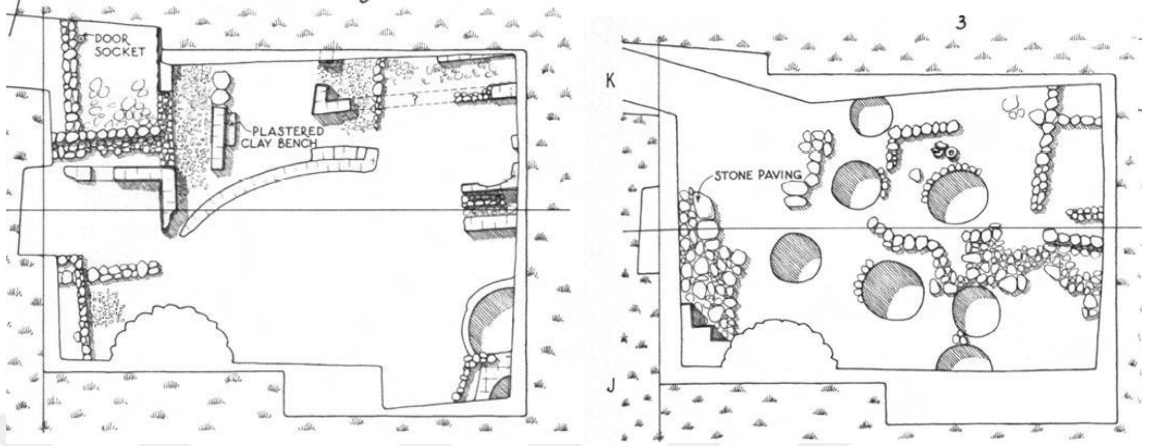
LEVHA 1

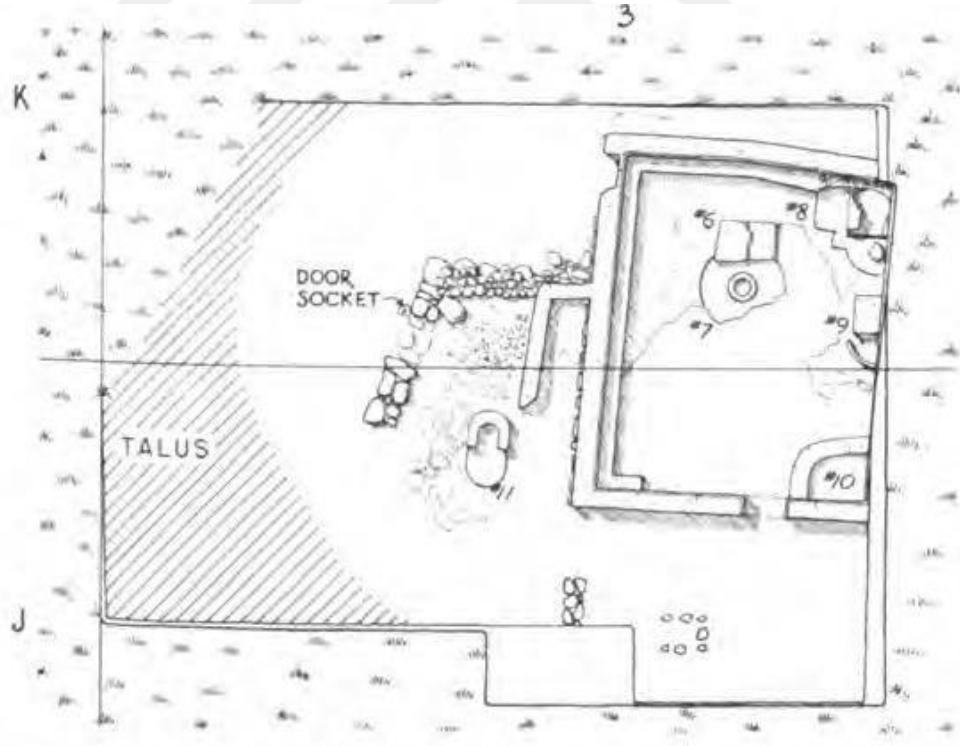
Resim 1: Cüdeyde Höyük (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

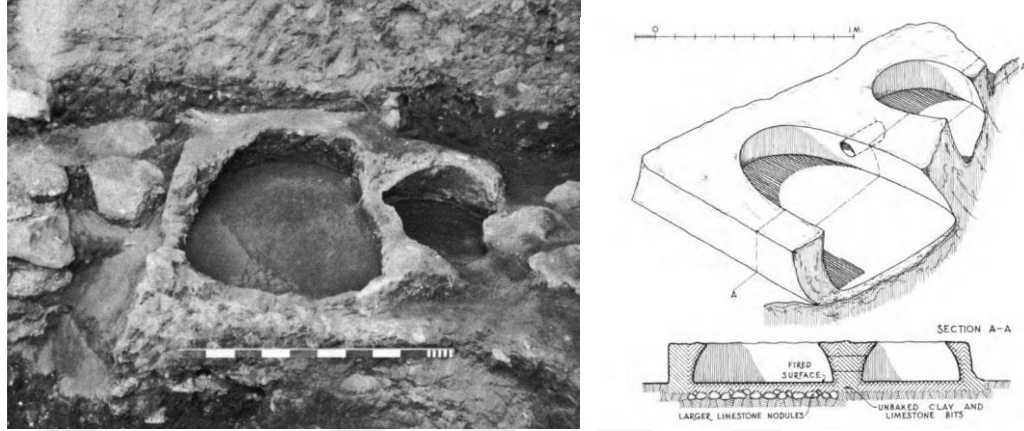
Resim 2: Cüdeyde Höyük TT20 Basamak açması kesit (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig. 5)

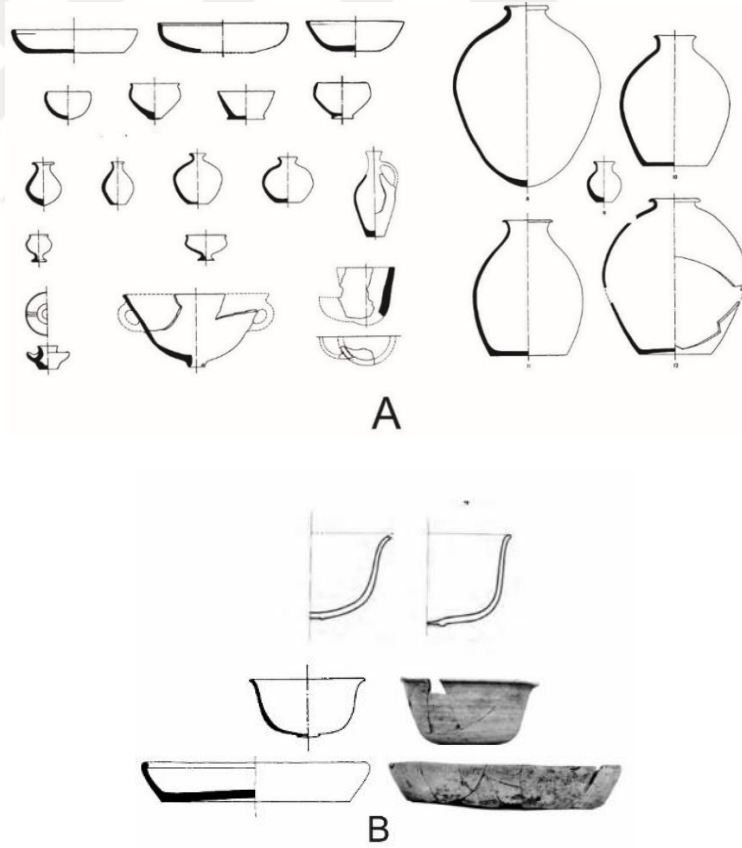
Resim 3: Cüde Höyük JK 3 G evresi Mimari planı (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.195,198)

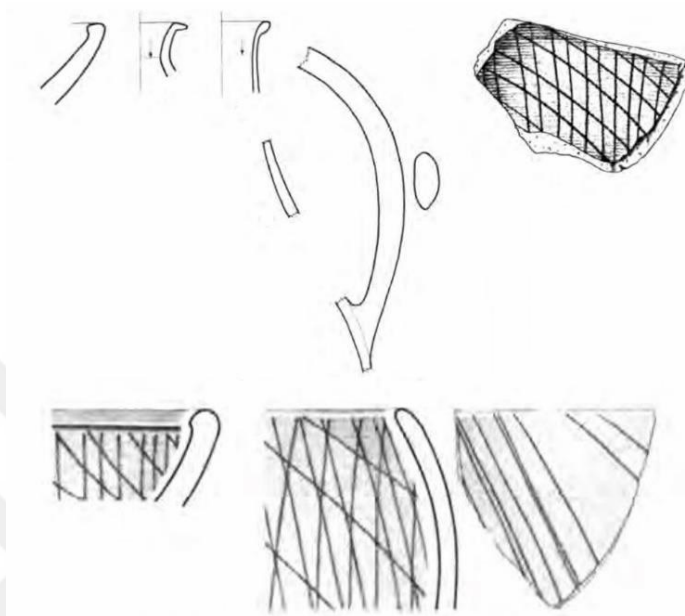
Resim 4: Cüde Höyük JK 3 H evresi Mimari planı (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.263)

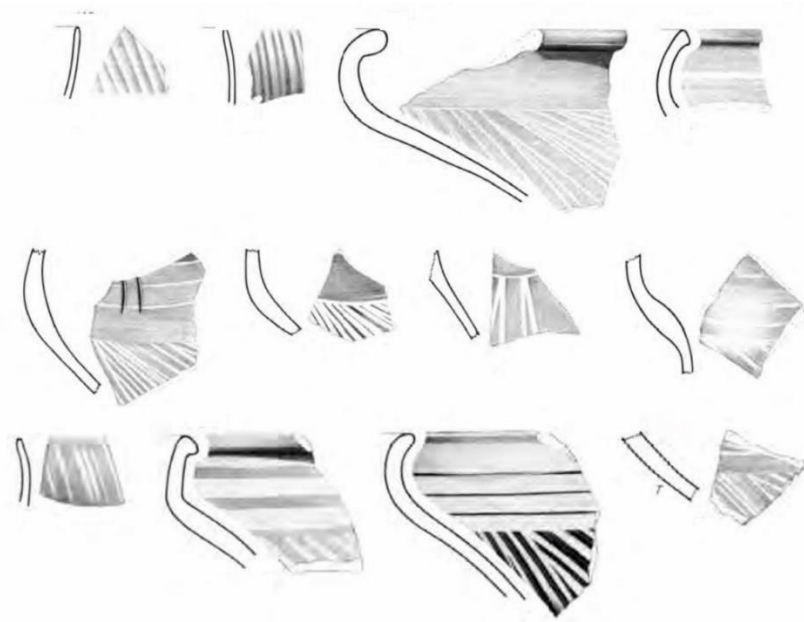
Resim 5: Cüdeyde Höyük H evresi İkli ocaklar (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig.265;Pl 10B)

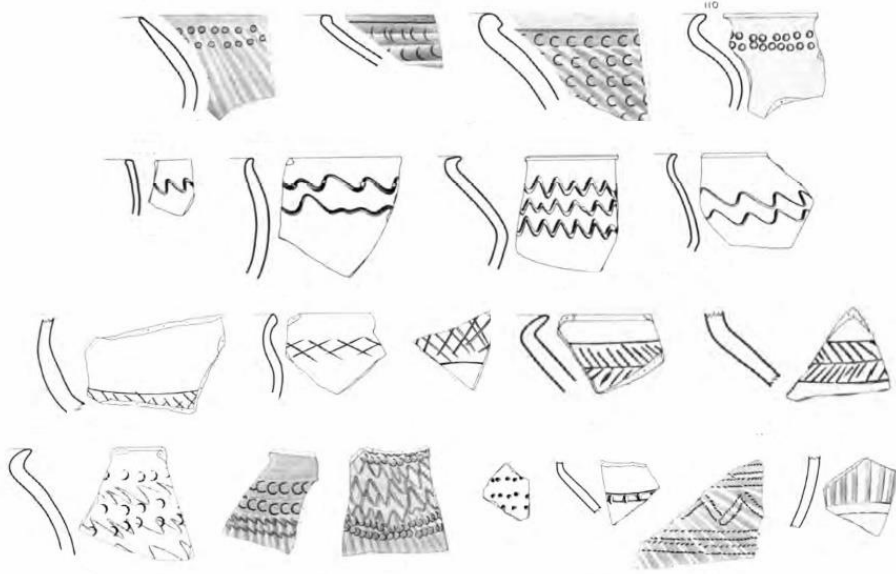
Resim 6: Cüdeyde Höyük (A) G evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) ve (B) H evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) Cyma Recta (Braidwood ve Braidwood, 1960: fig.203,207)

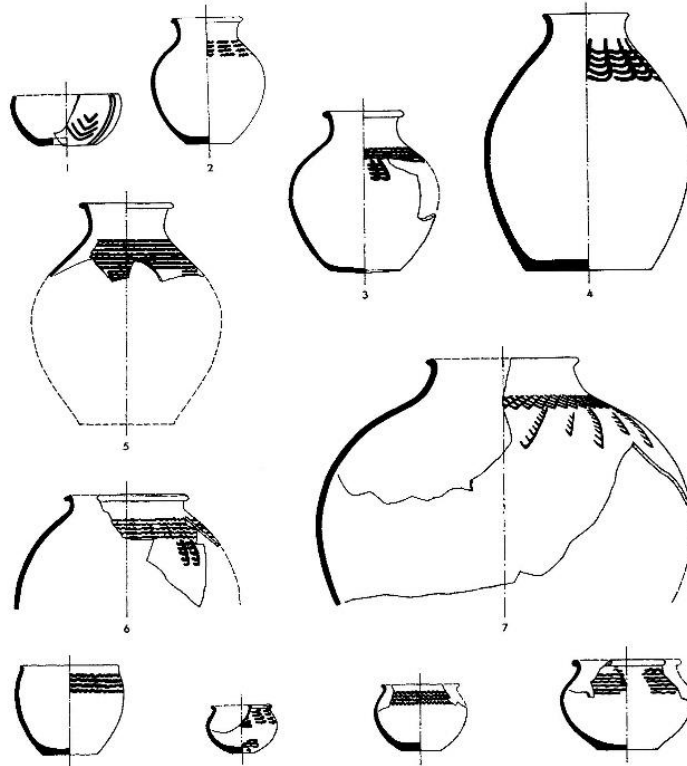
Resim 7: Cüdeyde Höyük G-H evrsi Turuncu-Kahverengi Astarlı ve Açıklı Basit Mal (Simple Ware with Orange-Brown Slip and Burnish) (Braidwood ve Braidwood, 1960:274-275)

Resim 8: Cüdeyde Höyük G-H Evreleri Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960)

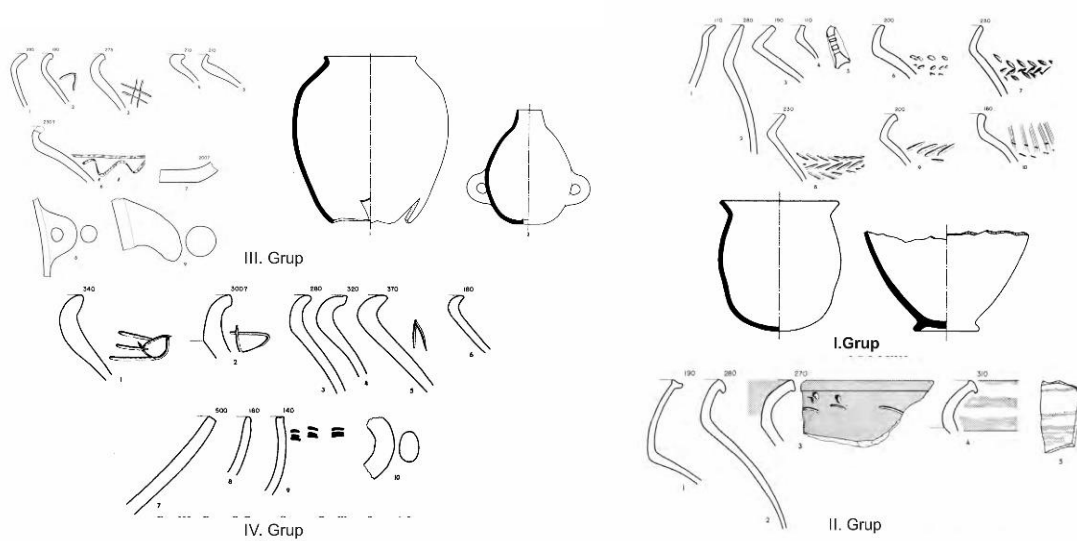
Resim 9: Cüdeyde Höyük G evresi Kazıma ve Baskı Bezemeli Mal (Incised and Impressed Ware)
(Braidwood ve Braidwood, 1960: fig.220:1-4,21-24; Fig.221: 8-10, 12-13, 18-21,23-25)

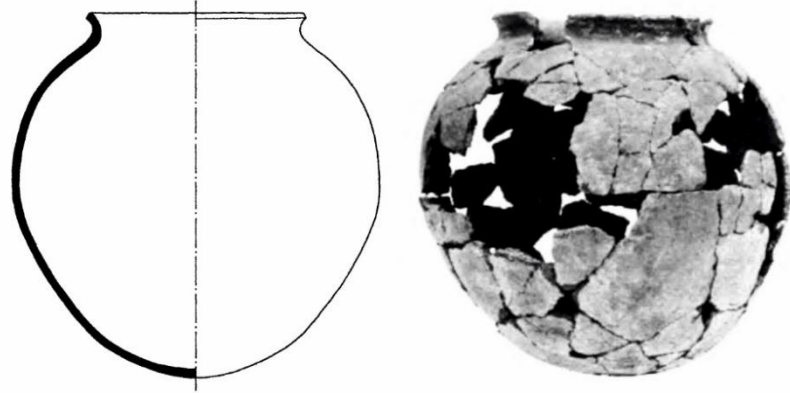
Resim 10: Cüdeyde Höyük G-H evresi Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware)
(Braidwood ve Braidwood, 1960:Pl.30:5,7 fig. 223/fig. 276)

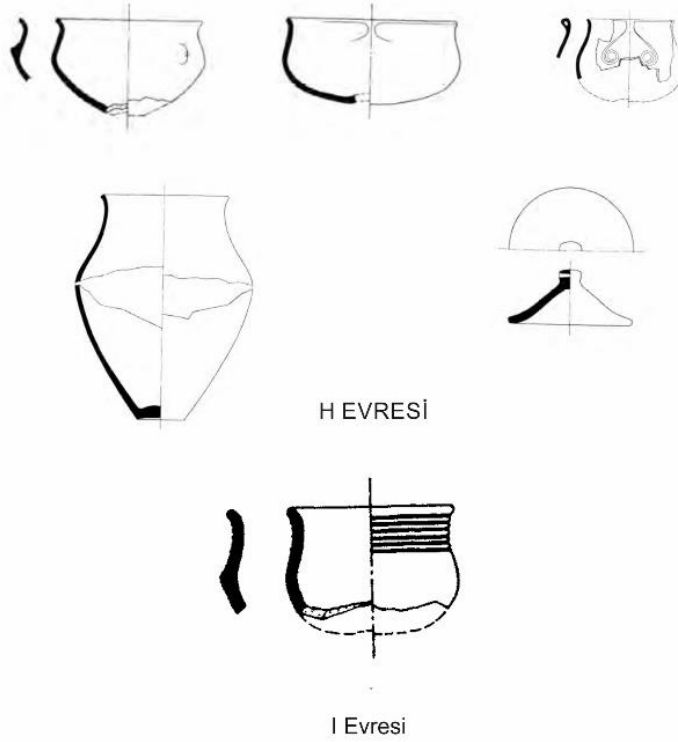
Resim 11: Cüdeyde Höyük G-H evreleri Kısım veya Tamamı Çoklu Fırça Boyalı Mal (Painted Ware Partially Or Not At All Dependent On The Multiple Brush) (Braidwood ve Braidwood, 1960:fig 227/ fig279)

Resim 12: Cüdeyde Höyük G evresi pişirme kapları (Braidwood ve Braidwood, 1960: fig 228; fig.229: fig. 230; fig. 231; fig.232)

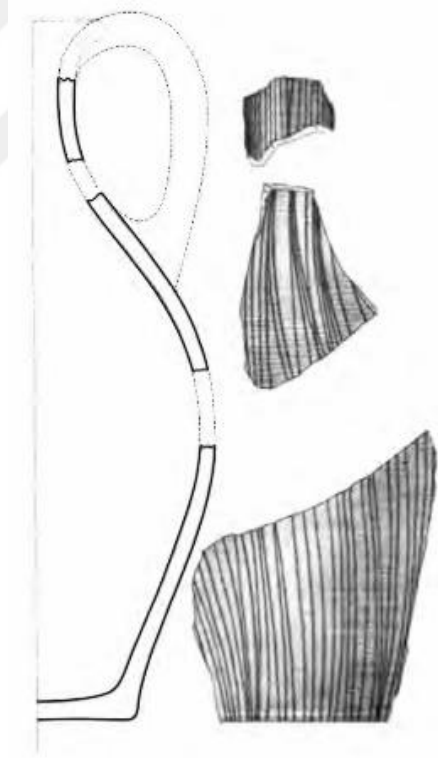
Resim 13: Cüdeyde Höyük H evresi Pişirme kabı (Briadwood ve Braidwood, 1960:fig.280/Pl.26:7)

Resim 14: Cüdeyde Höyük Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.282:4,6,7,9,11; Fig.305:7)

Resim 15: Cüdeyde Höyük H evrei Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.287:1, Pl. 38:1)

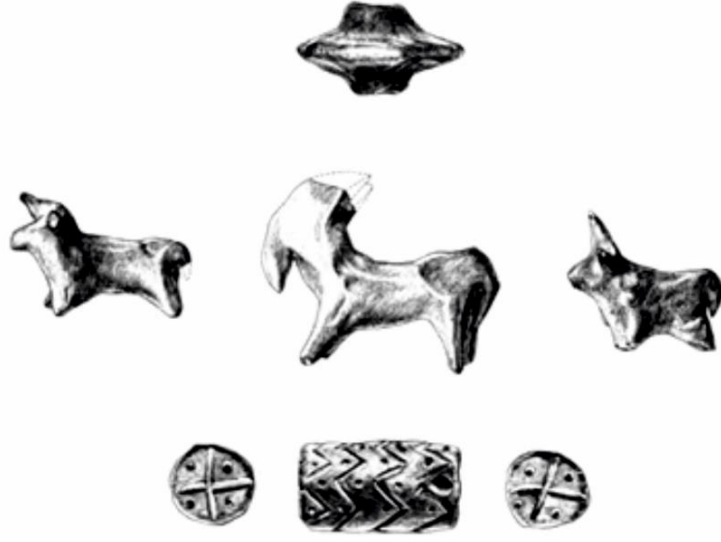
Resim 16: Cüdeyde H evresi Metalik Kap (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.288)

Resim 17: Cüdeyde Höyük I evresi (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 320)

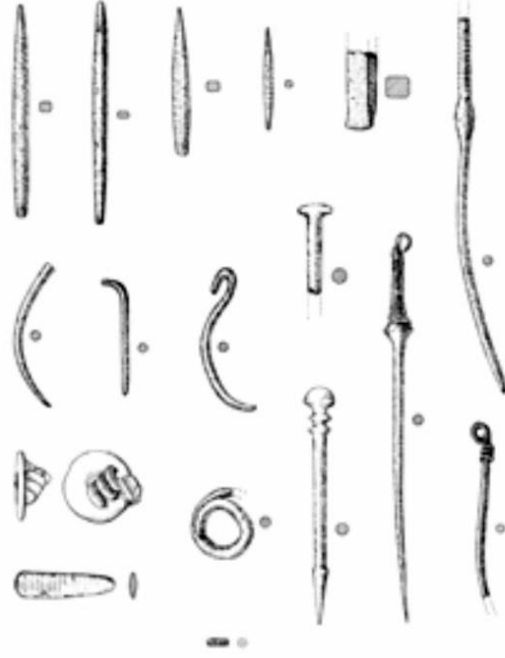
Resim 18: Cüdeyde Höyük G Evresi Pt. Küçük Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.235:3-13; Fig. 237:4,7,11; Pl.51: 3,5,11)

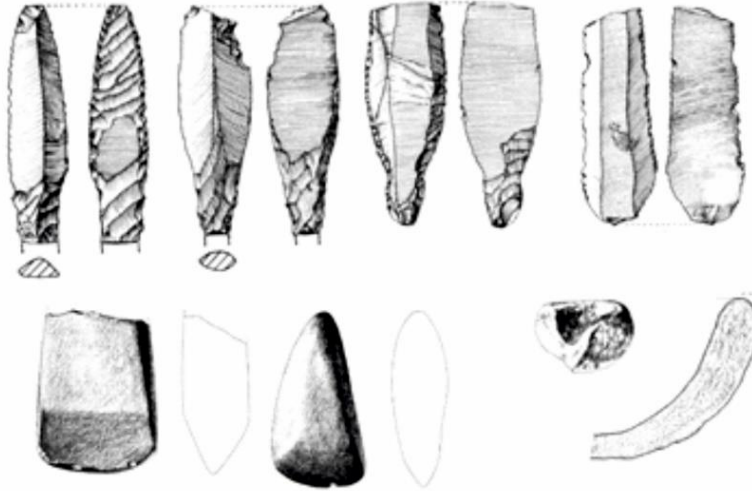
Resim 19: Cüdeyde Höyük H Evresi Küçük Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 289)

Resim 20: Cüdeyde Höyük G evresi Metal Figürinler (Braidwood ve Braidwood, 1960:Pl.66b)

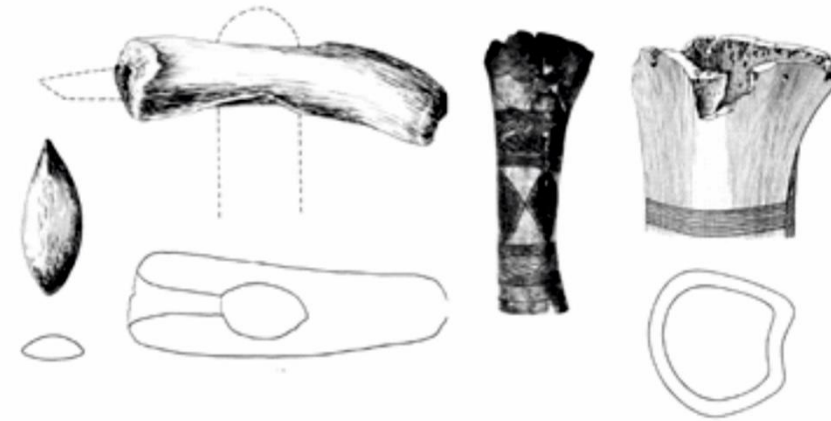
Resim 21: Cüdeyde Höyük H evresi Metal Buluntuları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.292)

Resim 22: Cüdeyde Höyük G evresi Taş kap ve Alet Parçaları (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 246:3-4,13, Fig. 247:4; Fig. 1-2)

Resim 23: Cüdeyde Höyük H Evresi Baskı ve Silindir Mühürleri (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.297)

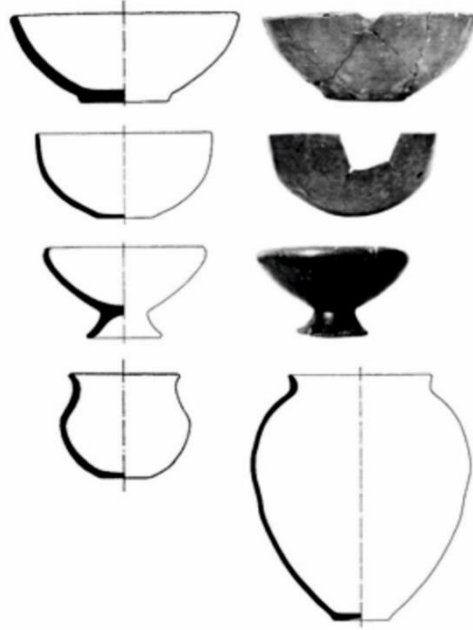
Resim 24: Cüdeyde Höyük H Evresi Kemik Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.299:9-10; Fig.300)

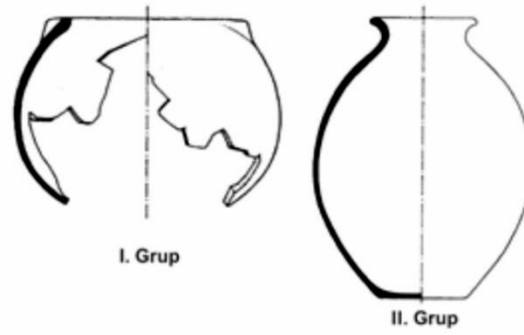
Resim 25:Çatal Höyük (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

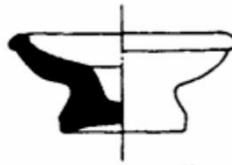
Resim 26: Çatal Höyük W16 Açması (Braidwood ve Braidwood,1960: Pl.2 B-C)

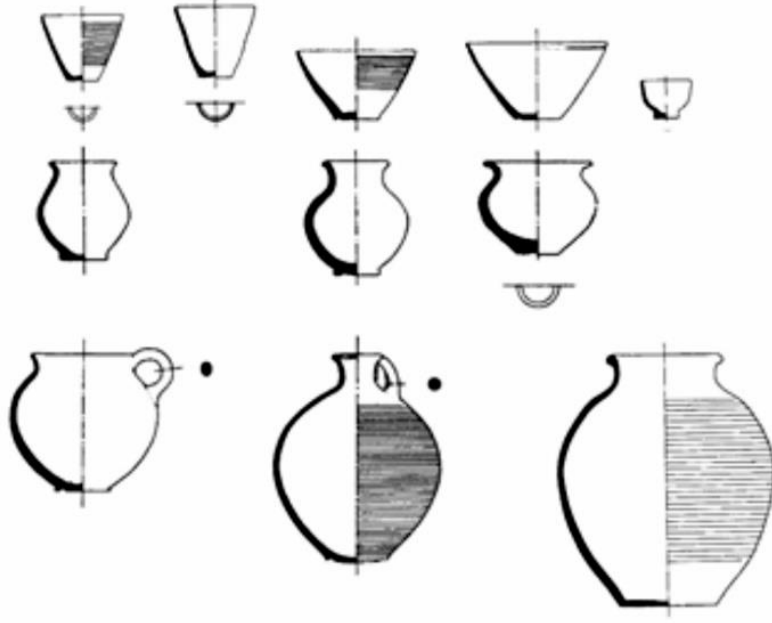
Resim 27: Çatal Höyük I evresi Kırmızı Siyah Açıklı Mal (Red Black Burnish Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.305:1-3,5-6; Pl. 33:7,1,6)

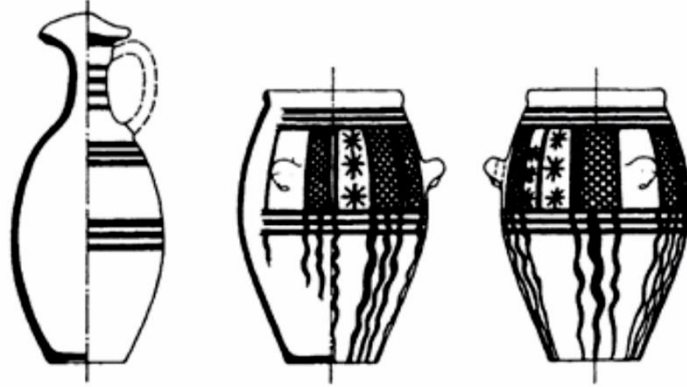
Resim 28:Çatal Höyük I Evresi Pişirme Kapları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 309:2,4)

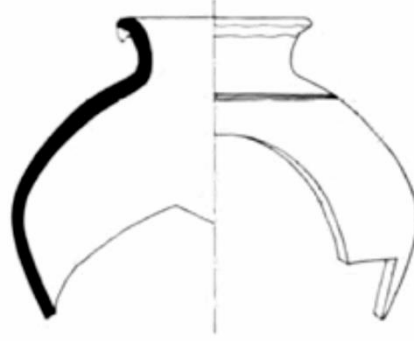
Resim 29: Çatal Höyük Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.311:4)

Resim 30: Çatal Höyük I Evresi Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig. 314:3-6,8; Fig.315:1,3-7;)

Resim 31: Çatal Höyük I Evresi Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.318:4-5)

Resim 32: Çatal Höyük Sınıflandırılmamış Çömlek (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.322)

Resim 33: Çatal Höyük I Evresi Taş ve Fayans Boncuklar (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.326:3-5; Fig.329:1-2)

Resim 34: Çatal Höyük I Evresi Silindir Mühür (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.327)

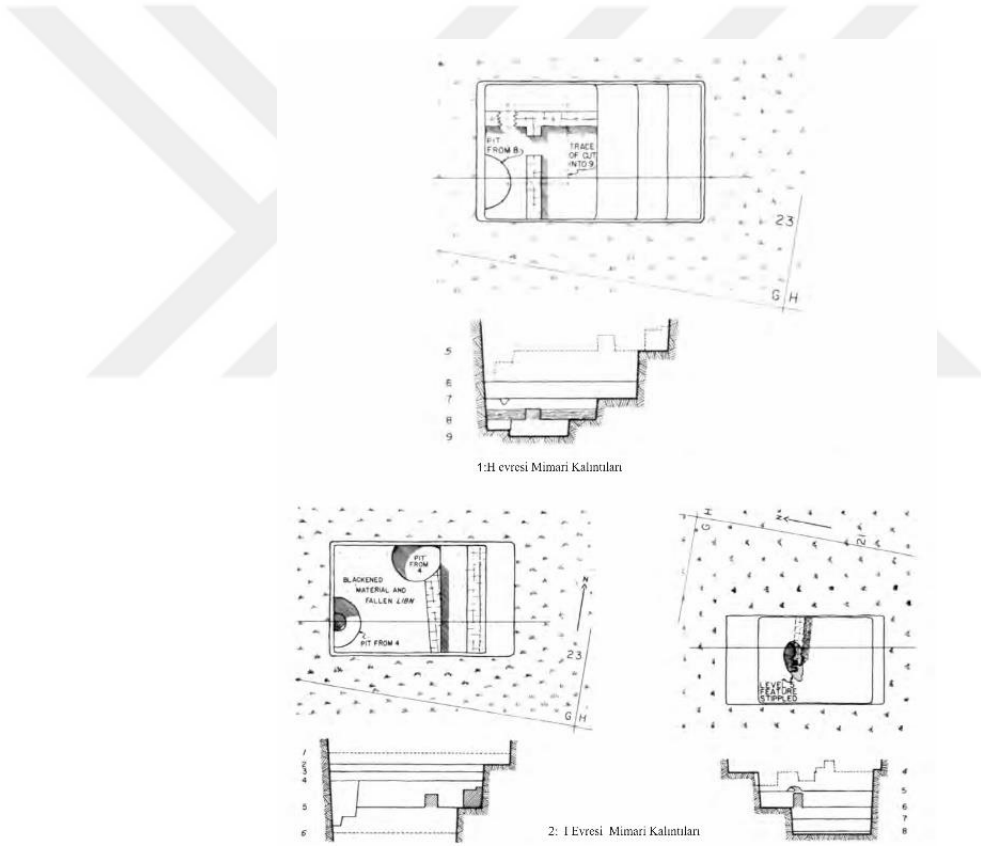
Resim 35: Tell Dhahab (Fotoğraf: Barış Kocamaz)

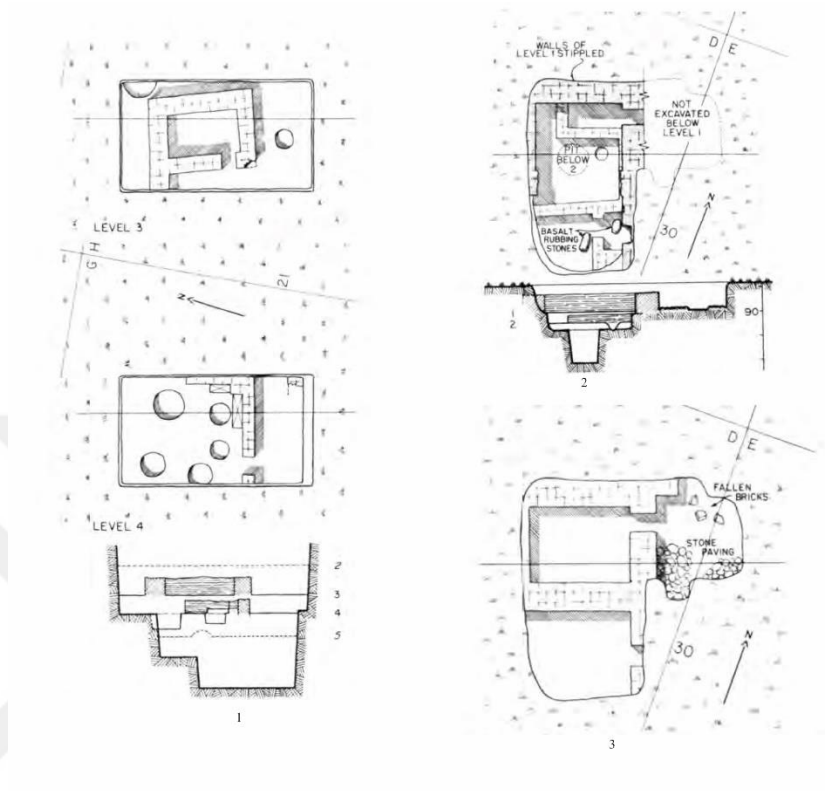
Resim 36: Tell Dhahab Seramik ve Küçük Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.203:2; Fig. 222, PI. 32: 1; Fig. 369: 1, PL 50:14; Fig. 368: 3, PL 51: 1; Fig. 380: 8; Fig. 384: 1, 2, 9, 10

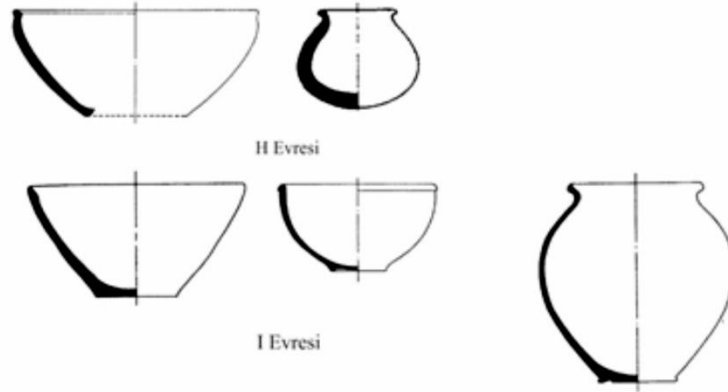
Resim 37: Tell Ta'yinat (Öğr. Gör. Ahmet Görmüş Arşivinden)

Resim 38: Tell Ta'yinat H ve I Evresi Mimari Kalıntıları (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.268;Fig. 303)

Resim 39: Tell Ta'yinat J Evresi Mimarisi (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig.330;Fig. 331; Fig.332)

Resim 40: Tell Ta'yinat H-I Evreleri Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Braidwood ve Braidwood, 1960:Fig 271:3,5;Fig. 314:1-2,7)

Resim 41: Tell Ta'yinat Basit Yalın Mal (Plain Simple Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Resim 42: Tell Ta'yinat Saklı Astarlı Mal (Reserved Slip Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Resim 43: Tell Ta'yinat Çoklu Fırça Boyalı Mal (Multiple Brush Painted Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Resim 44: Tell Ta'inat Kırmızı-Siyah Aşkılı Mal (Red Black Burnished Ware) (Braidwood ve Braidwood,1960: Fig. 305:8; Fig. 306:1-4; Pl.34; 3-2)

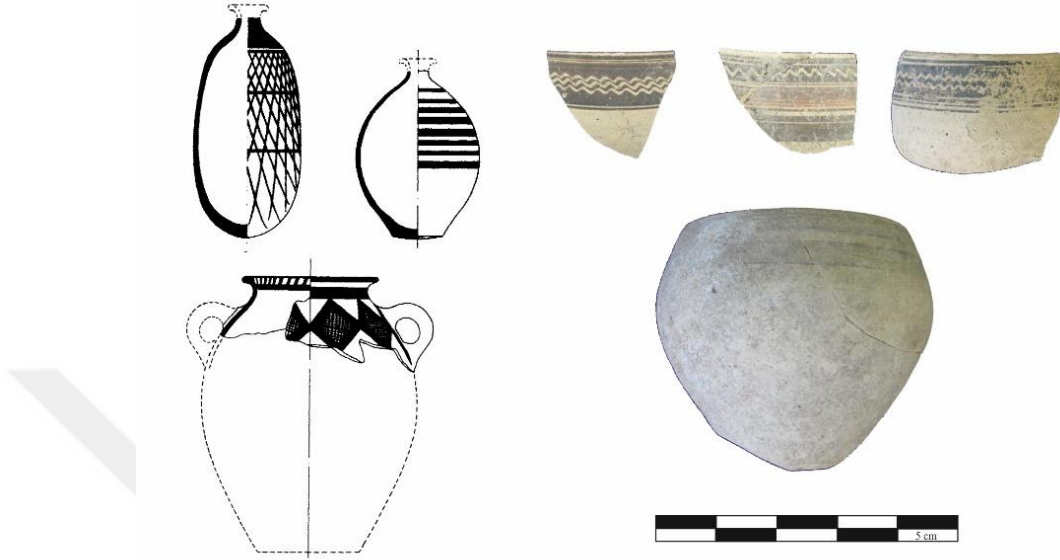
Resim 45: Tell Ta'inat Kırmızı-Siyah Aşkılı Mal (Red Black Burnished Ware) (Lynn Welton Arşivinden)

Resim 46: Tell Ta'yinat Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Fotoğraflar: Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig. 311:1-3)

Resim 47: Tell Ta'yinat Basit Mal (Simple Ware) (Fotoğraflar Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.314:1-2,7)

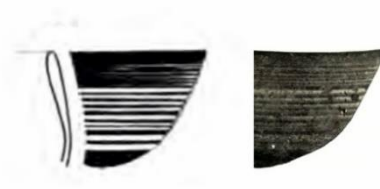
Resim 48: Tell Ta'yinat Boyalı Basit Mal (Painted Simple Ware) (Fotoğraflar Lynn Welton Arşivinden; Çizimler; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.315:1-3)

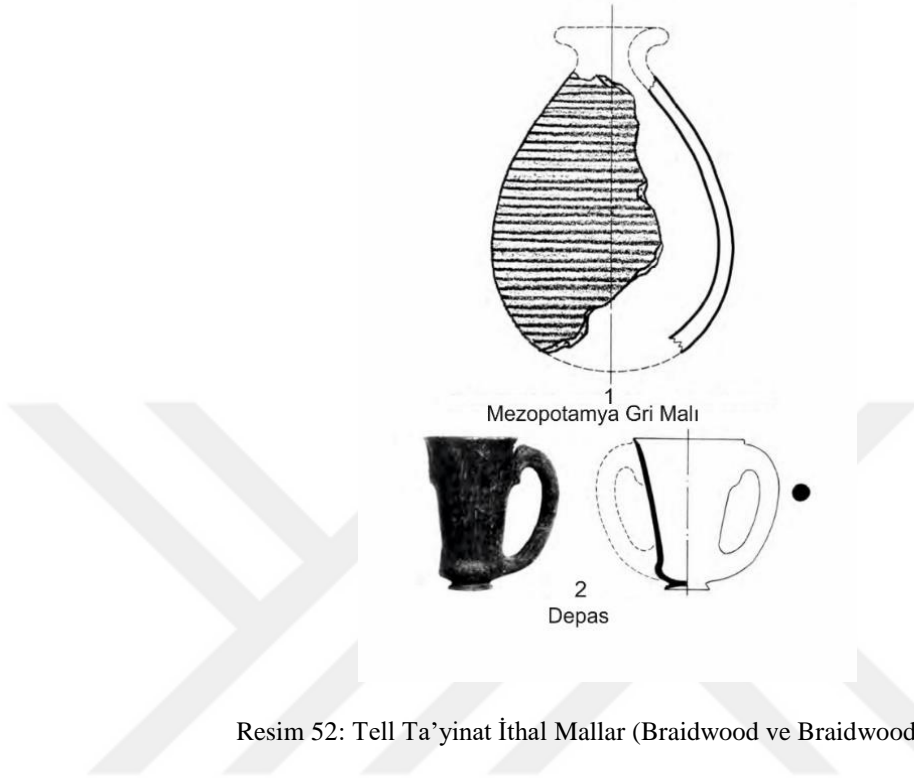
Resim 49: Tell Ta'yinat Smearred-Wash Ware (Fotoğraflar; Lynn Welton Arşivinden; Çizimler, ; Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.367:1-4)

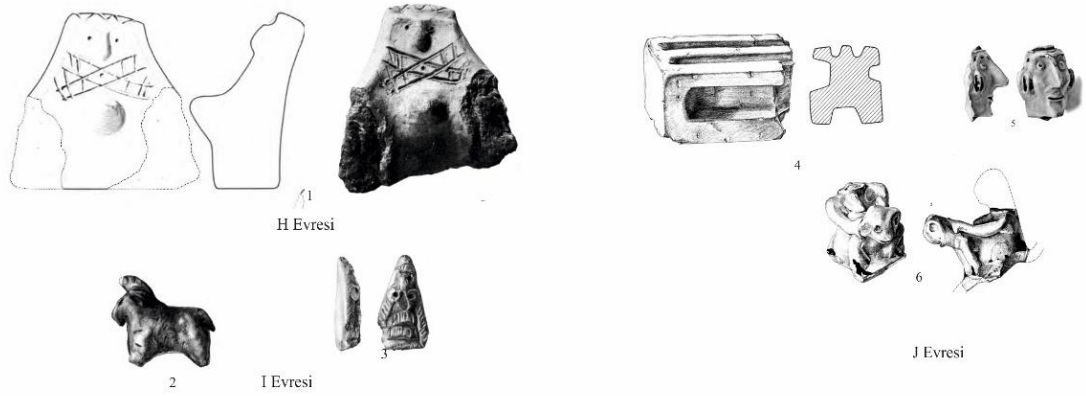
Resim 50: Tell Ta'yinat Pişirme Kapları (Lynn Welton Arşivinden)

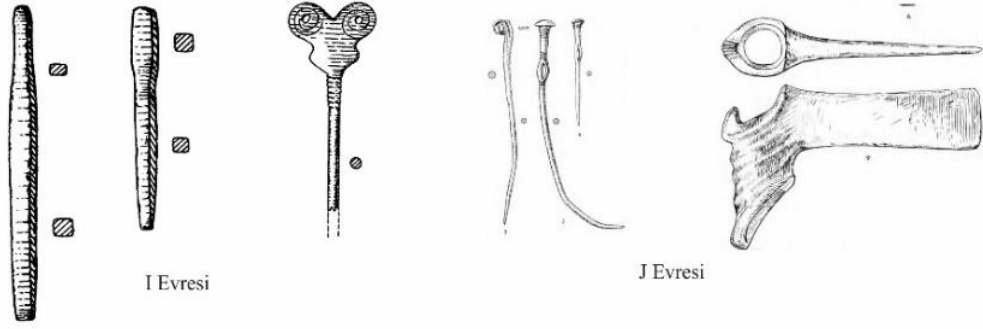
Resim 51: Tell Ta'yinat Kadeh (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.321; Pl. 88:2)

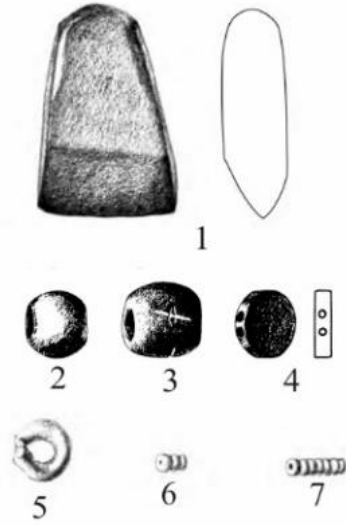
Resim 52: Tell Ta'yinat İthal Mallar (Braidwood ve Braidwood,1960:Fig.349)

Resim 53: Tell Ta'yinat H-J Pişmiş Toprak Objeler (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.290,291B; Şekil 323: 1; Fig. 323: 2; Fig.323: 3; Fig. 350:1; Fig 350: 3;Fig.350:5)

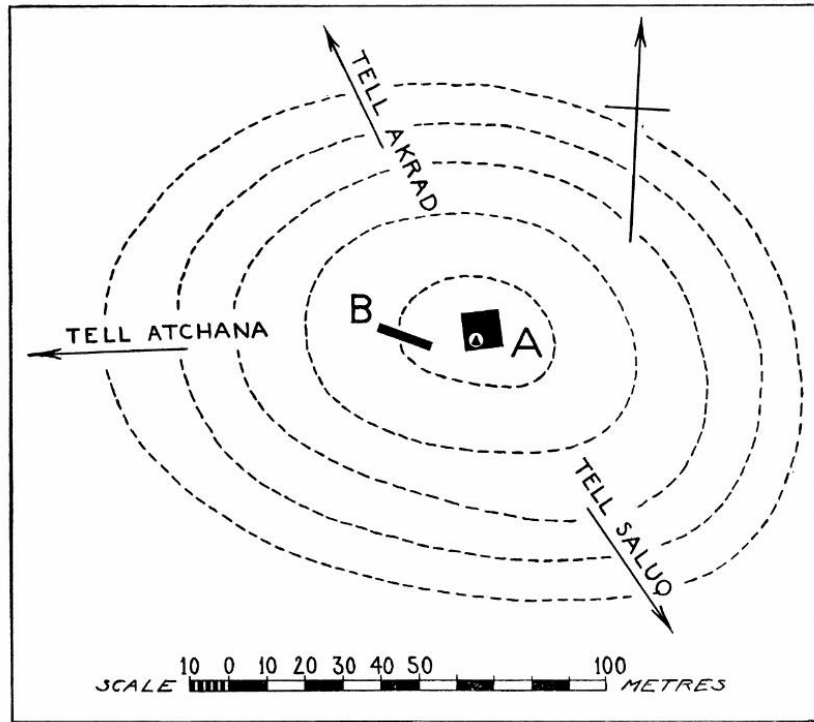
Resim 54: Tell Ta'yinat Metal Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig.324:3-4,6; Fig.351:2-4,9)

Resim 55: Tell Ta'yinat Taş ve Fayans Buluntular (Braidwood ve Braidwood, 1960: Fig. 326: 1; Fig 354: 1-2-3; Fig: 329:3-5)

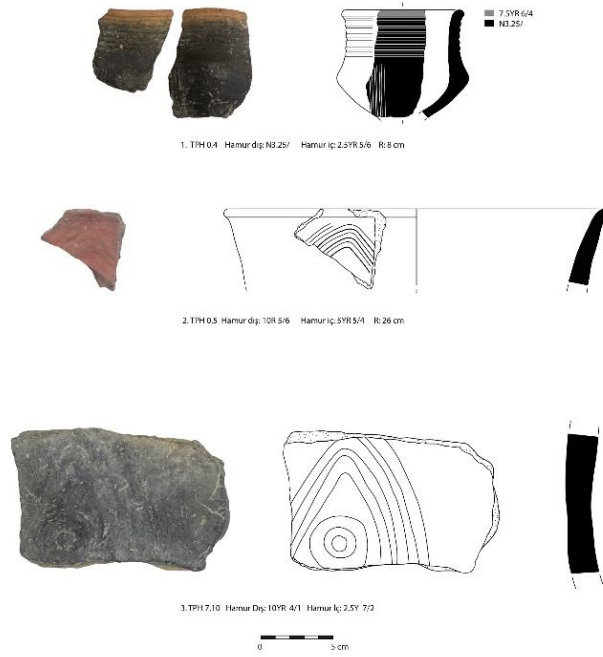
Resim 56: Tabara El Akrad Höyüğü (Öğr. Gör. Ahmet Görmüş Arşivinden)

Resim 57: Tabara El Akrad Krokisi (Hood,1960:Fig.1)

Resim 61: Toprak Hisar Höyük (Akar ve Kara,2018:Resim 2)

Resim 62: Toprakhisar Höyük H-I Seramikleri (Akar ve Kara 2018:Resim10)

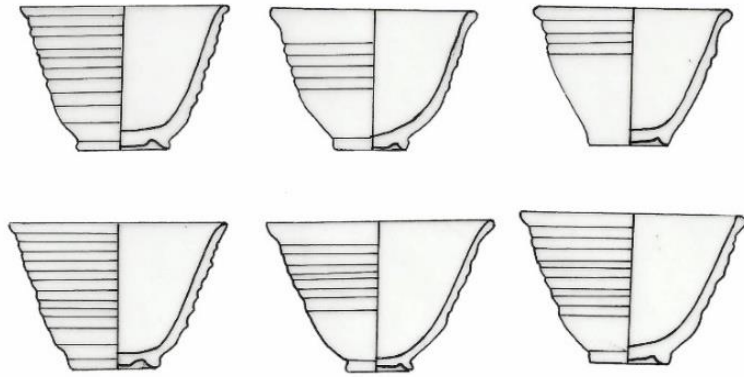
Resim 63: Toprakhisar Höyük G Evresine ait Mühür Akar ve Kara, 2018: Resim 9)

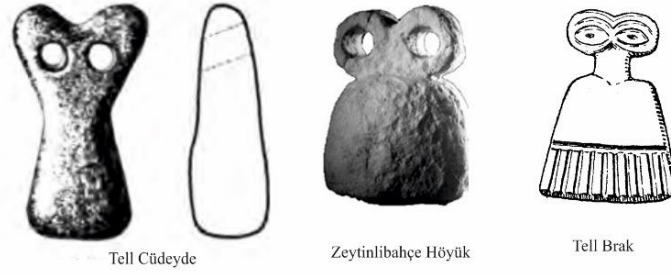
Resim 64: Toprakhisar Höyük Erken Tunç Çağı Andiron Parçası (Akar ve Kara, 2018:Resim 11)

Resim 65: Tilmén Höyük Portakal Kırmızısı Mal (Brittle Orange Ware) (Bell, 2014: Resim 5,7)

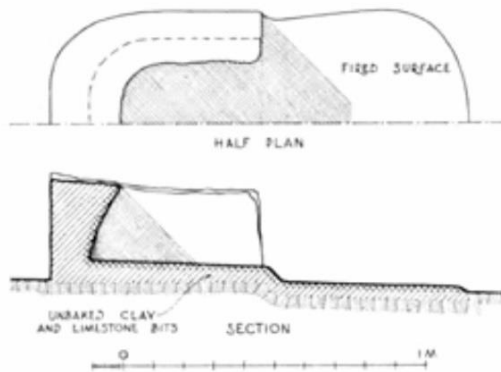
Resim 66: Gedikli Höyük Calciform örnekleri (Ezer, 2014: Resim 5)

Resim 67: Göz İdoller (Braidwood ve Braidwo, 1960:Fig.252:35; Frangipane,2007: Fig. 8.6.:2; Mallowan, 1947:Fig.4)

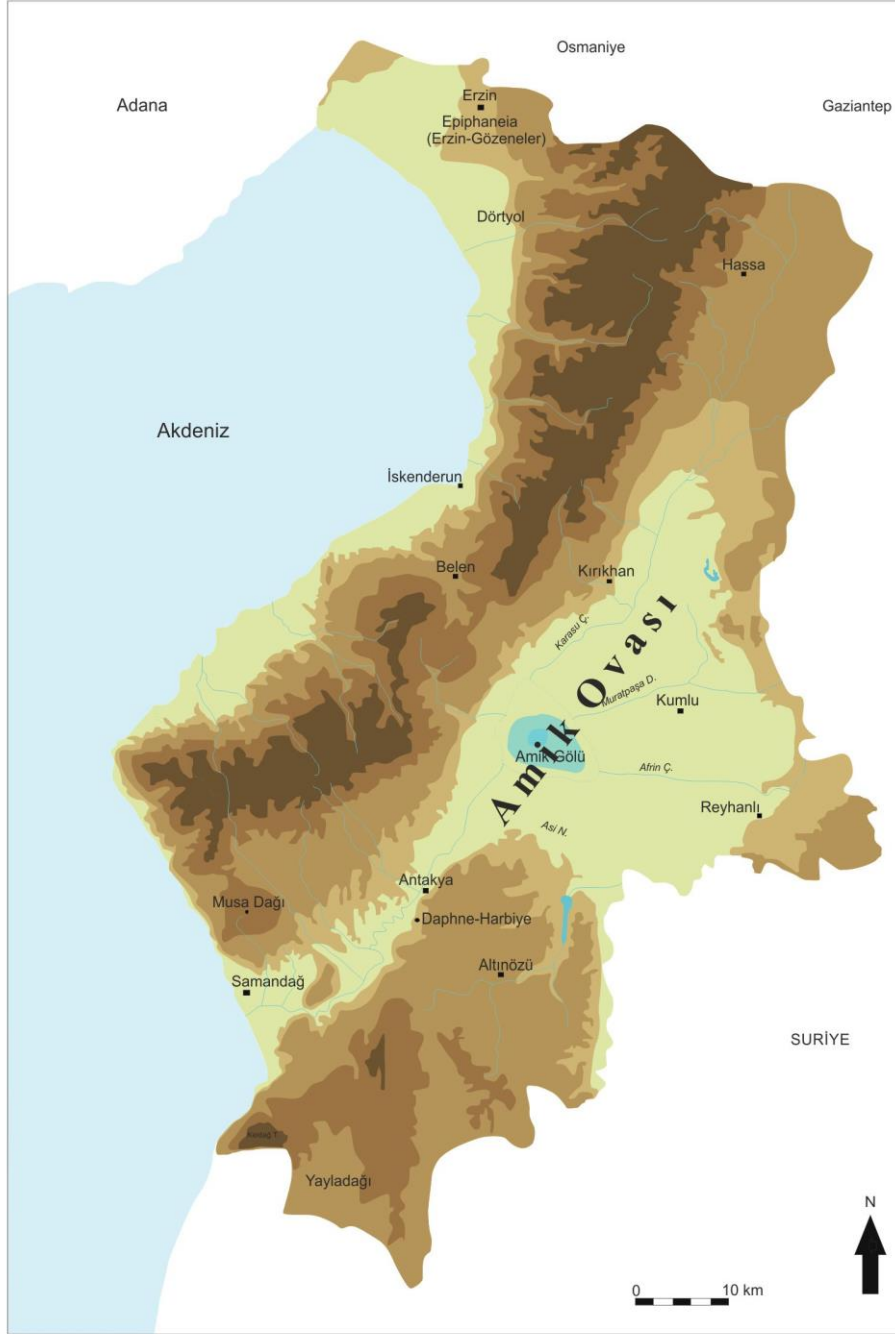
A

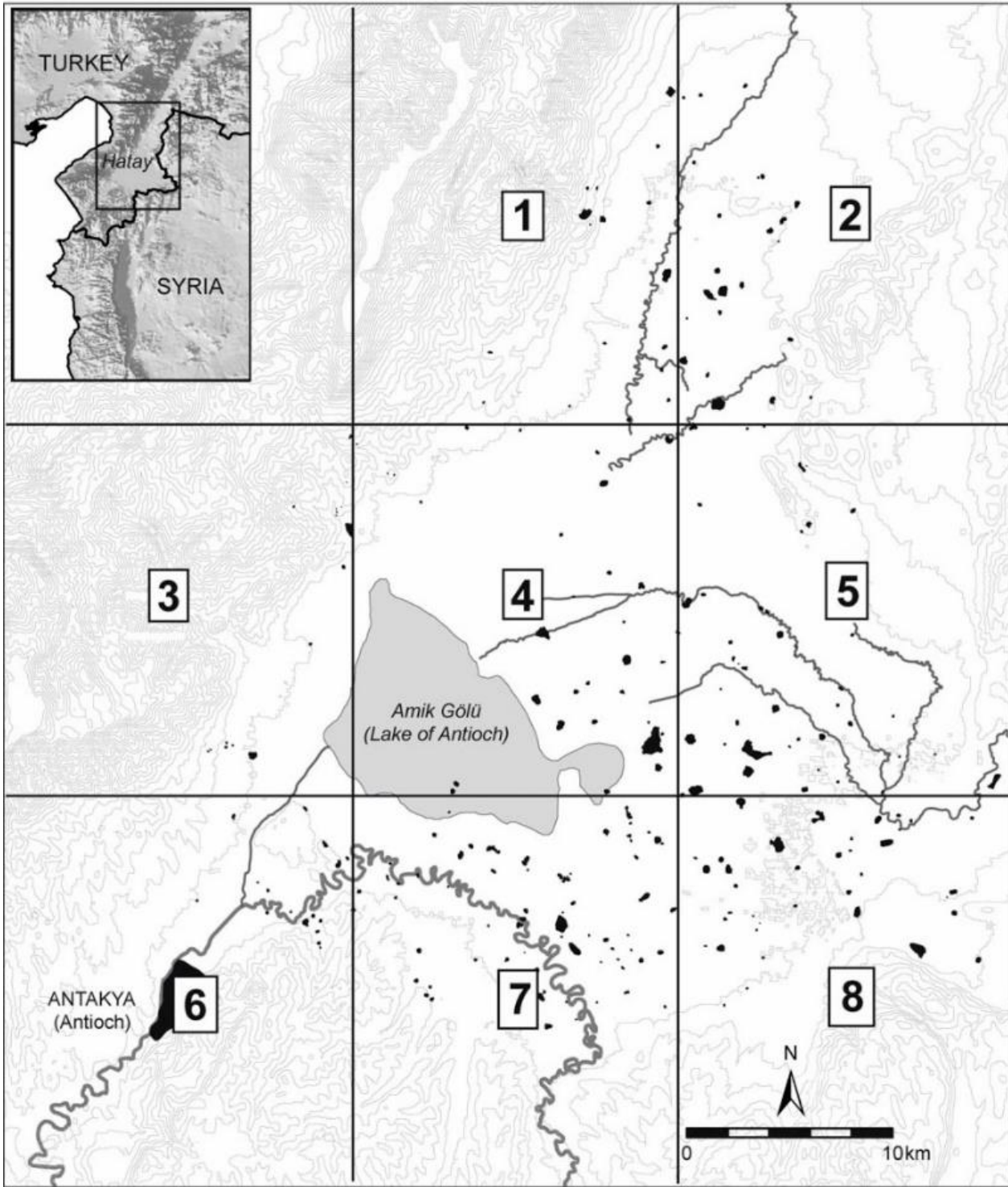
B

Resim 68: (A) Günümüzde Kullanılan At Nalı Biçimli Ocaklar (B) H Evresi Cüdeyde Höyük At Nalı biçimli ocak ((A) Filiz Dolgun; (B).Braidwood ve Braidwood,1960: Fig.262)

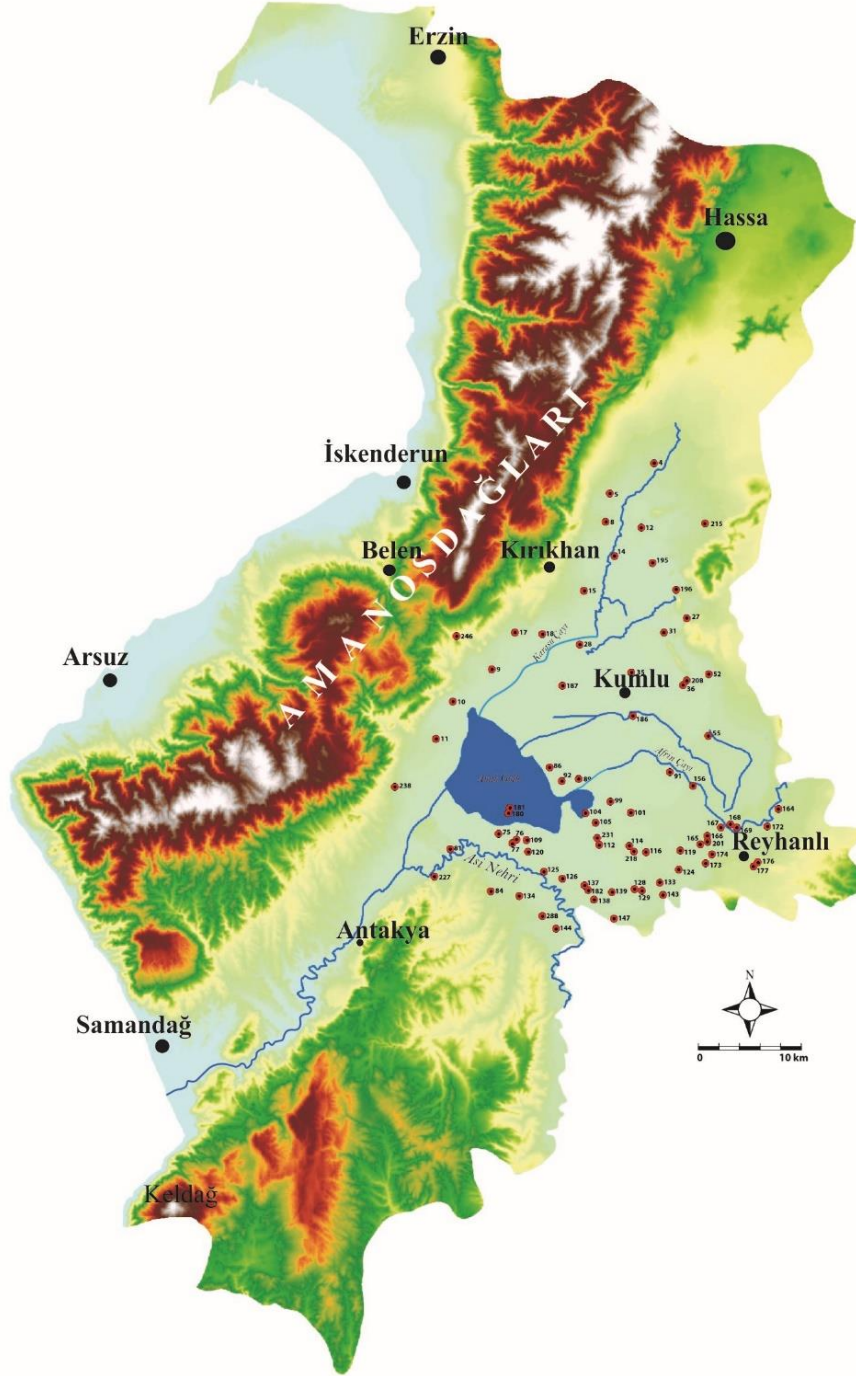
EK 2 HARİTALAR VE GRAFİKLER

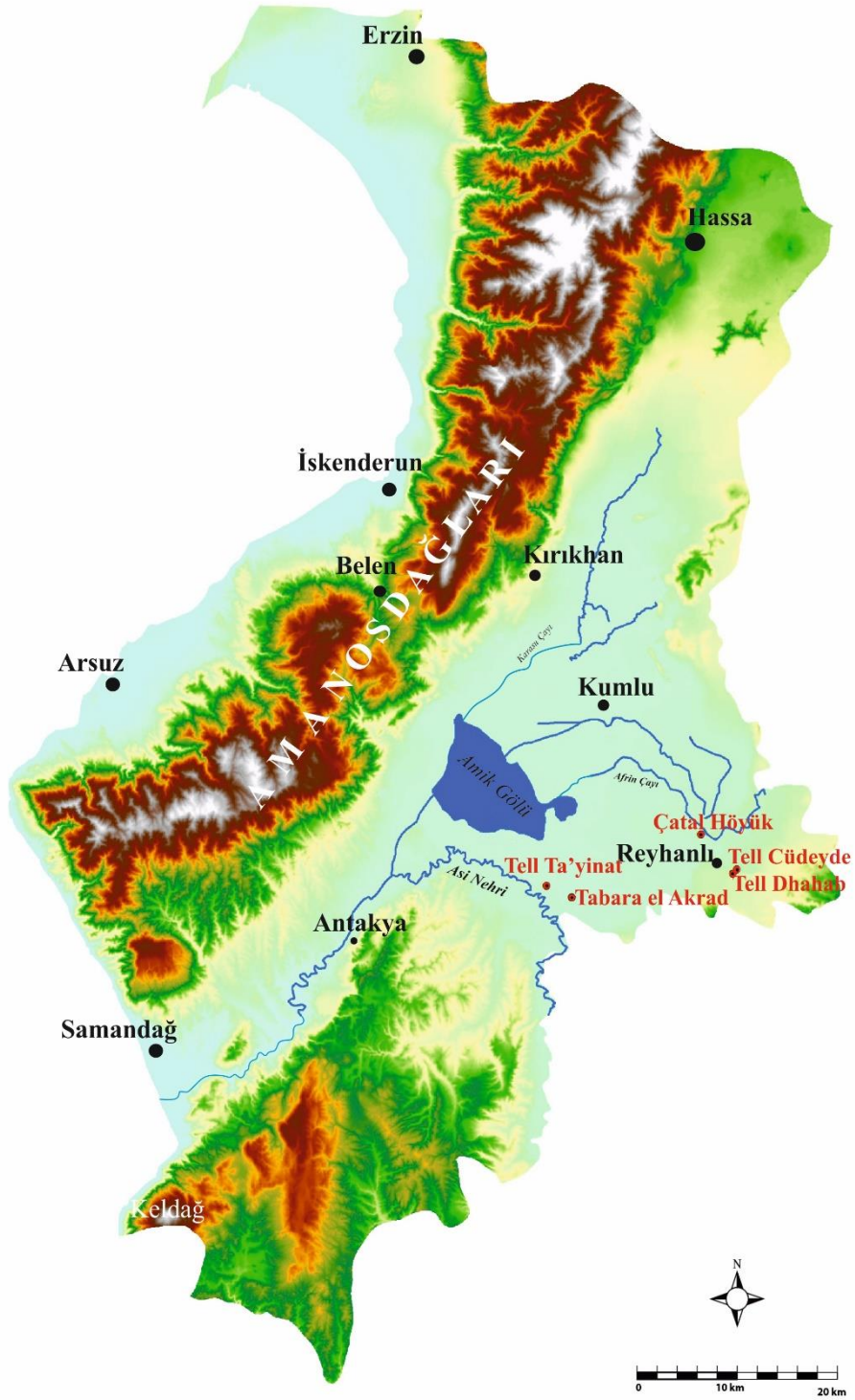
Harita 1: Amik Ovası Haritası (Barış Kocamaz 2014)

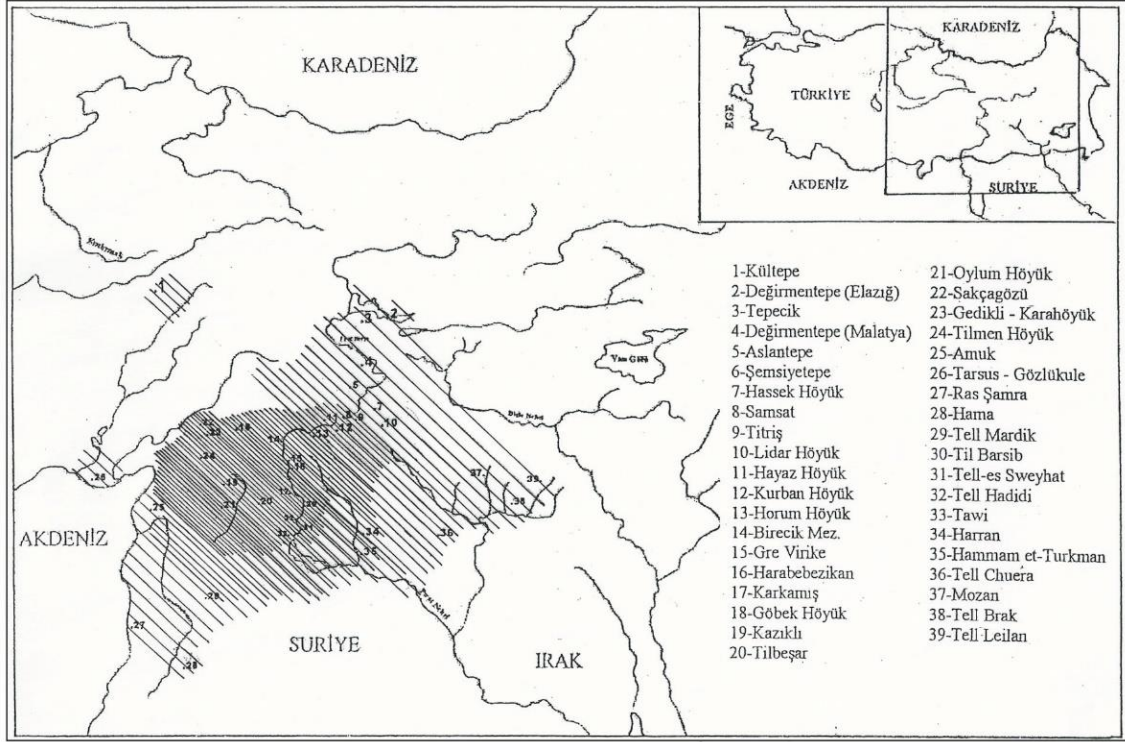
Harita 2: Braidwood ve Yener Survey (Yener,2005:Figur A1-A9)

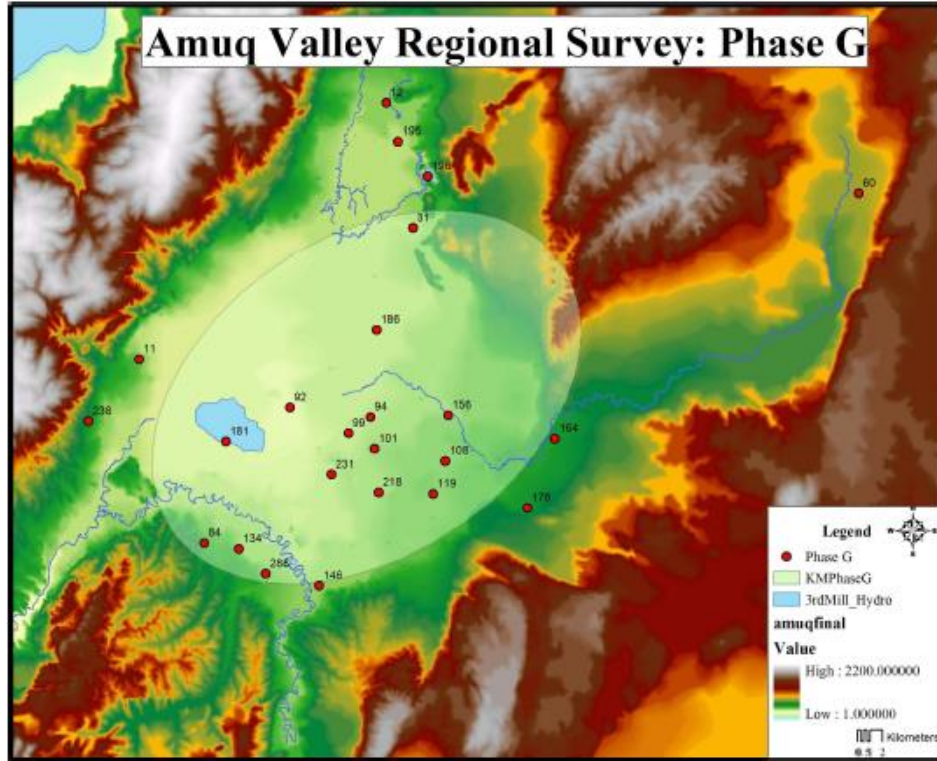
Harita 3: Amik Ovası ETÇ Höyükleri (Yener, 2005:Figür A1-A9 Haritalarından Yücel Dinçer Tarafından Arcmap ile Oluşturulmuştur)

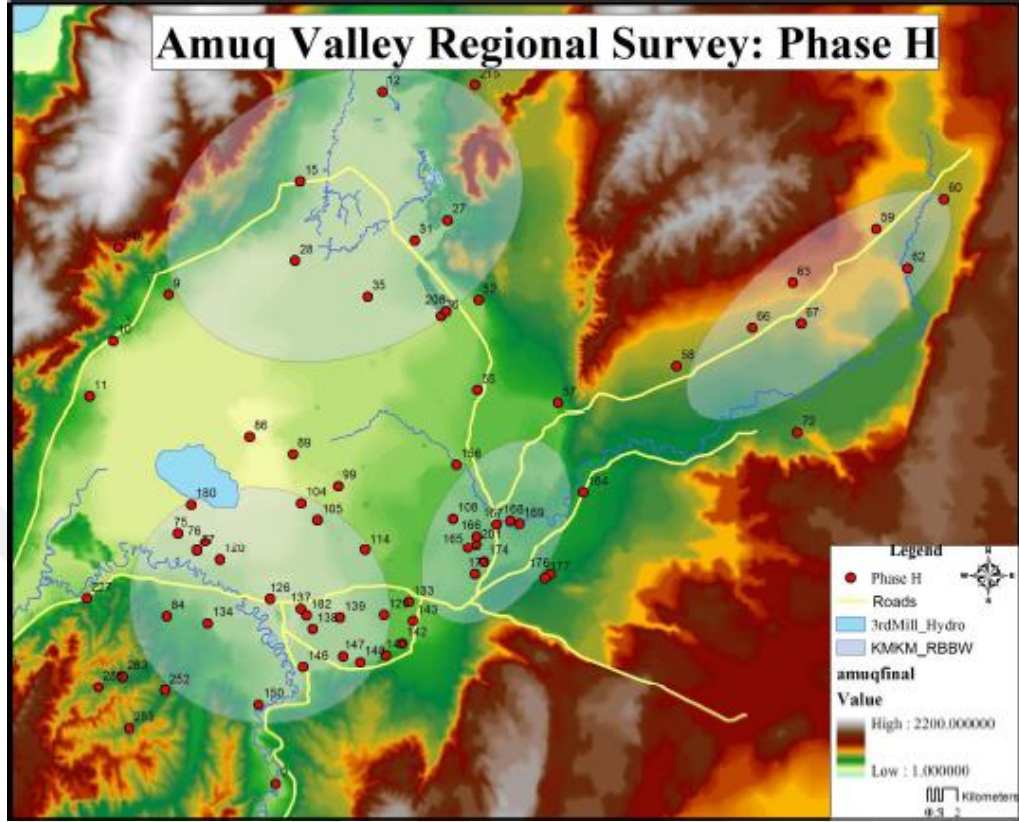
Harita 4: Kazısı yapılan ETC tabakalı Höyükler (Yener,2005:Figur A1-A9 Haritasından Yücel Dinçer tarafından Archmap ile oluşturulmuştur)

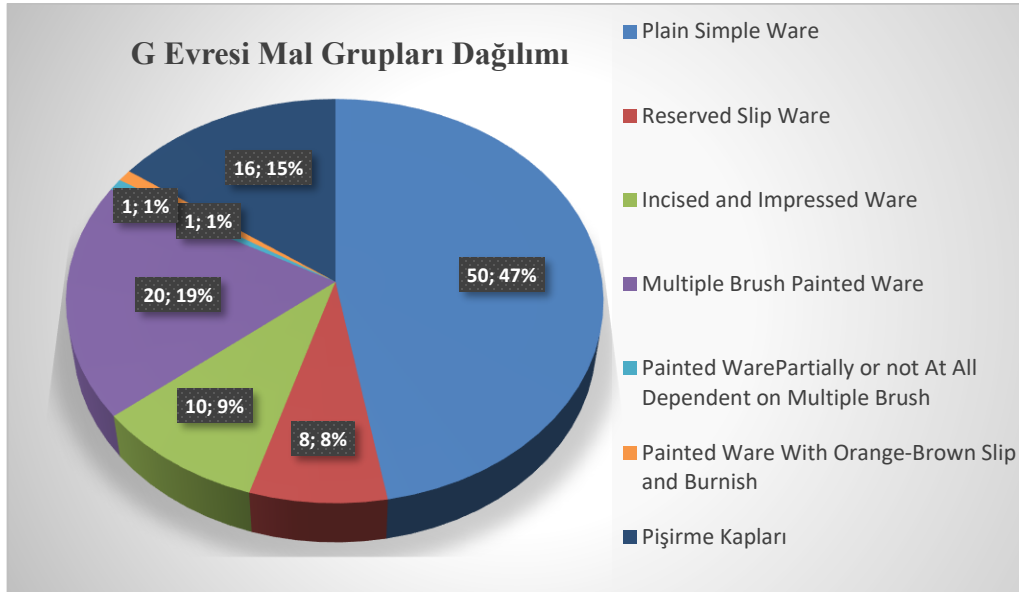
Harita 7: Basit Mal (Simple Ware) Yayılım Alanı (Ezer, 2014:Resim 1)

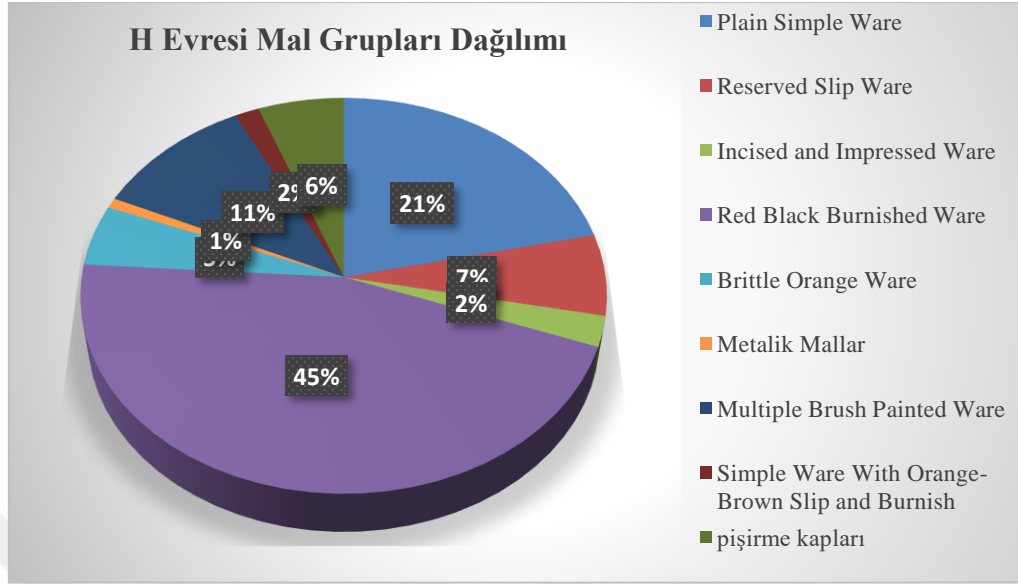
Harita 8: Amik Ovası G evresi Yerleşimleri Dağılım Haritası (Batiuk, 2005:Fig.12)

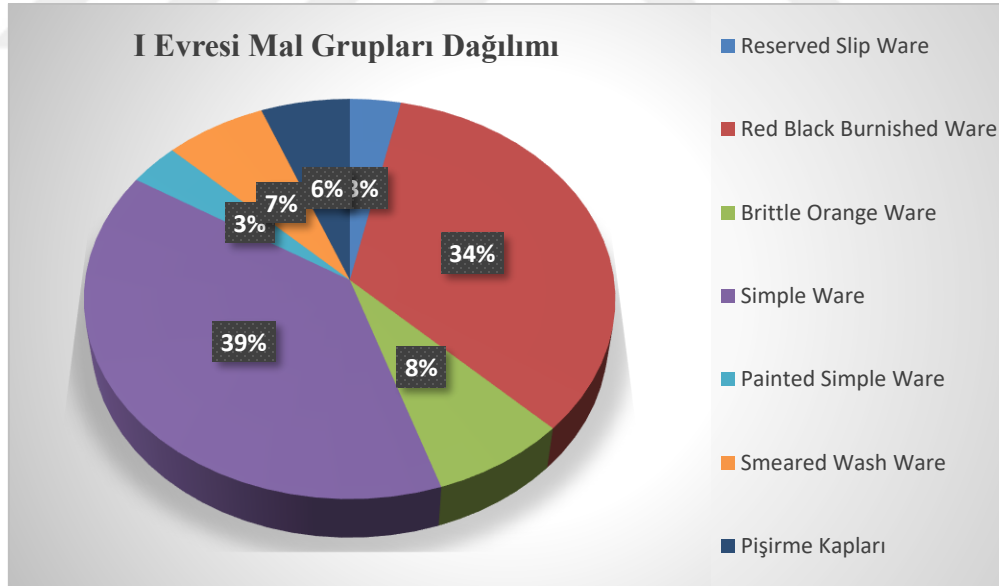
Harita 9: Amik Ovası H evresi Yerleşimleri Dağılım Haritası (Batiuk, 2005:Fig.15)

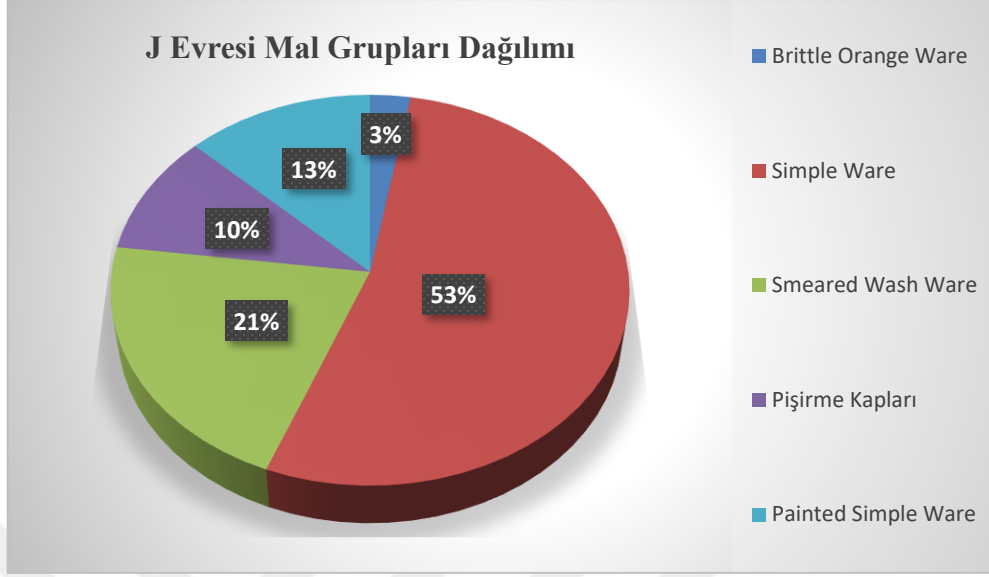
Grafik 6: G Evresi Mal Grupları yüzdeler dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdeler orana göre düzenlenmiştir).

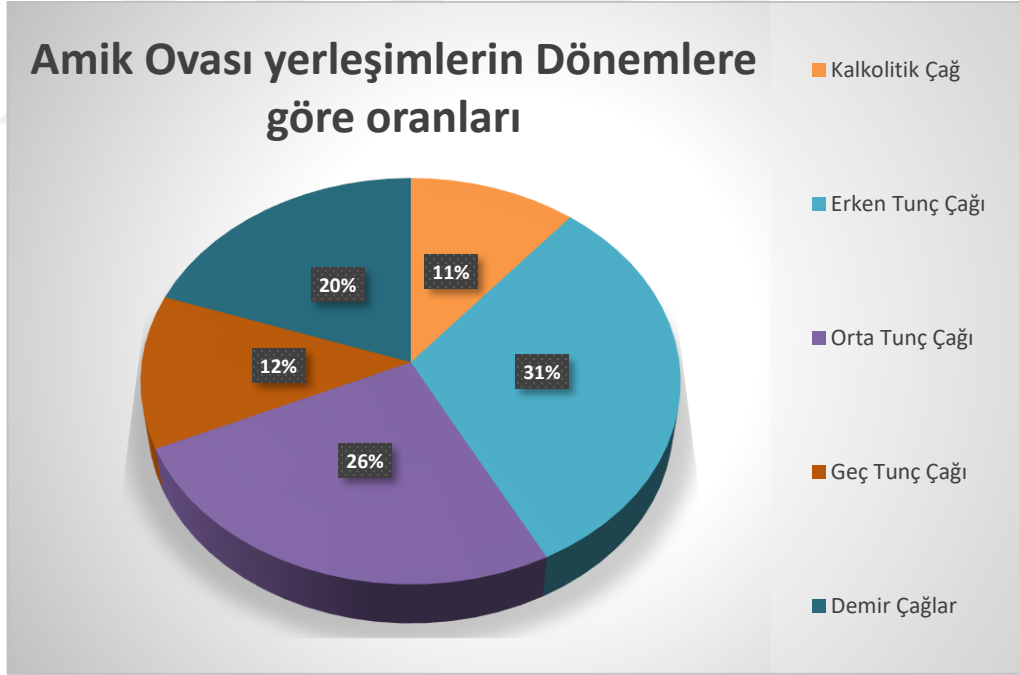
Grafik 7: H Evresi Mal Grupları yüzdeleri dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdeleri orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 8: I Evresi Mal Grupları yüzdeleri dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdeleri orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 9: J Evresi Mal Grupları yüzdeleri dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 yayında verilen yüzdeleri orana göre düzenlenmiştir).

Grafik 10: Amik Ovası Yerleşimlerinin Dönemlere Göre Dağılımı (Braidwood ve Braidwood, 1960 ile Yener ve Diğ. 2005 yayına göre düzenlenmiştir).

